

บทที่ 2
แนวคิดทฤษฎี

แนวความคิดทฤษฎีที่เข้าในการศึกษาครั้งนี้คือแนวคิดเกี่ยวกับรัฐแนวทางมาร์กซิสต์ นีโอมาร์กซิสต์ และแนวคิดเกี่ยวกับรัฐในโลกที่สาม โดยการพูดถึงรายละเอียดของแต่ละแนว เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ของรัฐ ทูณ และประชาชน ภายใต้อกรอบดังกล่าวว่ามีการเสนอไว้อย่างไร จากนั้นจึงจะสังเคราะห์ของแต่ละแนวทางเพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งจะได้กล่าวถึงเป็นประเด็นๆตามลำดับดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูณ ประชาชน ในทัศนะของมาร์กซ์คลาสสิก

ทฤษฎีมาร์กซ์แนวคลาสสิก หรือ Classical tradition มีนักคิดที่สำคัญหลายคน อาทิ

Marx	1818-1883
Engels	1820-1895
Labriola	1843-1904
Mehring	1846-1919
Kautsky	1854-1938
Plekhanov	1856-1918
Lenin	1870-1923
Luxemburg	1871-1919
Hiferding	1877-1941
Trotsky	1879-1940
Bauer	1881-1938
Preobrazhensky	1886-1937
Bukharin	1888-1938

บุคคลเหล่านี้มีงานเขียนที่สำคัญและถูกจัดไว้ในบรรดาหนังสือ มาร์กซ์คลาสสิก เป็นต้นว่า Marx เป็นผู้ที่สนใจเกี่ยวกับวิถีการผลิตแบบทุนนิยม (capitalist mode of production) งานที่สำคัญของเขาคือ CAPITAL ส่วน Engels นั้นว่ากันว่าเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จ

ของมาร์กซ์ เขาเป็นคนที่สนใจเกี่ยวกับ วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ในขณะที่มาร์กซ์เองถูกระบุว่าไม่เคยสนใจงานเรื่องนี้และไม่เคยอธิบายเรื่องนี้อย่างเป็นระบบมากกว่าเขา (Anderson : 1984 ; 4) Engels ร่วมเขียนงานที่สำคัญกับมาร์กซ์ในปี 1848 ชื่อ The communist Manifesto และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของมาร์กซ์ ในการเขียน Capital รวมทั้งสิ่งที่เขาสนใจ คือ วัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ก็มีปรากฏอยู่ใน Capital ด้วย

ส่วนคนอื่นนั้น Mehring เขียน On the historical Materialism/Labriola เขียน Essays on the materialism conception of history/Plakanov เขียน The development of the Monist conception of history/Kautsky เขียน The Materialist conception of history

Perry Anderson ได้ชี้ให้เห็นว่างานของคนเหล่านี้สืบทอดมาจากกรอบคิดเรื่องวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ของ Engels มากกว่ามาจากมาร์กซ์โดยตรง นอกจากนี้ก็ยังมีงานของคนอื่นๆอีก ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นงานที่เขียนขึ้นในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เช่นงานเขียนของเลนิน อาทิ the development of capitalism in Russia, What is to be done, One step forward Two steps back, Two tactics of social -democracy, The lessons of the moscow Uprising, State and Revolution, The right of the nations to self-Determination, Imperialism the highest stage of Capitalism

ส่วน Hiferding เขียน Finance capital / Bauer เขียน The nationalities Question and social democracy / Luxemburg เขียน accumulation of capital ในปี 1913 / Bukharin เขียน The Imperialism and the world Economy ในปี 1915 (Anderson : 1984 , 5-9)

อย่างไรก็ตามแม้ว่านักทฤษฎีมาร์กซ์แนวคลาสสิก จะมีมากมายหลายคนก็ตาม แต่นักวิชาการทั่วไปที่สนใจกรอบความคิดมาร์กซิสต์ เช่น Martin Carnoy ,Bob Jessop หรือกระทั่งนักวิชาการไทยก็อย่าง อนุสรณ์ ลีมนมณี มักให้ความสำคัญกับ Marx, Engels, Lenin และ Gramsci (Carnoy : 1984 , 45 และ Jessop : 1990 , 25 และอนุสรณ์ : 2533 , 54 -59)

มากกว่าความคิดของคนอื่นๆ ซึ่งพอจะน่ามากล่าวแยกแยะได้ดังต่อไปนี้

ทัศนะของMarx และ Engels

Marx และ Engels บุคคลทั้งสองเป็นผู้บุกเบิกความคิดสำนัก Marxism แม้ว่าโดยทั่วไปคนจะรู้จักและให้ความสำคัญกับ Karl Marx มากกว่า แต่หลายคนก็ยอมรับว่า Engels ก็เป็นผู้หนึ่งที่บุกเบิก และร่วมสร้างความคิดมากับมาร์กซ์ เป็นต้นว่าความคิดของEngelsเรื่องวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ใบปรากฏอยู่ใน Capital ของมาร์กซ์ หรือความคิดเรื่องรัฐของมาร์กซ์ ในประเด็นการต่อสู้ทางชนชั้น (class structure view) ก็ได้รับอิทธิพลจาก Engels ทำให้มีการนำเอาปัจจัยการเคลื่อนทางสังคม ใส่เข้าไปในทฤษฎีรัฐ ทำให้ทฤษฎีเรื่องรัฐของมาร์กซ์ มีแนวโน้มกลายเป็นทฤษฎีที่เป็นสถาบันเกี่ยวกับขอบเขตของชนชั้นไป (Carnoy : 1984 , 45)

นอกจากนี้ทั้งคู่อังเขียนงานที่สำคัญๆร่วมกันอีก อาทิเช่น The koly family ในปี 1844, German Ideology ในปี 1845 - 1846 และ Communist manifesto ในปี 1848 (Miliband:1987,89-90) และเรื่องอื่นๆที่รวมไว้ใน Marx-Engels Gesamtausgabe แต่หากกล่าวแยกเฉพาะบุคคลจะเห็นได้ว่างานของมาร์กซ์มากกว่าและโด่งดังมากกว่างานของ Engels เช่น Economic manuscripts ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในเยอรมนี ปี 1939 และแปลเป็นภาษาอังกฤษไว้ใน Introduction หรือ Value, Price and profit ตีพิมพ์ในอังกฤษครั้งแรกปี 1898 และงานที่สำคัญของเขาคือ Dus Capital ที่มีทั้งหมดสามเล่ม โดยที่เล่มแรกตีพิมพ์ในปี 1867 ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษในชื่อ capital: a critical analysis of capitalist production ในปี 1887 โดยแบ่งเป็นสองตอนตอนแรก Samuel Moore กับ Edward Averling เป็นผู้แปล ตอนที่สอง E. and C.Pual แปล โดยมี G.D.H. Cole เขียนคำนำ และทั้งสองตอนนี้มี Engels เป็นบรรณาธิการ

ส่วน Dus capital เล่มที่สอง จัดพิมพ์ครั้งแรกโดย Engels ในปี 1885 ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษชื่อ The process of circulation of capital แปลโดย E.Untermann ในปี 1909 (Bottomore : 1964 , 262 - 263) ในขณะที่งานเขียนต่างๆของEngels (นอกเหนือจากงานที่เขียนร่วมกับมาร์กซ์) และเป็นที่รู้จักกันเห็นจะได้แก่ The origin of

the family private property and the state ซึ่งเขียนในช่วงหลังจากที่มาร์กซ์เสียชีวิตไปแล้ว ถึงแม้ว่าทั้งคู่จะมีงานเขียนที่โดดเด่น ทั้งงานลักษณะที่เป็นงานเขียนส่วนตัวและงานที่เขียนร่วมกัน แต่กรอบความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูน ประชาชน กลับไม่มีการกล่าวถึง ดังนั้นการค้นหากกรอบคิดดังกล่าวจากงานเขียนของมาร์กซ์จึง เป็นการตีความเอาจากทฤษฎีรัฐของนักคิด Marxist ที่สำคัญๆ ในตอนนี้จะเริ่มจาก Marx และ Engels ก่อน ซึ่งพอมีสาระสำคัญดังนี้

1. Marx และ Engels มองความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูน ประชาชน ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ทูนอยู่เหนือรัฐและสังคม กล่าวคือแม้ นักคิดอย่าง Ralp Miliband กับ Martin Carnoy จะกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า "มาร์กซ์ไม่ได้เขียนเรื่องรัฐขึ้นมาให้เป็นระบบทางทฤษฎี" (Carnoy : 1984 , Miliband : 1987, 45 , 85) แต่ในงานที่เขาเขียนเรื่องรัฐที่พอจะเรียกได้ว่าสมบูรณ์เป็นครั้งแรกคือ German Ideology และใน Communists manifesto (โดยงานทั้งสองนี้เขาเขียนร่วมกับ Engels) เขาได้แสดงออกถึงทัศนะเรื่องความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างชัดเจน คือมองว่ารัฐเป็นเครื่องมือหรือกลไกที่สนับสนุนนายทุน เพื่อกดขี่ประชาชน โดยเฉพาะใน communist manifesto นั้นมาร์กซ์ได้ระบุว่า "ผู้บริหารรัฐสมัยใหม่นั้นไม่ได้เป็นอะไรที่มากไปกว่า การเป็นคณะกรรมการสำหรับการจัดการ ดูแลกิจการของกรรมกรโดยรวม " (Carnoy : 1984 , Miliband : 1987-51 , 90) เมื่อพิจารณาจากเหตุผลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า รัฐ หรืออำนาจรัฐที่เรียกกันว่าอำนาจทางการเมือง เป็นเพียงอำนาจที่ถูกจัดตั้งโดยชนชั้นหนึ่ง เพื่อกดขี่ชนชั้นอื่นๆ (oganied power of one class for opperssing another) เท่านั้น ดังนั้นตามตรรกดังกล่าวทูนจึงเป็นสถาบันที่อยู่เหนือรัฐ และเหนือประชาชน โดยทูนใช้รัฐเป็นเครื่องมือในการกดขี่ และแสวงหาผลประโยชน์จากประชาชน (ดูตารางที่ 1.1)

การที่ มาร์กซ์ คิดเช่นนี้เป็นเพราะ มาร์กซ์ มีพื้นฐานทางปรัชญาที่แตกต่างจากคนอื่น โดยเฉพาะต่างจาก Hegel พื้นฐานทางปรัชญาที่ว่าคือ ปรัชญาวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ที่ส่งผลให้มาร์กซ์มอง เรื่องต่างๆทางวัตถุของสังคม เป็นพื้นฐานโครงสร้างทางสังคม และเป็นรากฐานของจิตสำนึกของมนุษย์ด้วย ภายใต้อกรอบคิดเช่นนี้รูปแบบของรัฐ[the form of the state] จึงเป็นปรากฏการณ์จากความสัมพันธ์ทางการผลิต ไม่เข้ามาจากพัฒนาการโดยทั่วไปของจิตใจ

มนุษย์หรือไม่ใช่มานจาก เจตจำนงร่วมของมนุษย์ (from the collective of man wills) มาร์กซ์ยังย้ำว่า " จิตสำนึกของมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนด จากการดำรงอยู่ของตัวเอง หากแต่ความเป็นอยู่ทางสังคมต่างหากที่เป็นตัวกำหนด จิตสำนึกของมนุษย์ "

เงื่อนไขทางวัตถุที่เป็นตัวกำหนดรัฐ กฎหมาย และการเมือง รวมทั้งกระบวนการทางปัญญา ในความคิดของมาร์กซ์ก็คือ วิธีการผลิต ซึ่งแบ่งเป็นสองส่วนคือ พลังทางการผลิต และความสัมพันธ์ทางการผลิต เขาชี้ให้เห็นว่ารัฐเป็นปรากฏการณ์ที่มาจากส่วนที่เรียกว่า ความสัมพันธ์ในการผลิต (the state emerging from the relation in production) ไม่ใช่มานจากเจตจำนงร่วมเหมือน Hegel และเป็นองค์การที่แสดงออกทางการเมืองของชนชั้น เขายกตัวอย่างให้เห็นในสังคมทุนนิยม ที่ความสัมพันธ์ในการผลิต ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางชนชั้น โดยในสังคมดังกล่าว ชนชั้นนายทุนเป็นชนชั้นที่ครอบงำสังคม และใช้รัฐเป็นเครื่องมือที่คอยทำหน้าที่ใช้กำลังบังคับ เพื่อรักษา หรือป้องกันการเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้น (Carney : 1984 - 46 47 , 50)

เพื่อให้ความคิดเรื่องทุนอยู่เหนือรัฐและประชาชน ในสังคมทุนนิยม ที่ทุนใช้รัฐเป็นเครื่องมือกดบังคับต่อประชาชน ชัดเจนมากขึ้น นักวิชาการรุ่นหลังอย่าง Martin Carnoy ได้นำความคิดเรื่องนี้ของมาร์กซ์ มาแยกแยะเพื่อชี้ให้เห็นถึงการที่รัฐเป็นตัวกลางของการครอบงำโดยกระฎุมพี หรือการที่ทุนใช้รัฐเป็นเครื่องมือครอบงำประชาชน เป็นเพราะสาเหตุดังนี้

ประการแรก เพราะระบบรัฐมีลักษณะเป็นส่วนบุคคล (The personal of the state system) กล่าวคือเป็นลักษณะที่ประชาชน ไม่มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในตำแหน่งระดับสูงของฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ และศาล และในกลไกของการกดบังคับ สิ่งเหล่านี้จะกลายเป็นของชนชั้นที่ครอบงำ ประชาชนไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยตรง สมาชิกในตำแหน่งระดับสูงดังกล่าวถูกเลือกสรรโดยการเข้ามาตรฐานทางการศึกษาและความสัมพันธ์ส่วนอื่น เช่น สถานภาพทางชนชั้นตั้งแต่ที่กำเนิดมา มาร์กซ์ได้ชี้ให้เห็นความเป็นส่วนบุคคลของรัฐ เอาไว้ในงานเขียนช่วงแรกๆของเขา เมื่อเขาพูดถึงรัฐในเยอรมัน และอังกฤษ เขากล่าวว่ารัฐเยอรมันในปี 1840 ถูกปกครองโดยชนชั้นสูงและชนชั้นสูงเป็นผู้ควบคุมรัฐ ในอังกฤษในช่วงเวลาเดียวกันก็เหมือนในเยอรมัน คือชนชั้นสูงเป็นผู้ที่ครอบงำรัฐ

ประการที่สอง เพราะชนชั้นนายทุนครอบงำรัฐและอำนาจทางเศรษฐกิจโดยรวม กล่าวคือ พวกเขาควบคุมแนวทางการผลิต ดังนั้นชนชั้นปกครอง (นายทุน) จึงสามารถมีอิทธิพล ต่อ นโยบายของรัฐในหลายๆทิศทาง เพื่อไม่ให้ชนชั้นอื่น ในสังคมทุนนิยมพัฒนาขึ้นมาเทียบได้ ไม่ว่าจะ เป็นทางด้านการเงิน หรือการเมือง

ประการที่สาม การที่รัฐเป็นเครื่องมือของนายทุนก็เพราะรัฐต้องการค้าประกัน วิธีการ ผลิตแบบทุนนิยม กล่าวคือธรรมชาติของรัฐนั้นถูกกำหนดโดย ธรรมชาติ และความต้องการต่างๆ ของวิธีการผลิต รั้งไม่ใช่เป็นการทำตามคนหนึ่งคนใด ในลักษณะที่เป็นปัจเจกชน (Carnoy : 19 84- 52 , 53)

2. Marx และ Engels มองความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน ว่า คือรัฐอยู่เหนือสังคม คือเป็นอิสระจากทั้งทุน และประชาชน ทศนะดังกล่าวนี้มีที่มาจากความคิดของ Marx -Engels 5 ประการด้วยกันคือ ความคิดเรื่องกาฝาก หรือพยาธิสูบลือด ความคิดเรื่องช่วงเวลาที่ไม่ปกติ ความคิดเรื่องสถาบันการปิดเหนี่ยวสังคม ความคิดเรื่องวิธีการผลิตแบบเอเชีย และความคิด เรื่องรัฐคือที่รวมของสถาบันต่างๆ ซึ่งพอแยกรายละเอียดได้ดังนี้ ความคิดของมาร์กซ์ที่มองว่ารัฐ เปรียบเสมือนพยาธิสูบลือด หรือกาฝาก (A state as a parasitic) คือการมองว่ารัฐ เป็นเหมือนกาฝากเพราะไม่มีบทบาทที่แท้จริง ในการผลิต และการสืบทอดการผลิตทางเศรษฐกิจ แต่มีลักษณะเด่นตรงที่มีความเป็นอิสระทางพฤติกรรมและโครงสร้างเต็มที่ (Full structure and behavioral autonomy) ส่วนความคิดเรื่องช่วงเวลาที่ไม่ปกติ (Abnormal times) เป็นกรอบความคิดที่เฝ้ามองรัฐจางานเขียนในช่วงต้นของมาร์กซ์ (Jessop :1990 - 27 , 93) ที่รู้จักกันในนาม มาร์กซ์หนุ่ม (YOUNG MARX) กล่าวคือ เป็นงานที่เขียนขึ้นในช่วงปี 1830-1844 ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของรัฐและความสัมพันธ์ของรัฐที่มีต่อสังคม เช่นงานเขียนเรื่อง The class struggles in france , the 18th Brumaire of Louis Bonaparte และ civil war in France และงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอีก เช่น the comment on Bakhunin, Critique of the Gotha Programme ซึ่งงานที่กล่าวมานั้นนักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นทฤษฎีของมาร์กซ์ทางการเมือง (Elster : 1986 , 266 - 294) Martin Carnoy ได้ยกเอางานช่วงต้นของมาร์กซ์

เรื่องหลุยส์ นโปเลียน มาเป็นรูปธรรมในการวิเคราะห์ abnormal times โดยการกล่าวว่า ช่วงเวลาเช่นนี้เป็นช่วงเวลาที่เป็นไปได้ ที่จะมีความเป็นอิสระของรัฐเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะมาร์กซ์เอง เคยกล่าวว่า " ในตัวอย่างทางประวัติศาสตร์ เมื่อไม่มีชนชั้นใดที่มีอำนาจเพียงพอ ที่จะแสดงบทบาทผ่านรัฐได้ ดังนั้นรัฐหรือฝ่ายบริหารสามารถแสดงบทบาทโดยตัวมันเองได้ " การที่รัฐมีบทบาทได้โดยที่ชนชั้นต่างๆไม่มีอำนาจพอนั้น ทำให้รัฐมีบทบาทที่เป็นอิสระขึ้นมา ในเรื่องนี้ Engels ก็ได้แสดงให้เห็นว่า " การที่หลุยส์ นโปเลียน โบนาปาร์ต มีอำนาจขึ้นมาได้ก็หลังจากที่ชนชั้นอื่นๆ ทางสังคม ได้ส่ออาการให้เห็นว่าไม่มีความสามารถในการปกครอง และถูกทำให้อ่อนแอในกระบวนการที่พยายามเป็นผู้ปกครอง " (Carnoy : 1984 -53)

เมื่อชนชั้นอื่นๆอ่อนแอ หลุยส์ โบนาปาร์ต จึงคิดว่าตนเองมีอิสระ และเป็นผู้นำทางสังคม รัฐบาลและกองทัพ ที่สามารถสร้างความสุขให้กับประชาชนได้ อย่างไรก็ตาม Engels ได้เขียนไว้ใน The origin of family ,private property and the state ว่าการที่หลุยส์ โบนาปาร์ต มีอิสระเพราะทุนและกรรมกรอ่อนแอเหมือนที่ Marx เขียนไว้ใน The civil war in France นั้น ถือเป็นเหตุการณ์ที่มีลักษณะเป็นข้อยกเว้น หรือเป็น Abnormal times ไม่ใช่วัฏจักรที่เกิดขึ้นได้แบบปกติ (miliband : 1987 - 92 , 93) เพราะถึงที่สุดแล้วหลุยส์ โบนาปาร์ตไม่ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางการผลิต ขณะเดียวกับเขาก็ยังรักษาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเอาไว้ให้กับนายทุน ความเป็นอิสระของเขานั่นจึงเป็นอิสระทางการเมืองเท่านั้นไม่ได้รวมเอาทางด้านเศรษฐกิจไว้ด้วย

การมองว่ารัฐลอยอยู่เหนือทุน และแรงงานประการต่อมา คือความคิดในเรื่องวิธีการผลิตแบบเอเชีย (Asiatic mode of productuon) วิธีการผลิตนั้นไม่ได้หมายถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (Economic structure) แต่หมายถึงแนวทางหรือวิถีทางของการผลิต (A way of production) ซึ่ง G.A.Cohen กล่าวว่ามีหลายแนวทางอาจไม่เหมือนกันก็ได้ เขาเปรียบเทียบแนวทางต่างๆว่าเหมือนกับการเดินทางของเขากับของคนอื่นๆอาจไม่เหมือนกัน เขามองว่าสำหรับMarxเองใช้คำๆนี้ในครอบคลุมสามประการคือ วิถีทางวัตถุ วิถีทางสังคม และวิถีทางที่ผสมผสานกันระหว่างวัตถุและสังคม (Cohen : 1987 , - 79) วิธีการผลิตแบบเอเชีย เป็นวิธีการผลิตที่ Marx พูดไว้ในคำนำของหนังสือ A contribution to the Critique of political มีลักษณะโดยรวมคือการป็นสังคมพลังน้ำ ที่ภูมิศาสตร์ ดินแดนเป็นสิ่ง

สำคัญในอันดับแรกๆ ในสังคมที่มีวิธีการผลิตแบบนี้ไม่มีที่ดินที่เป็นทรัพย์สินเอกชน จะมีแต่รัฐเท่านั้นที่เป็นเจ้าของที่ดินตัวจริง จากการที่รัฐเป็นเจ้าของที่ดินนี้เอง ทว่ารัฐมีลักษณะที่เป็นอิสระ ซึ่ง Marx เรียกรัฐที่มีอิสระแบบนี้ว่า เป็นรัฐเผด็จการ ส่วนนักวิชาการอย่าง Karl Wittfogel เรียกว่า เผด็จการตะวันออก (Oriental despotism) Wittfogel ชี้ว่าหลังจากปี 1850 แล้ว Marx ไม่ได้พูดถึงเรื่องนี้อีก แต่หันไปเน้นเรื่องสังคมพลังน้ำมากกว่า อย่างไรก็ตาม วิธีการผลิตแบบเอเชีย ก็เป็นทัศนะหนึ่งของ Marx ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูต และประชาชน ในเชิงที่รัฐลอยตัวอยู่เหนือทุน และประชาชน

การมองรัฐว่าอยู่เหนือทุนและประชาชน ในทัศนะ Marx และ Engels ประการต่อมาคือการที่ทั้งสองมองว่ารัฐเป็นปัจจัยในการยึดเหนี่ยวทางสังคม (The factor of cohesion) ตามมุมมองนี้ รัฐมีหน้าที่ยึดเหนี่ยวสังคมเอาไว้ เพราะรัฐเป็นสถาบันอย่างหนึ่งที่แยกตัวออกมาและเกิดขึ้นก่อนที่จะมีความเป็นปรักภัยทางชนชั้น รัฐในแง่นี้จึงมีหน้าที่ออกกฎหมายบังคับ ดูแลงานส่วนรวมให้กับสมาชิกของสังคม ทั้งนี้เพราะทุกสังคมที่มีความซับซ้อนต้องมีการแบ่งงานกันทำ ต้องมีการพึ่งพากันและกัน ระหว่างปัจเจกชนทั้งหลาย อย่างไรก็ตามวิธีวิธีการผลิตแบบใดแบบหนึ่งอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางชนชั้นได้ ซึ่งอาจจะเป็นผลให้เกิดการดำเนินงานของรัฐ ในฐานะที่เป็นอำนาจสาธารณะ ถูกความขัดแย้งดังกล่าวกำหนด ถึงขั้นที่ทว่ารัฐกลายเป็นสถาบันทางชนชั้นไป หรือเป็นเครื่องมือของชนชั้นก็ได้

ประการสุดท้ายที่ Marx และ Engels มองว่ารัฐอยู่เหนือทุน และประชาชน คือความคิดที่ว่ารัฐเป็นกลุ่มของสถาบันที่รวมตัวกัน (A set of institution) การมองแบบนี้จะไม่เห็นลักษณะทางชนชั้น แต่จะเห็นว่ารัฐเป็นอำนาจสาธารณะ (Public power) ที่พัฒนาตัวเองมาจากขั้นตอนที่แน่นอนของการแบ่งงานกันทำ และเป็นอำนาจที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของระบบ การปกครองที่ไม่ใช้อำนาจควบคุมประชาชน (Jessop : 1990 , 27 - 28)

จากความคิดทั้ง ๕ ประการที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า เป็นกรอบความคิดที่สะท้อนว่า Marx และ Engels มองว่ารัฐอยู่เหนือทุน และประชาชน และจากการที่รัฐอยู่เหนือกว่า หน้าที่ของรัฐโดยส่วนใหญ่ ในความสัมพันธ์ ดูราวกับว่ารัฐทำหน้าที่จัดสรรความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับประชาชนอย่างเสมอภาค แต่เมื่อพิจารณาถึงที่สุดแล้ว ทว่าได้เป็นเช่นนั้นไม่เพราะจะเห็นว่ารัฐยังทำหน้าที่

เอื้ออำนวยให้กับนายทุนมากกว่าประชาชนอยู่เสมอ เช่น กรณีของหลุยส์ โบนาปาร์ต แม้จะมีอิสระ แต่ก็ยังเป็นแค่ในทางการเมือง ทางด้านเศรษฐกิจยิ่งเอื้อประโยชน์ให้นายทุนอยู่ดีส่วนการมองงานเชิง การยึดเหนี่ยวสังคม, ในเชิงภาพ , ในเชิงกลุ่มของสถาบัน ก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้นแม้ทัศนะ ของ Marx และ Engels จะมองความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทุน และประชาชนออกเป็นสองแนว ทางคือ ทุนอยู่เหนือรัฐ และประชาชน กับรัฐอยู่เหนือทุนและประชาชน แต่แนวทางแรกดูเหมือน เป็นแนวทางที่ทั้ง Marx และ Engels ให้ความสำคัญมากกว่า

ตาราง 1.1

แนวทางคลาสสิก	รัฐ	ทุน	ประชาชน
Marx, Engels	1 เป็นเครื่องมือของทุน สนับสนุนทุนและความ สัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุน	อยู่เหนือรัฐและ ประชาชนเป็นชน ชั้นที่ปฏิบัติกับ ประชาชน	ถูกขูดรีด/กดบังคับ จากทุนผ่านกลไกรัฐ
	2 รัฐอยู่เหนือทุนและ ประชาชน หรือเป็นอิสระจากทุน และประชาชน	เหมือนเสมอภาค กับประชาชนแต่สุด ท้ายได้เปรียบเพราะ รัฐปกป้องผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจ ของทุน	เหมือนเสมอภาคกับทุน โดยการทำหน้าที่ของรัฐ แต่สุดท้ายเสียเปรียบทุน

ทัศนะของ Lenin

เช่นเดียวกับ Marx และ Engels Lenin ไม่ได้เขียนถึงความสัมพันธ์ของรัฐทุนและประชาชนไว้โดยตรง ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องตีความ เพื่อหาความสัมพันธ์ดังกล่าว จากทฤษฎีรัฐของ Lenin Lenin ได้นำเอาความคิดของ Marx และ Engels เกี่ยวกับรัฐที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนหลายชิ้น มาตีความเพื่อสนับสนุนความคิดของตน งานที่สำคัญของ Lenin เกี่ยวกับรัฐคือ The state and revolution หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เขียนมาเพื่อสร้างทฤษฎีรัฐให้เป็นระบบ แต่

เขียนมาเพื่อสนับสนุนยุทธศาสตร์ทางการเมือง ในช่วงการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิวัติรัสเซีย ปี 1917 ซึ่งยุทธศาสตร์ดังกล่าวของ Lenin ก็คือการใช้พรรคบอลเชวิค ทำลายการดำรงอยู่ของกลไกรัฐ และการครอบงำรัฐ จุดเด่นในงานเขียนของ Lenin คือการที่เขามองว่า รัฐเป็นองค์กรของชนชั้นปกครอง และหน้าที่ที่สำคัญของรัฐคือการไกล่เกลี่ย ความขัดแย้งทางชนชั้น และการที่รัฐจะทำหน้าที่ดังกล่าวได้รัฐต้องอยู่โดยไม่มีผู้พันกับสังคม (Above society became necessary)

แต่การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในสายตาของ Lenin จะทำเพื่อให้ชนชั้นที่ครองอำนาจได้เปรียบ ทั้งนี้เนื่องจากรัฐเป็นองค์กรของชนชั้นที่ครอบงำ และตัวของรัฐเองก็เป็นผลผลิตและผลที่แสดงออกมาจากความเป็นปฏิปักษ์ทางชนชั้นอันไม่อาจประนีประนอมได้ เหตุที่รัฐไม่สามารถเป็นองค์กรที่ประนีประนอมความขัดแย้ง นอกเหนือจากการที่รัฐเป็นของชนชั้นที่ครองอำนาจแล้ว ยังสืบเนื่องจากการที่รัฐ เกิดขึ้น ในเวลา สถานที่ ขอบเขต ที่ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นบรรลุถึงขั้นที่ไม่อาจประนีประนอมได้อีกต่อไป กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การมีอยู่ของรัฐแสดงให้เห็นว่า ความเป็นปฏิปักษ์กันทางชนชั้นดำรงอยู่ และรัฐก็ถูกทากำห้มีลักษณะพิเศษคือมีกองกำลังที่ติดอาวุธ และกลไกอำนาจของตนเอง

Martin Carnoy ได้ชี้ให้เห็นว่า หลักการในหนังสือเล่มดังกล่าวของ Lenin ไม่ได้อธิบายอะไรใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติของรัฐระบอบเผด็จการ แต่สิ่งที่ใหม่ก็คือ Lenin ได้วางหลักการอันเป็นยุทธศาสตร์เฉพาะสำหรับการปฏิวัติ สังคมนิยมเอาไว้ สองส่วน ส่วนแรกคือ การทำลายรัฐระบอบเผด็จการ ส่วนที่สองคือการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมนิยม (The transition to socialism) การทำลายรัฐระบอบเผด็จการนั้น Lenin ได้ให้คำจำกัดความว่า " ต้องมีกองกำลัง ในการปฏิวัติซึ่งเป็นของแรงงาน เพื่อใช้สำหรับการเผชิญหน้าโดยตรงกับกองกำลังของระบอบเผด็จการ "

ส่วนยุทธศาสตร์ที่สอง Lenin กล่าวว่าเป็นผลมาจากการต่อสู้ทางด้านชนชั้น ซึ่งการต่อสู้ทางด้านชนชั้น จะเปลี่ยนจากทุนนิยมเป็นสังคมนิยมได้ ในการเปลี่ยนนั้นต้องอาศัยรัฐในการจำกัดบทบาทของชนชั้นระบอบเผด็จการด้วย รัฐที่จะใช้ในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้ ต้องเป็นรัฐใหม่ที่มีลักษณะของเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพ (The dictatorship of the proletariat) (The dictatorship of the bourgeois)

การที่ Marx และ Engels กล่าวว่าภายใต้สังคมนิยม รัฐจะสลายตัวไป (State will withering away) Lenin ให้เหตุผลว่านั่นเป็นประเด็นที่ยังมีรายละเอียดอีกมาก เพราะการที่Engelsมองว่าการที่รัฐล้มเข้ามาเป็นเจ้าของการปัจจัยการผลิต ในนามสังคมโดยรวม จะทำให้รัฐเก่าสลายตัวไป ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ หากไม่มีการปฏิวัติสังคมนิยมเสียก่อน หากมีการปฏิวัติสังคมนิยมเกิดขึ้นแล้ว รัฐจะไม่มีความเป็นอีกต่อไป เนื่องจากระบบสังคมนิยม ไม่มีระบบที่คนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ำรัฐเพื่อกดบังคับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคมนิยม ทุกคนจะมีงานทำ และรูปแบบทางการเมืองของรัฐจะเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ (Complete democracy)

แต่สิ่งดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ Lenin ย้ำว่าต้องมีชนชั้นกรรมาชีพ เข้ามาแทนที่ระบุมิโดยการปฏิวัติเสียก่อน ต่อจากนั้นรัฐชนชั้นกรรมาชีพ จะค่อยๆสลายให้รัฐสลายตัวไปในที่สุด (Lenin : 1968 - 20) เมื่อพิจารณาจากความคิดเรื่องรัฐของ Lenin จะเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูน ประชาชน เป็นความสัมพันธ์ที่ทูน อยู่เหนือรัฐ และประชาชน โดยการที่ทูน ำรัฐเป็น เครื่องมือ เพื่อจุดริศเอาเปรียบประชาชนและรักษาความเป็นชนชั้นที่ครอบงำเอาไว้ นี่เป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบที่หนึ่ง ส่วนรูปแบบที่สองนั้น พิจารณาจากความคิด Lenin เรื่องรัฐชนชั้นกรรมาชีพ จะพบว่าความสัมพันธ์จะแตกต่างไปจากรูปแบบแรกคือ รัฐจะอยู่เหนือกลุ่มทูน แต่เป็นตัวแทนหรือเครื่องมือของประชาชน เพื่อสร้างสรรค์ความเสมอภาค และเปลี่ยนสังคมไปสูสังคมนิยม ซึ่งในสังคมดังกล่าวรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์จะมีความเสมอภาค ไม่มีใครเหนือกว่าใคร

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติปรากฏว่ารัฐเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพของ Lenin ไม่ได้สลายตัวไปตามที่กล่าวอ้าง ในทางตรงข้ามเมื่อมองไปที่รัสเซีย หรือประเทศในแถบยุโรปตะวันออก ก่อนปี 1989 จะพบว่ารัฐที่เกิดขึ้นหลังจากการปฏิวัติ ตามความคิดLeninกลายเป็นองค์กรที่มีผลประโยชน์ และไม่ได้สลายตัวตามที่Leninเคยว่าไว้ แต่หากเรามองถึงความจริงในทางปฏิบัติ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทูน ประชาชน จากความคิดของ Lenin มีสองรูปแบบดังที่กล่าวมาแล้ว (ดูตาราง 1.2)

ตาราง 1.2

แนวทางคลาสสิก	รัฐ	ทุน	ประชาชน
Lenin	1 อยู่ใต้ทุนเป็นเครื่องมือของทุน โดยการใช้กลไกพิเศษด้านการ ปราบปรามเพื่อช่วยกลุ่มทุน ผูกขาดประชาชน	อยู่เหนือรัฐและ ประชาชน ใช้รัฐ รักษาสภาพการเป็น ชนชั้นที่ครอบงำ	อยู่ภายใต้ทุนโดยมี รัฐกับทุนรวมกันผูก ขาด เอาเปรียบ ประชาชน
	2 ทั้งรัฐ ทุน ประชาชน มีความเสมอภาค	ทั้งรัฐ ทุน ประชาชน มีความเสมอภาค	ทั้งประชาชน รัฐ ทุน เสมอภาคกัน

ทัศนะของ Antonio Gramsci

Antonio Gramsci คืออดีตเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์ประเทศอิตาลี ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง งานหลักของเขาเกี่ยวกับรัฐเขียนขึ้นในคุกโดยใช้เวลาทั้งหมด 6 ปี เขาถูกมุสโสลินีจับกุมตั้งแต่ 1926 และเสียชีวิตปี 1937 ข้อเขียนดังกล่าวของเขาต่อมาได้รับการตีพิมพ์ ในชื่อ Prison notebook คุณสมบัติของกรัสม์ซึ่งก็คือการที่เขาเอาเอางานของMarxในด้านการเมืองและแนวปฏิบัติทางการเมือง ที่ไม่ค่อยได้พูดถึงอย่างเป็นทางการ ให้เป็นแนวความคิดที่มีระบบมากขึ้น Gramsci เป็นผู้ที่ทำให้ความสำคัญกับประเด็นทางการเมืองมากสำหรับเขา การเมืองเป็นกิจกรรมที่เป็นอิสระ ในบริบทของพลังทางวัตถุที่กำลังพัฒนาทางประวัติศาสตร์ และการเมืองเป็นกิจกรรมที่เป็นศูนย์กลางของมนุษย์ เป็นจิตสำนึกเพียงอย่างเดียวที่นำมนุษย์ไปสัมพันธ์กับสังคมและโลกของธรรมชาติทุกรูปแบบ ในมุมมองของเขา การเมืองที่เคยถูกเรียกว่าเป็นโครงสร้างส่วนบน ที่ไม่มีความสำคัญ ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เท่ากับโครงสร้างส่วนล่างที่เป็นมิติทางด้านเศรษฐกิจ ตามความคิดของMarx EngelsและLenin ใต้รับการนำขึ้นมาพิจารณาและให้ความสำคัญ อย่างที่ไม่มีการกีดกันคนไหน ในช่วงก่อนหน้านั้นเท่ามาก่อน

มีข้อสังเกตว่าการหันมาให้ความสำคัญกับปัจจัยทางการเมืองของ Gramsci สืบเนื่องจากการที่พรรคการเมืองฝ่ายซ้ายได้พ่ายแพ้ ในการต่อสู้ช่วงสำคัญในประเทศอิตาลี หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ คือขณะที่พรรคฝ่ายซ้ายต่อสู้กับฝ่ายขวา ปรากฏว่าชัยชนะกลับตกเป็นของพวก ฟาสซิสต์

ในปี ๑๙๒๒ หลังจากนั้นก็มี การจำกัดสิทธิต่างๆด้านการเมือง จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้ Gramsci หาทิศทางออกและพัฒนาทฤษฎีรัฐของ Marxism Gramsci มองว่ารัฐมีลักษณะเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมเชิงปฏิบัติและเชิงทฤษฎี ที่ชนชั้นปกครองไม่เพียงแต่รักษาไว้ซึ่งอำนาจที่ครอบงำเท่านั้น แต่ยังใช้เกลี้ยกล่อมให้ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองยอมรับอำนาจของตนด้วย (Gramsci : 1971 - 244) นอกจากนี้ Gramsci คิดว่าความคิดของมาร์กซิสต์ด้านการเมืองยังเป็นเสมือนยุทธศาสตร์ทางเลือกสำหรับการทำลายรัฐกระฎุมพี และสร้างรัฐสังคมนิยมขึ้นมา แน่นนอนไม่มีใครปฏิเสธว่าความคิดของเขามีรากฐานมาจาก Marx และ Engels ใน German Ideology สำหรับเขาอำนาจหรือการครองความเป็นใหญ่ (Hegemony) หมายถึงการครอบงำทางอุดมการณ์ของนายทุนที่มีคุณค่าและบรรทัดฐานต่างๆเหนือชนชั้นล่าง ทำให้ชนชั้นล่างมีระเบียบแบบแผนและแนวทางการดำรงชีวิตที่แน่นอนรวมทั้งมีความคิดเหมือนชนชั้นที่ครอบงำ การทำหน้าที่เพื่อดำรง Hegemony นี้ ชนชั้นนำใช้หลายรูปแบบ กระจายไปทั้งงานสถาบันที่เป็นของรัฐ และเอกชน เพื่อครอบงำทั้งทางด้าน ประเพณี ศาสนา หลักการทางการเมือง และความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิด Carnoy มองว่านี่เป็นความคิดของ Gramsci ที่มอง hegemony ด้วยศาสตร์ทางการเมือง ทำให้ Gramsci ก้าวพ้นไปจาก มาร์กซิสต์ แบบ Marx Engels Lenin และ Trotsky

ดังนั้นงานของเขาจึงเป็นงานเขียนชิ้นแรกๆที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างส่วนบน กล่าวคือ เขามองว่ารัฐส่วนหนึ่งนั้นทำหน้าที่ในการโฆษณา เผยแพร่ความคิดของกระฎุมพี ฉะนั้นเมื่อพูดถึงรัฐจึงต้องมีการมองถึงการครองความเป็นใหญ่ในโครงสร้างส่วนบนด้วย Carnoy ซึ่งเห็นว่า hegemony ของ Gramsci มีความหมายสองประการ

ประการที่หนึ่ง หมายถึงกระบวนการที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ของชนชั้นที่ครอบงำ ดำเนินการควบคุมพันธมิตรอื่นๆในชนชั้นเดียวกัน ด้วยวิธีการเป็นผู้นำทางด้านปัญญาและศีลธรรม กลุ่มที่เป็นผู้นำของชนชั้นจะมีอำนาจและความสามารถในการเชื่อมโยงผลประโยชน์ของกลุ่มอื่นๆเข้าด้วยกัน แต่กลุ่มนำไม่อาจตั้งอุดมการณ์ของตนเองเหนือกลุ่มอื่น จะทำได้แค่เพียงเป็นผู้ให้คำชี้แนะ แก่กลุ่มอื่นในกระบวนการเปลี่ยนรูปทางการเมือง และเชื่อมหลักการการครองความเป็นใหญ่ จากโลกทัศน์ของกลุ่มอื่นๆขึ้นเป็นองค์ประกอบโดยทั่วไป ในการครอบครองความเป็นใหญ่

ประการที่สอง หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นที่ครอบงำ และชนชั้นที่ถูกครอบงำ

hegemony ในความหมายนี้ ชั้นที่ครอบงำน่าจะใช้ความพยายามในการเป็นผู้นำทางด้าน การเมือง ศิลปะ สติปัญญา ครอบงำครอบงำโลกทัศน์ ทั้งในลักษณะ เฉพาะและทั่วไป ต่อชนชั้น ล่าง รวมทั้งวางกรอบเรื่องผลประโยชน์และความต้องการให้กับชนชั้นที่ถูกครอบงำให้เชื่อฟังและทำ ตามด้วย

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะใช้ Hegemony ในความหมายใด การครอบครองความเป็นใหญ่ก็คือ การครอบงำทางความคิด เพื่อให้มีการยอมรับอำนาจนั่นเอง (Carnoy : 1984 , 69 - 70) จากความคิดเรื่อง hegemony นี้ Gramsci ได้เชื่อมโยงกับความคิดเรื่องรัฐ กล่าวคือใน ทัศนะ ของ Gramsci สังคมทุกสังคมประกอบด้วยส่วนที่สำคัญสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นประชาสังคม กับส่วน ที่เป็นสังคมการเมือง ส่วนประชาสังคม (Civil society) เป็นกิจกรรมและองค์การในภาค เอกชน สำหรับสังคมการเมือง (political society) คือส่วนที่เป็นรัฐบาล เมื่อนมองใน มุมกว้างรัฐจึงประกอบไปด้วยสองส่วนมารวมกันหรือ civil+political society=The state โดย Gramsci เรียกรัฐในส่วน of ประชาสังคมว่าเป็นรัฐด้านจริยธรรมหรือวัฒนธรรม ส่วนรัฐในแง่สังคมการเมือง เขาเรียกว่าเป็นรัฐในเชิงที่เป็นรัฐบาลหรือรัฐในเชิงที่เป็นกลไกบังคับ แต่รัฐทั้งสองด้านทำหน้าที่สอดคล้องกันประการหนึ่ง คือ การครอบครองความเป็นใหญ่ทั้ง ทางความคิดและทางกำลัง

การครอบครองความเป็นใหญ่ด้านแรก เป็นการแสดงบทบาทผ่านการให้การอบรมศึกษา ในแง่นี้ รัฐมุ่งหล่อหลอมปรับปรุงความคิดของและศีลธรรมของมวลชนให้สอดคล้องกับพัฒนาการของกลไกใน การผลิตแบบทุนนิยม โดยอาศัยเครื่องมือต่างๆ เช่นกฎหมาย โรงเรียน ศาล ฯลฯ รัฐในฐานะ เป็นผู้ให้การศึกษาก็สร้างอารยธรรมแบบใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีการผลิตที่ครอบงำสังคมอยู่ มากกว่า นั้นรัฐในแง่นี้ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความถูกต้องให้แก่สังคมทุนนิยม รวมทั้งรับเอาวิธีการ บริหารแบบใหม่เข้ามาด้วย รัฐในด้านนี้ต่อมา Althusser เรียกว่าเป็นกลไกรัฐด้านอุดมการณ์ (Ideology state apparatuses) ที่ทำหน้าที่สืบทอดความสัมพันธ์ ในการผลิตแบบทุนนิยม (Hirst : 1979 - 50)

ส่วนในลักษณะที่สอง เป็นการแสดงบทบาทที่รัฐอาจใช้การควบคุมบังคับโดยตรง ด้วยการ ใช้กลไกในการปราบปราม

อย่างไรก็ตามรัฐไม่มีความจำเป็นว่าต้องแสดงออกด้านใดด้านหนึ่งอย่างเดียว แต่รัฐสามารถใช้ทั้งกลไกด้านอุดมการณ์ และกลไกในการปราบปรามควบคู่กันไป ในกรณีนี้การครองความเป็นใหญ่จะพาสันกันระหว่างการทำให้เชื่อฟังกับการบังคับ หากมีการประสานกันจริงดังกล่าวยุทธศาสตร์ที่สังคมจะเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลง จากพลังของโครงสร้างส่วนบน จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้พอๆกับ โครงสร้างส่วนล่าง กล่าวเฉพาะสังคมทุนนิยมหากชนชั้นนายทุนสามารถทำให้สังคมยอมรับความเหนือกว่าของกลุ่มตน โดยอาศัยอุดมการณ์และอำนาจบังคับในนามรัฐ โอกาสที่จะรักษาสภาพการเป็นชนชั้นปกครองอยู่เช่นเดิมก็มีสูง เช่นในด้านการเมือง อุดมการณ์ ชนชั้นนายทุนจะสร้างพรรคการเมืองขึ้นมา โดยพรรคจะเข้าไปจัดตั้งรัฐบาล เลือกสรรบุคคลากรของรัฐรวมทั้งผู้นำให้กับประชาสังคม ส่วนในสังคมการเมืองชนชั้นนายทุนก็สามารถใช้กลไกการปราบปรามได้เมื่อเข้าเป็นฝ่ายบริหารรัฐ แต่หากไม่สามารถทำให้สังคมยอมรับอำนาจของตนได้ โอกาสที่จะถูกเปลี่ยนแปลงก็มี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นอาจเริ่มต้นจากวิกฤตของhegemony วิกฤตสำคัญที่สืบเนื่องมาจากความด้อยประสิทธิภาพของ hegemony คือวิกฤตทางสถานภาพหรือสงครามทางชนชั้น (The war of position)

คำว่า The war of position ที่ Gramsci เสนอนี้ มาจากคำว่า war of maneuver หรือ frontal attack of the state มุ่งเป้าไปที่สำคัญอยู่ที่ สู่ประการ

ประการที่หนึ่ง แต่ละประเทศต้องให้ความสำคัญกับการสำรวจกำลังฝ่ายตรงข้าม อย่างระมัดระวัง (ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ) การเสนอให้แต่ละประเทศประเมินการระมัดระวังเอาเองนี้ เป็นความคิดที่แย้งกับ หลักการเป็นสากล ที่พัฒนาขึ้นมาโดย Marx และ Engels (หลักการความเป็นสากลนี้ เห็นได้ชัดจากงานเขียนของ Trotsky ในเรื่องการปฏิวัติแบบถาวร (permanent revolution) ที่ถือว่า การปฏิวัติ ต้องกระทำโดยมวลกรรมกรทั่วโลก) Gramsci เชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์ แต่ละประเทศสามารถพัฒนาขึ้นมา ด้วยการมีแผนงานที่เป็นตัวของตัวเองในการสร้างสรรค์สังคมนิยม ตามลักษณะเฉพาะของบริบทการเมือง ในแต่ละประเทศขึ้นได้ ก่อนที่จะมี แบบแผนของสังคมนิยมโลก ซึ่งยังไม่ได้พัฒนาขึ้นมา Gramsci กล่าวถึงความจริงหลักการ ความเป็นสากลหรือ International เป็นหลักการเฉพาะของพวกเขาบอลเชวิค และแม้กระทั่งหลักการ การปฏิวัติแบบถาวร ของ ทรอตสกี ก็ได้พิสูจน์แล้วว่าไม่สามารถใช้ได้กับการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลาย ที่เกิดขึ้นในประเทศทุนนิยมช่วง ๑๙๗๐ ถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่๑ได้

ประการที่สอง The war of position วางอยู่บนความคิดที่ให้ความสำคัญกับภาวะแวดล้อมของกลาโหม และความคิดที่ต่อต้านการครอบครองความเป็นใหญ่ (counter hegemony) การให้ความสำคัญกับความคิดทั้งสองประการนี้ ต้องสร้างสรรค์โดย องค์กรมวลชนของชนชั้นคนงาน, สถาบันต่างๆของชนชั้นคนงานที่กำลังพัฒนาขึ้นมา the war of position ของ Gramsci ไม่ใช่เป็นการจัดตั้งคนงาน เพื่อระชากรหน้ากากากรัฐในเรื่องค่าจ้างเท่านั้น แต่ยังกินความรวมถึง การสถาปนาองค์กรต่างๆของคนงาน ในฐานะที่เป็นผู้ริเริ่มวัฒนธรรมใหม่, บรรทัดฐานทางสังคมใหม่, และคุณค่าใหม่ต่อสังคมกรรมกรด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างความเป็นใหญ่ของชนชั้นกรรมกร (proletarian hegemony) ในการเผชิญหน้ากับความเป็นใหญ่ของระชากร ในสถานการณ์ของ the war of position สำหรับ Gramsci รัฐใหม่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากไม่สถาปนาความเป็นใหญ่ของคนงานขึ้นมา และความเป็นใหญ่ของคนงานนี้เองจะเป็นพื้นฐานของรัฐใหม่ ที่ครอบด้วยศีลธรรมแบบใหม่ และจารีตทางปัญญาแบบใหม่ด้วย

ประการที่สาม องค์ประกอบของ The war of position ต่อมาคือเรื่องของ จิตสำนึก (consciousness) ในฐานะเป็นองค์ประกอบหลักของ The key ingredient) Gramsci หมายความว่า ในสงครามทางชนชั้นนั้น ก็คือการต่อสู้กันของจิตสำนึก และความสัมพันธ์ของพลังทางการเมืองในสังคม ซึ่งขึ้นอยู่กับภาวะการณ์ขณะนั้นๆ จิตสำนึกทางการเมืองในที่นี้ Gramsci แยกเป็นสามระดับ คือระดับแรก เป็นจิตสำนึกในความเป็นวิชาชีพ ซึ่งต้องสร้างเอกลักษณ์ของการเป็นวิชาชีพ เมื่อกลุ่มวิชาชีพต่างๆมีจิตสำนึกแล้วต้องสร้างให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จากนั้นนำเอาความต้องการของกลุ่มไปจัดตั้ง ระดับที่สอง เมื่อจัดตั้งบรรลุผลแล้วก็จะเกิดเอกภาพทางผลประโยชน์ ในระหว่างกลุ่มทั้งหมดของชนชั้นคนงาน แต่การเป็นเอกภาพทางผลประโยชน์ของคนงานต้องไม่ใช่เพียงแค่เรื่องทางเศรษฐกิจแต่ต้องรวมไปถึงการเรียกร้องด้านอื่นๆของคนงานด้วยเป็นต้นว่า เรียกร้องความเสมอภาค ทางการเมือง ทางกฎหมาย ต่อชนชั้นที่ปกครอง เรียกร้องสิทธิในการออกเสียง การเข้าร่วมในกลาโหม ทั้งทางด้านนิติบัญญัติและด้านการบริหาร เรียกร้องให้มีการปฏิรูปคุณค่าต่างๆทางสังคมที่สร้างมาโดยชนชั้นนำ ระดับที่สาม เป็นจิตสำนึกในขั้นที่ให้ความสำคัญอย่างจำกัดต่อชนชั้นทางเศรษฐกิจ แต่ให้ความร่วมมือกับทุกกลุ่มของคนงาน และเข้าร่วมแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับทุกกลุ่มที่เป็นคนชั้นล่าง เพื่อบรรลุสู่เป้าหมายการโจมตีอุดมการณ์ของชนชั้นผู้ปกครองและกลายเป็นกลุ่มคนที่มีเสรี จากสภาพที่ตกอยู่ในฐานะที่เป็นรอง

ประการที่สี่ ของ The war of position คือ การมีพรรคการเมือง Gramsci เห็นด้วยกับ Lenin ว่า พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือ ของการสร้างสรรค์จิตสำนึก และการทำให้การศึกษา กับชนชั้นแรงงาน ในขณะที่สถาบันต่างๆ ของคนงานอยู่ในภาวะที่กำลังพัฒนา เพื่อก้าวไปเป็น การครองความเป็นใหญ่ของคนงาน นอกจากประเด็นเรื่อง The war of position ดังที่กล่าวแล้ว Gramsci ยังได้เสนอ เงื่อนไขอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการหลุดพ้นจาก Hegemony ของรัฐ อีกสองประเด็นคือ ประเด็นบทบาทของปัญญาชน (The rule of Intellectuals) และ ประเด็นการสร้างกฎเกณฑ์โดยสังคมนิยม (Regulated society)

บทบาทของปัญญาชน ความคิดนี้เริ่มจากการที่ Gramsci วิเคราะห์ความคิด เรื่องปัญญาชนของ Kautsky ที่อธิบายว่า " ปัญญาชนเป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะเฉพาะ และเป็นอิสระจากชนชั้น " Gramsci มองว่าความคิดดังกล่าวเป็นมายาคติ ทั้งนี้เนื่องจากทุกๆ กลุ่มชนทางสังคมดำรงอยู่ บนขอบเขตของแต่ละชนชั้นตั้งแต่แรกเริ่ม และได้ทำหน้าที่ในโลกของผลิตทางเศรษฐกิจและการสร้างสรรค์สิ่งอื่นๆ ด้วยตัวเอง ปัญญาชนก็เป็นเช่นเดียวกันคือ ไม่เพียงแต่จะช่วยสร้าง การครองครองความเป็นใหญ่ทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงด้านสังคมและการเมืองด้วย เพราะเหตุนี้ Gramsci จึงมองว่าปัญญาชนนั้นมีลักษณะทางชนชั้น และการทำหน้าที่ของปัญญาชนขึ้นอยู่กับว่า เป็นปัญญาชนของชนชั้นใด เขาก็ทำหน้าที่เพื่อชนชั้นนั้น (Intellectuals from their own class who function to build the hegemony of that class) อย่างชนชั้นที่ครอบงำ เมื่อขยายบทบาทมาครอบงำชนชั้นอื่น ก็ต้องร่วมมือกับปัญญาชนในชนชั้นของเขาทั้งนี้เพื่อรักษา Hegemony เอาไว้ ขณะเดียวกันชนชั้นที่ถูกครอบงำก็สามารถ โจมตีการครอบงำนั้น ด้วยการร่วมมือกับปัญญาชน ดังนั้นหากมองในแง่นี้การหลุดพ้นจากการครอบงำก็ ต้องอาศัยปัญญาชนของชนชั้น หรือที่ Gramsci เรียกว่า ORganic Intellectuals

ทางด้านข้อเสนอ Regulated society ก็เป็นอีกข้อเสนอหนึ่ง ที่เสนอมาท้าทาย Hegemony ของชนชั้นนำที่อาศัยรัฐ Regulated society ตามความคิดของ Gramsci คือ การขยายตัวของประชาสังคม เข้าไปสู่ สังคมการเมือง จนทำให้การครองความเป็นใหญ่ที่เคยครอบคลุมไปทั่วสังคมการเมืองถูกจำกัดลง ชนชั้นที่เคยประสบความสำเร็จในการสร้างความเป็นใหญ่และความเป็นสากลให้กับชนชั้นตัวเอง ไม่ว่าจะอาศัยการครอบงำทางอุดมการณ์ หรือกลไกในการปราบปราม จะกลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น (superfluous) อีกต่อไป เมื่อกฎเกณฑ์ของชนชั้น

ที่รอบงากลายเป็นสิ่งที่ใหม่จาเป็น Gramsci กล่าวว่ นั่นคือเงื่อนงำที่ท่ำให้ Regulated society บรรลุผล

อนึ่งคว่ำ Regulated society นักวิชาการชื่อ John Keane กล่าวว่คว่ำนี้มีความหมายเดียวกับการที่ Civil society เป็นอิสระจาก political society นั้นเอง (Keane : -94) และหากมอง Regulated society ตามหลักการของภควิภษวิธี จะเห็นว่หลักการเดียวกับ การนำปสู่จุดที่เรียกกันว่ การหายปของรัฐ กล่าวคือขณะทีการหายปของรัฐเกิดจาก Antithesis ระหว่างชนชั้นต่งๆ ผลที่ตามมาก็คือ Synthesis ทีเป็นสังคัมซึ่งปราศจากชนชั้น (society without classes) ขณะที Gramsci มองว่ Antithesis มาจาก Civil society กับ political society จนท่ำให้เกิดสภาพ synthesis คือประชาสังคัมทีปราศจาก สังคัมการเมือง ซึ่งในขั้นนี้จะเป็นขั้นทีสังคัมเป็นผู้ทีสร้างกฎเกณฑ์เอง (Regulated society)

จากทีกล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่ การมองรัฐของ Gramsci ต่งจาก มาร์กซิสต์อื่นตรงทีเขาให้ความสำคัญกับปัจจัยทางการเมืองหรือ โครงสร้างส่วนบนของรัฐของเขาไม่ได้เป็นเครื่องมือของใคร แต่จะมีลักษณะเป็น ศูนย์รวมเชิงปฏิบัติและเชิงทฤษฎี และประกอบไปด้วยสองส่วนคือส่วนทีเป็นประชาสังคัม (civil society) และสังคัมการเมือง (political society) การกลายเป็นองค์กรทีครอบครองสังคัมได้รัฐจะต้องใช้ทั้งกลไกทางด้านอุดมการณ์และกลไกในการบังคับ เพื่อทีดำรงสถานภาพการครองความเป็นใหญ่ (Hegemony) เอาไว้ในสังคัมทุนนิยมนั้นพวกกระฎุมพีได้ ขยายสถานการนำของชนชั้นตัวเองเข้าสู่รัฐโดยการตั้งพรรคการเมือง เพื่อเข้าไปตั้งรัฐบาลและคัดสรรบุคคลากรของรัฐ รวมทั้งผู้นำในประชาสังคัมและในทางการเมือง ชนชั้นนำจึงสามารถำรัฐและกลไกของรัฐ ครอบงำความคิดของคนส่วนใหญ่เอาไว้ในด้านสังคัมกระฎุมพีทีอาจจะใช้ สมาคมหรือองค์กรเอกชนหล่อหลอมความคิดของมวลชนให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ในชนชั้นตนได้

ด่งนั้นหากพิจารณาเพียงแค่นี้ จะเห็นว่ ความสัมพันธ์ระหว่งรัฐ ทุน และประชาชน จากความคิดของ Gramsci เป็นความสัมพันธ์ทีรัฐสามารถตกไปอยู่ในฝ่ายนายทุนได้โดยเฉพาะในสังคัมทุนนิยม และหากเป็นไปด่งนั้นทุนก็จะำรัฐ สร้าง Hegemony ำกับชนชั้นตน พร้อมกับท่ำให้ประชา

ชนตกอยู่ภายใต้อำนาจของตน แต่เมื่อเราพิจารณาข้อเสนอของ Gramsci เรื่อง The war of position, Organic Intellectual, และ Regulated society แม้ข้อเสนอเหล่านี้ไม่ใช่เป็นข้อเสนอที่เป็นทฤษฎีรัฐ โดยตรง แต่ก็เกี่ยวข้องกับรัฐทั้งสิ้น และเมื่อนำเอาข้อเสนอเหล่านี้มาพิจารณาเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน เราก็จะเห็นความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งคือความสัมพันธ์ที่ประชาชนสามารถแหวกการครอบงำของนายทุนด้วย The war of position และ Intellectual เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันในสังคม ในลักษณะที่สังคมตั้งกฎเกณฑ์เอง ไม่ใช่ ตกอยู่ในกฎของรัฐ และหรือ ทุน (ดูตาราง 1.3)

ตารางที่ 1.3

แนวทางคลาสสิก	รัฐ	ทุน	ประชาชน
Gramsci	1 ในสังคมทุนนิยมจะถูกครอบงำโดยทุนเพื่อใช้กลไกรัฐทั้งในส่วนเอกชนและกำลังปราบปราม เพื่อครอบงำประชาชน	อาศัยรัฐเพื่อบรรลุอำนาจทางการเมืองและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ	ถูกครอบงำอยู่โดยทุนและรัฐทั้งทางสติปัญญาและทางการเมืองการปราบปราม
	2 ถูกลดบทบาทและอาจไม่มี ความหมายหากประชาชนตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมาเองได้	ถูกลดบทบาทและอาจเสมอภาคกับประชาชนหากประสบความสำเร็จ	สามารถเป็นผู้จัดสรรความสัมพันธ์ทางสังคมหากเอาชนะอำนาจของทุนกับรัฐได้

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทู และประชาชนในทัศนะของนีโอมาร์กซิสต์

หลังปี 1950 ร่องรอยความคิดเกี่ยวกับรัฐ ตามแนวทางของมาร์กซิสต์ยุคคลาสสิก ได้ถูกนำมาขยายความและพัฒนาขึ้นเป็นกรอบทฤษฎี เกี่ยวกับรัฐขึ้นมา สิ่งที่น่ายินดีก็คือ การพัฒนากรอบคิดเรื่องรัฐครั้งใหม่นี้ มีลักษณะเป็นงานทางด้านวิชาการมากขึ้น แม้การพัฒนาดังกล่าวจะมีนักคิดสายซอเวียตอยู่บ้างแต่ส่วนใหญ่ เป็นนักวิชาการตะวันตก ที่สนใจและยอมรับวิธีการศึกษาแนวมาร์กซิสต์ขณะเดียวกันนักวิชาการเหล่านี้ก็ต่อต้านความคิดกระแสหลักของบรรดาพรรคคอมมิวนิสต์ทั้งหลาย คนกลุ่มนี้มีบทบาทในการเสนอทฤษฎีรัฐ ในลักษณะต่างๆออกมา เป็นผลให้งานเขียนด้านนี้ ได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็ว นักวิชาการเหล่านี้มักเรียกตัวเอง ว่าเป็นชื่อขนานนามว่า " พวกนีโอมาร์กซิสต์ " (Neo - Marxist) เพื่อชี้ให้เห็นว่าความคิดของพวกเขาแตกต่างจากพรรคคอมมิวนิสต์และพรรคมาร์กซิสต์อื่นๆ

ส่วนวัตถุประสงค์ที่พวกนีโอมาร์กซิสต์ พัฒนาทฤษฎีรัฐขึ้นมา เนื่องจากพวกเขาต้องการอธิบายว่า ทำไมรัฐจึงต้องตอบสนองผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุน และในการทำหน้าที่ดังกล่าว รัฐดำรงรักษา และทำให้ระบบทุนนิยมขยายตัวไปได้อย่างไร แต่แม้ว่าวัตถุประสงค์ในการศึกษาเหมือนกัน ทว่าทิศทางการมองรัฐของแต่ละกลุ่มแตกต่างกันไป จึงทำให้มีความยุ่งยากสับสนพอสมควร ในการจัดกลุ่มความคิดของพวกเขา นีโอ มาร์กซิสต์ มาทำการศึกษา (อนุสรณ์ 2535 : 61 - 62)

อย่างไรก็ตามมีคนที่พยายามแยกทฤษฎีรัฐของพวกเขา นีโอมาร์กซิสต์ เพื่อจัดกลุ่มศึกษา อาทิ David A. Gold, Clarence Y.H. Lo และ Erik Olin Wright ในงานเขียนเรื่อง Recent Development in marxist theories of capitalist state พวกเขาได้จัดแบ่งทฤษฎีรัฐนีโอมาร์กซิสต์ ออกเป็นสี่สำนัก คือ Instrumentalist, Structuralist, Hegelian-Marxist และแนวทางสำนักอื่นๆ อาทิ งานของ Claus Offe, James O'Connor เป็นต้น (Gold, Y.H. Lo and , 1975 : 30 - 33)

ตัวอย่างต่อมาคือการแบ่งของ Bob Jessop และ Martin Carnoy สำหรับ Jessop นั้นเขาแบ่งทฤษฎีรัฐนีโอมาร์กซิสต์ ออกเป็นสามกลุ่ม คือ ทฤษฎีทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ, ทฤษฎีที่เน้นรูปแบบและหน้าที่ของรัฐ และทฤษฎีที่เน้นศึกษาการครองความเป็นใหญ่ หลังอำนาจ และอำนาจรัฐ

ทางด้าน Carnoy แบ่งทฤษฎีรัฐออกเป็นสามประเภท คือ ทฤษฎีตรรกะของทุน, ทฤษฎีรัฐอิสระ, ทฤษฎีการต่อสู้ระหว่างชนชั้น

สำหรับนักวิชาการไทยที่สนใจเรื่องนี้ เช่น รศ.ดร.อนุสรณ์ สีมมณี และศ.ชัยอนันต์ สมุทรวณิช อนุสรณ์นั้น ได้แบ่งแนวคิดนีโอมาร์กซิสต์ เพื่อสะดวกในการศึกษาออกเป็น สี่ประเภท คือ การอธิบายเงินทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ , การอธิบายเงินรัฐอิสระ , การอธิบายเงินตรรกะของทุน และการอธิบายเงินการต่อสู้ระหว่างชนชั้น สวชัยอนันต์ แบ่งแนวความคิดนีโอมาร์กซิสต์ ตามแนวทางของ David A. Gold และคณะ ที่ผู้เขียนได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น

ส่วนการจัดแบ่งของผู้เขียนจะจัดแบ่งออกเป็น 6 ประเภทโดยการนำเอาความคิดของ David A. Gold บางประการมาผสมกับการจัดแบ่งที่อนุสรณ์ สีมมณี เคยแบ่งไว้ แนวทางทั้ง 6 ประเภทดังกล่าวคือ การศึกษาตามแนวทางการมองรัฐเป็นเครื่องมือทางชนชั้น , แนวทางโครงสร้าง, แนวทางทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ, แนวทางตรรกะของทุน, แนวทางรัฐอิสระ และแนวทางการต่อสู้ระหว่างชนชั้น

การอธิบายของแนวทางรัฐเป็นเครื่องมือทางชนชั้น (Instrumentalist)

การศึกษารัฐในแนวนี้จะมองว่า รัฐเป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุน เพราะชนชั้นนายทุนเป็นผู้ควบคุมและมีอำนาจสูงสุดในรัฐ แนวคิดนี้เป็นการวิเคราะห์ไปที่ ลักษณะของชนชั้นปกครองหรืออาจเรียกว่าเป็น สังคมวิทยาของชนชั้นนายทุน โดยการแสดงให้เห็นว่าชนชั้นปกครองที่เป็นนายทุนนั้นเมื่ออยู่จริงในสังคม มีการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ส่วนตัวโดยตรงระหว่างชนชั้นนายทุนกับกลไกของรัฐและกับสถาบันทางการเมือง และสถาบันทางสังคมอื่นๆ เช่นพรรคการเมือง องค์การการวิจัย มหาวิทยาลัย แนวการอธิบายแนวนี้พยายามชี้ให้เห็นว่า นโยบายของรัฐถูกกำหนดโดยนายทุนอย่างไร นักคิดที่เด่นในการอธิบายแนวนี้คือ Ralp Miliband งานเขียนที่สำคัญของเขาคือ The state in capital society ตีพิมพ์ในปี 1968 Miliband มีเป้าหมายในการหักล้างข้อสรุปของนักคิดเสรีนิยมประชาธิปไตย เขาเห็นว่าทฤษฎีประชาธิปไตยแบบพหุนิยมเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีการจัดตั้งในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มนายทุนกับผู้ใช้แรงงานมีการ

แข่งขันกันอย่างเท่าเทียมและไม่มีกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง บิดกุมความได้เปรียบในการแข่งขันไว้อย่างเด็ดขาดและตลอดไป Miliband แย้งว่ากลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่สามารถมีข้อได้เปรียบในการแข่งขันได้ เพราะมีความเหนือกว่า ธรรมชาติในการปลั่งกดันรัฐ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของตน (ชัยอนันต์ , 2530 : 54) การได้เปรียบประการต่อมาคือการที่ Miliband อ้างว่าอำนาจทางการเมืองและกฎระเบียบในสังคม ได้มาจากการกล่อมเกลາทางการเมือง ภายใต้อุดมการณ์ของชนชั้นปกครอง (Jessop ; 1990 : 29) ซึ่งชนชั้นปกครองในสายตาของ Miliband ก็คือชนชั้นนายทุนที่เป็นเจ้าของ และควบคุมปัจจัยการผลิต และเป็นชนชั้นที่สามารถใช้รัฐเป็นเครื่องมือในการดำรงไว้ซึ่งความได้เปรียบในสังคม ทั้งนี้เพราะมีอำนาจทางเศรษฐกิจเป็นฐาน

ดังนั้นในความคิดของเขา รัฐจึงเป็นเครื่องมือ ในการใช้อำนาจของบุคคลที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ ที่สามารถบันดาลและเอื้อประโยชน์ ให้แก่กลุ่มต่างๆในสังคมได้โดยการอาศัยนโยบายรัฐ หรือไม่ก็ใช้พลังกดันรัฐในทางอ้อม และส่วนใหญ่ผู้ที่สามารถใช้รัฐเป็นเครื่องมือก็คือนายทุนในสังคมนั้นเอง อย่างไรก็ตามนักวิชาการบางคนกล่าวว่า ข้อเสียของแนวทางการมองว่ารัฐเป็นเครื่องมือ นายทุนคือการไปให้ความสำคัญกับการโต้เถียงกับพวกพหูนิยมมากเกินไป โดยไม่ก้าวไปอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางอำนาจกับปัจจัยการผลิต และไม่สามารถอธิบายให้เห็นว่า ทำไมรัฐจึงทำการปฏิรูปได้ด้วยตัวเอง ทั้งๆที่การปฏิรูปบางครั้งไปขัดกับประโยชน์ของนายทุนขนาดใหญ่ (ชัยอนันต์, 2530:55)

กล่าวสำหรับตัวของ Miliband เองก็ไม่ได้ทำให้การวิเคราะห์เชิงมารุกซิสต์เกี่ยวกับรัฐ ก้าวหน้าไปแต่ประการใด แม้เขาจะพูดถึงรัฐในสังคมนิยม แต่ก็ไม่ได้ประสบความสำเร็จในการชี้ให้เราเห็นถึง ธรรมชาติที่แท้จริงของรัฐในสังคมนิยม และข้อจำกัดของรัฐในสังคมดังกล่าว (Jessop , 1990 : 30) เพราะฉะนั้นหากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน ภายใต้การอธิบายรัฐเชิง Instrumentalist จะเห็นว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ทุนหรือกลุ่มนายทุนอยู่เหนือประชาชนและรัฐ โดยเฉพาะทุนนั้นสามารถใช้รัฐเป็นเครื่องมือ ในการผลักดันนโยบาย เพื่อผลประโยชน์ของเจ้าของทุน ที่เข้าไปกุมอำนาจรัฐ หรือไม่ก็เพื่อนายทุนทั้งชนชั้น ขณะที่ภาคประชาชนไม่ว่าจะเป็นแรงงาน หรือกลุ่มอื่นจะเสียเปรียบ ด้วยการถูกขูดรีดจากกลุ่มทุน และรัฐ

การอธิบายแนวทาง STRUCTURALIST

การอธิบายรัฐในแนวทางนี้ บัญชีเสถียรภาพความคิดของ Instrumentalist ที่มองว่ารัฐเป็นเครื่องมือของชนชั้นที่ปกครอง นักคิดที่คัดค้านการมองรัฐเป็นเครื่องมือที่โดดเด่นคือ Nicos Poulantzas ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศส Poulantzas เขียนหนังสือไว้หลายเล่ม ในช่วงปี 1964 - 1980 หนังสือที่สำคัญของเขา เช่น Political power and social classes (1968) The problem of the Capitalist state (1969) Fascism and Dictatorship (1970) Classes in contemporary Capitalism (1974) state, power, socialism (1978) การคัดค้านของ Poulantzas ที่มีต่อ Miliband ถูกถ่ายทอดผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ New Left Review ในช่วงปี 1969 - 1970 ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในเวลาต่อมาว่าเป็นการถกเถียงกันระหว่างสำนัก structuralist กับ instrumentalist การถกเถียงกันดังกล่าว ยืนอยู่บนพื้นฐานสองประการคือ ถกกันเรื่องวิธีการศึกษา และระดับของปรัชญาการศึกษาในความหมายที่ว่า "ปัจเจกบุคคลเป็นผู้ที่กำหนดการเปลี่ยนแปลง หรือโครงสร้างทางสังคมเป็นตัวกำหนดสภาพการณ์ของปัจเจกชน (the individual as a source of change versus the individual as determined by structure)" การวิวาทะของทั้งสองมีศูนย์กลางมาจากหนังสือเรื่อง รัฐในสังคมทุนนิยม (the state in capital society) ของ Miliband (Carnoy, 1984 : 104) หากปัจเจกบุคคลสามารถ กำหนดการเปลี่ยนแปลงได้ ข้อเสนอของ Miliband ก็ถูกเพราะสามารถใช้รัฐเป็นเครื่องมือได้ แต่ Poulantzas ไม่เห็นด้วยที่ Miliband มองว่ารัฐถูกควบคุมโดย เจตนาของบุคคลคนหนึ่งเพื่อกำหนดบทบาทของรัฐ ในสังคมทุนนิยม เขาเห็นว่ารัฐไม่ใช่เป็นเครื่องมือของนายทุน หรือตัวแทนของชนชั้นนายทุน ตรงข้ามเขากลับเห็นว่า รัฐนั้นเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อน (the state is a complex social relation) ที่มองเห็นได้จากลักษณะสองประการดังนี้ หนึ่ง ชนชั้นต่างๆในสังคมไม่ได้ดำรงอยู่ง่ายๆ เพราะมีพลังทางเศรษฐกิจเท่านั้น รัฐเองมีความเป็นอิสระในระดับที่สามารถระดมสิ่งต่างๆได้ ไม่ใช่เป็นเครื่องมือทางชนชั้นแบบที่หลายๆ ส่วนอิทธิพลทางการเมืองของชนชั้น หรือบางส่วนของชนชั้น (class fraction) เป็นแค่ส่วนหนึ่งในโครงสร้างสถาบันของรัฐ ที่สามารถส่งผลต่ออำนาจรัฐได้ ไม่ใช่เป็นทุกอย่างในโครงสร้างสถาบันของรัฐ สอง การต่อสู้ทางชนชั้นไม่ใช่การถูกกำหนดว่า จะมีการต่อสู้เกิดขึ้นในภาคของประชาสังคมเท่านั้น แต่การต่อสู้ทางชนชั้นถูกผลิตซ้ำขึ้นภายในศูนย์กลางของกลไกรัฐเองด้วย

(Poulantzas , 1986 - 44 -50)

ด้วยเหตุนี้เขาจึงวิจารณ์ว่า Miliband ไปเน้นปัจจัยทางด้านปัจเจกบุคคลมากเกินไป โดยละเลยปัจจัยทางด้านโครงสร้างที่กำหนดบทบาทของรัฐในสังคมนิยม เขาให้เหตุผลต่อไปว่า "ถ้าหากการทำหน้าที่ของรัฐในการกำหนดการก่อรูปทางสังคมและผลประโยชน์ของชนชั้นนำในการก่อรูปทางสังคมนี้มาประจวบกันได้ ก็ด้วยเหตุผลของตัวระบบ(ที่เป็นโครงสร้าง)เองไม่ใช่มิใช่สาเหตุมาจากการที่สมาชิกของชนชั้นปกครองอยู่ในโลกของรัฐ แต่เป็นผลที่อาจเกิดขึ้นได้จากการทำหน้าที่ดังกล่าวต่างหาก" (darnoy , 1984 ; 106)

ดังนั้นเนื้อหาของความคิดสำนัก structuralist ก็คือ การมองรัฐเสมือนความสัมพันธ์ที่ ถูกกำหนด (objective relation) คือมองว่าหน้าที่และการดำเนินกิจการต่างๆของรัฐถูกกำหนดโดยโครงสร้างของสังคมมากกว่าตัวบุคคลที่ดำรงตำแหน่งที่คุมอำนาจรัฐเมื่อเป็นเช่นนี้ แทนที่นักคิดของสำนักโครงสร้างจะวิเคราะห์กันว่าบุคคลที่ดำรงตำแหน่งทางการเมืองว่ามาจากชนชั้นนายทุนหรือไม่ ก็หันไปมุ่งศึกษาโครงสร้างทางสังคมเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะข้อขัดแย้งทั้งหลายที่มีรากเหง้าอยู่ในระบบเศรษฐกิจ นัก structuralist จึงวิเคราะห์ถึงความพยายามของรัฐในการทำให้ความขัดแย้งเหล่านี้ไม่เป็นอันตรายต่อโครงสร้างหลักของระบบทุนนิยม และการลดความขัดแย้งที่เป็นอันตรายต่อระบบทุนนิยมมาที่ระบบทุนนิยมดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่องหน้า ที่ดังกล่าวนี้เองที่เป็นตัวกำหนดนโยบายของรัฐ และองค์กรของรัฐไม่ใช่ตัวบุคคล

สาเหตุที่ Poulantzas มองว่ารัฐทำหน้าที่จรรโลงให้ระบบทุนนิยมดำเนินสืบเนื่องต่อไปได้มาจากการที่เขา มองว่าในระบบทุนนิยมนั้นมีการผลิตเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆและมีการเก็บเกี่ยวมูลค่าส่วนเกินมากอย่างไม่หยุดยั้ง จะก่อให้เกิดความขัดแย้งทางเศรษฐกิจขึ้นมา และความขัดแย้งนี้จะสร้างปัญหาที่เกี่ยวข้องเนื่องกันสองประการคือ (ก) ความขัดแย้งระหว่างการผลิตทางสังคมกับการเก็บเกี่ยวส่วนเกินทำให้เอกภาพของชนชั้นกรรมาชีพมีมากขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถเป็นภัยต่อระบบทุนนิยมได้ (ข)ความขัดแย้งดังกล่าวทำให้ชนชั้นนายทุนขาดเอกภาพเพราะเกิดแข่งขันกันเองในการเก็บเกี่ยวส่วนเกิน

การขาดเอกภาพของชนชั้นนายทุนนี้ทำให้พวกเขาขาดสมรรถภาพในการป้องกันการต่อสู้ของชนชั้นกรรมาชีพ บทบาทของรัฐอยู่ที่การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งดังกล่าวนี้ด้วยการสร้างเอกภาพทางสังคม เพื่อต่อต้านอันตรายจากเอกภาพของชนชั้นกรรมาชีพกับการขาดเอกภาพของชนชั้นนายทุน มองในแง่นี้รัฐจึงทำหน้าที่สืบทอดโครงสร้างทางสังคมในสองลักษณะคือ

(ก) ในส่วนที่เกี่ยวกับชนชั้นกรรมาชีพ รัฐจะพยายามไม่ให้นักชนชั้นกรรมาชีพรวมเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน แต่จะพยายามทำให้แตกกระจายเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อย และลดความสำคัญทางการเมืองและเอกภาพทางการเมืองของชนชั้นนี้ลง ด้วยการทำให้ผู้ใช้แรงงานมีฐานะเป็นพลเมืองที่เป็นเพียงปัจเจกบุคคลด้วยการอาศัยสถาบันทางด้านประชาธิปไตยและการให้ความยุติธรรมสร้างภาพของการมีความเสมอภาค ในแง่นี้ทำให้เห็นว่าการเมืองนั้นเข้ามาแทนที่การต่อสู้ทางเศรษฐกิจให้เปลี่ยนมาใช้การเมืองแบบประชาธิปไตยเป็นหนทางในการต่อสู้และในการเปลี่ยนแปลงนี้รัฐกลายมาเป็นผู้ดำเนินการต่อสู้เสียเอง ซึ่งการกระทำดังนี้ของรัฐ Poulantzas กล่าวว่าเมื่อต้องการแสดงให้เห็นว่ารัฐนั้น " ให้ความสำคัญและตระหนักถึงความเสมอภาคกันของอำนาจ " ในสังคม (carnoy , 1984 : 109)

(ข) ในส่วนที่เกี่ยวกับนายทุน รัฐจะทำหน้าที่ของการให้หลักประกันแก่ผลประโยชน์ระยะยาวของชนชั้นนายทุนโดยรวมชนชั้นนายทุนนี้อาจเป็นชนชั้นปกครองที่มีความเป็นปึกแผ่นได้ เพราะมีผลประโยชน์ทางชนชั้นที่หลากหลายไม่ชัดเจน เพราะนายทุนมีการแบ่งแยกออกเป็นส่วนย่อยๆ ต่างๆ มากมาย เพราะมีผลประโยชน์ที่ต่างกัน ส่วนย่อยเหล่านี้มีการจัดระบบเป็นกลุ่มก้อนทางอำนาจ (power bloc) หรือพันธมิตรทางการเมืองภายใต้อำนาจครอบงำของส่วนหนึ่ง กลุ่มอำนาจนี้อยู่ในฐานะที่ส่อแหลมตลอดเวลา และมีความสามารถอย่างจำกัดในการบังคับชนชั้นกรรมาชีพเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ระยะยาวของชนชั้นนายทุนโดยทั่วไปมีเสถียรภาพ ทางเดียวที่ผลประโยชน์ดังกล่าวจะได้รับการดูแลและรักษาไว้ได้ก็จะต้องอาศัยความมีอิสระของรับโดยผ่านทางโครงสร้างของรัฐ ที่เป็นสิ่งเดียวที่สามารถอยู่เหนือความแตกแยกขัดแย้งทางผลประโยชน์อันคับแคบส่วนตัวและเฉพาะเจาะจงของเหล่านายทุนและส่วนย่อยของชนชั้นนายทุนได้ ดังนั้นรับจึงต้องมีอิสระและไม่เป็นเครื่องมือของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้รัฐไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของการเป็นผู้มีอำนาจในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งทางชนชั้นได้

อย่างไรก็ตามความเป็นอิสระของรัฐจะมีอยู่มากเพียงใด ขึ้นอยู่กับความมากน้อยของการแตกแยกกันสังคม ความขัดแย้งภายในชนชั้นและส่วนย่อยของชนชั้น ซึ่งประกอบเข้าเป็นกลุ่มอำนาจที่ทำการปกครองและขึ้นอยู่กับความรุนแรงของการต่อสู้ทางชนชั้นระหว่างกรรมกรกับชนชั้นนายทุน โดยทั่วไปอีกด้วย (ชัยอนันต์ , 25330 : 67 - 68)

ดังนั้นหากมองความสัมพันธ์ของทุน , รัฐและประชาชนผ่านกรอบความคิด นี้โรมาร์กซิสต์สำนัก structuralist ก็พอจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ออกมาในเชิงที่รัฐค่อนข้างจะมีอิสระไม่ตกเป็นเครื่องมือของชนชั้น หรือกลุ่มนายทุนเหมือนความคิดของสำนัก instrumentalist ขณะเดียวกันกับกลุ่มประชาชนกรรมกรก็ดูเหมือนรัฐจะให้คุณค่ากลุ่มเหล่านี้มากขึ้น เพื่อทำให้เห็นว่าการใช้อำนาจของรัฐมีความชอบธรรมเสมอภาคกับทุกส่วน โดยอ้างสิทธิที่เท่าเทียมกันแต่เมื่อพิจารณาลึกลงจะเห็นว่าในการทำหน้าที่ของรัฐนั้นได้ทำหน้าที่ เพื่อรักษาและสืบทอดระบบทุนนิยม (แม้การทำหน้าที่ดังกล่าวจะเป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่ไม่มีกลุ่มทุนเป็นผู้กำหนดก็ตาม) ในแง่นี้กลุ่มที่ได้เปรียบก็ยังเป็นกลุ่มทุนที่มีฐานทางเศรษฐกิจ แข็งแกร่งกว่าภาคแรงงานและประชาชน ฉะนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง รัฐ, ทุน และประชาชน จึงอยู่ในลักษณะที่กลุ่มทุนยังได้เปรียบโดยมีรัฐสนับสนุนในการสืบทอดระบบทุน และลดแรงกดดันจากภาคแรงงานและประชาชน ขณะเดียวกันรัฐก็มีอิสระบางระดับไม่ได้เป็นเครื่องมือของกลุ่มทุนเสียทีเดียว ในมุมมองนี้ภาคประชาชนจึงสามารถต่อรองกับรัฐและทุนได้ด้วย แต่การต่อรองนั้นต้องอยู่ในระดับที่ไม่ส่งผลเสียต่อการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยม

การอธิบายรัฐในแง่การต่อสู้ทางชนชั้น

ทฤษฎีนี้มุ่งวิเคราะห์รัฐในด้าน การต่อสู้ทางชนชั้น โดยทั่วไปมักถือว่ารัฐทุนนิยม เป็นผลผลิตจากการต่อสู้ทางชนชั้น อันเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมทุนนิยม ดังนั้นรัฐจึงมีสภาพเป็นรัฐทางชนชั้น แต่ก็ยังเป็นรัฐที่จำเป็นต้องยอมรับข้อเรียกร้องของชนชั้นอื่นๆด้วย ลักษณะการต่อสู้ทางด้านชนชั้นระหว่างชนชั้นต่างๆ หรือกลุ่มอำนาจต่างๆจะแสดงออกในรูปแบบของการแย่งชิงอำนาจ และการใช้อิทธิพลที่ดำเนินอยู่ในกลไกต่างๆของรัฐ มีนักทฤษฎีรัฐจำนวนมากที่พิจารณารัฐในแง่ของการต่อสู้ทางด้านชนชั้น ตัวอย่างเช่น Poulantzas, Miliband, Esping Anderson, Friedland, wright เป็นต้น

ในกรณีของ Poulantzas เขาเน้นอิทธิพลของการต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่มีต่อรัฐ ดังแต่งงานเขียนเล่มแรก คือ Political Power and Social Classes จนถึงงานเขียนชิ้นสุดท้ายคือ State, power, socialism. Poulantzas เห็นว่ารัฐได้มาโดยแรงที่บีบคั้นจากสัมพันธภาพทางด้านอำนาจ ระหว่างชนชั้น กลุ่มชนชั้น และชนชั้นย่อย ทั้งหลาย ในทางความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชนชั้นที่ครอบครองอำนาจในสังคมทุนนิยม เขาระบุว่ารัฐไม่ได้มีฐานะการเป็นเครื่องมือทางอำนาจของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งโดยตรง แต่รัฐก็ไม่ได้มีอิสระในตัวเองอย่างเต็มที่ ทั้งนี้เพราะรัฐเองไม่ได้มีเอกภาพ หากแต่ถูกแบ่งแยกออกจากกัน กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือภายในรัฐนั้นเมีสภาพความขัดแย้งกันอยู่ภายใน ซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากการขัดแย้งระหว่างชนชั้นและชนชั้นย่อยๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้นนโยบายของรัฐจึงเป็นเรื่องที่มาจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในรัฐนั่นเอง ในสังคมทุนนิยมซึ่งชนชั้นกรรมพิธีครองความเป็นใหญ่อยู่ นโยบายของรัฐส่วนใหญ่มักตอบสนอง ต่อผลประโยชน์ของชนชั้นดังกล่าว และนโยบายที่เป็นประโยชน์ของสังคมโดยรวมจะเกิดได้ก็เมื่อไม่กระทบต่อการดำรง และการสืบทอดการครอบงำ เพราะเหตุนี้เอง Poulantzas จึงเห็นว่ารัฐเป็นตัวแทนคอยจัดระเบียบผลประโยชน์ระยะยาว ให้แก่กลุ่มชนชั้นย่อยๆ ของชนชั้นกรรมพิธีที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอำนาจ รัฐได้สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในทางการเมือง ให้มีชนชั้นที่มีอำนาจครอบงำอยู่ ดังนั้นจึงทำให้ชนชั้นที่มีอำนาจครอบงำอยู่ได้ ในทางตรงกันข้าม รัฐจะพยายามทำให้ชนชั้นที่ถูกครอบงำไม่ให้รวมตัวกันได้ โดยการใช้อุบายการตีทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการครอบงำ สภาพอย่างนี้เรียกได้ว่ารัฐมีฐานะ เป็นผลประโยชน์ทางการเมืองของชนชั้นที่มีอำนาจนั่นเอง

อย่างไรก็ดี รัฐในสังคมทุนนิยมเมื่อเปรียบเทียบกับสถาบันอื่นๆ แล้ว จะมีสภาพเป็นอิสระในบางระดับ (relative autonomy) จากชนชั้นที่มีอำนาจในสังคม ทั้งนี้เกิดจากตำแหน่งของรัฐ ในการสร้างการผลิตแบบทุนนิยม และจากความสัมพันธ์ของรัฐที่มีต่อการต่อสู้ทางชนชั้นโดยเฉพาะ ในแง่ความสัมพันธ์ทางการผลิต จะเห็นได้ว่าในระบบทุนนิยมโครงสร้างทางด้านกฎหมายและการเมืองของรัฐมีสภาพเป็นอิสระในตัวเองจากความสัมพันธ์ทางการผลิต ในด้านการต่อสู้ระหว่างชนชั้นการมีอิสระในตัวเองของรัฐสะท้อนออกมาในรูปของการที่การต่อสู้ระหว่างชนชั้นทางด้านเศรษฐกิจแยกตัวจากการต่อสู้ทางการเมือง ดังนั้นในสภาพเช่นนี้ จึงดูเหมือนว่ารัฐอยู่เหนืออำนาจทางชนชั้นและเป็นกลาง ด้วยเหตุนี้รัฐจึงสามารถแสดงบทบาทเป็นตัวแทนของชาติ และประชาชนทุกคนได้อย่างชอบธรรมในสายตาของคนทั่วไป

ในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเศรษฐกิจในปัจจุบัน Poulantzas เห็นว่าสภาพการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ในความสัมพันธ์ทางการผลิต การแบ่งงานกันทำ การสกัดเอามูลค่าส่วนเกินและสภาพการดำรงอยู่และสืบเนื่องต่อ ของแรงงานกรรมกรนั้น ทำให้กิจกรรมหลายอย่าง เช่น การฝึกอบรมกรรมกร การวางผังเมือง การขนส่ง การรักษาสภาพแวดล้อม ซึ่งเคยอยู่นอกกิจกรรมการผลิตได้ถูกรวมเข้ามา เป็นส่วนหนึ่งในการขยายตัวและการสร้างทุนมากขึ้นทุกที การเปลี่ยนรูปของระบบทุนนิยมดังกล่าว ทำให้รัฐต้องขยายบทบาททางเศรษฐกิจของตนออกไป และเข้ามามีบทบาทในการเสริมสร้างทุนมากขึ้น การขยายบทบาทของรัฐออกไปเช่นนี้ไม่ได้ทำให้รัฐมีอำนาจมากขึ้นแต่อย่างใด แต่กลับทำให้รัฐต้องพึ่งพิงระบบเศรษฐกิจมากขึ้น และการดำเนินของรัฐเองก็ถูกกำหนดโดยกระบวนการดังกล่าวมากขึ้นเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้ว ยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านอุดมการณ์ด้วย โดยจะทำให้เกิดการมองรัฐในฐานะผู้กำประกันความเติบโตด้านเศรษฐกิจ และความอยู่ดีกินดีของประชาชน ซึ่งสะท้อนออกมาเป็นอุดมการณ์แบบรัฐสวัสดิการ ในความคิดของ Poulantzas การเข้าแทรกแซงทางเศรษฐกิจของรัฐในสังคมทุนนิยมปัจจุบัน อันที่จริงมีวัตถุประสงค์ที่จะต่อต้านหรือป้องกันไม่ให้เกิดแนวโน้มที่อันตรายใด ในการผลิตแบบทุนนิยมตกต่ำลง เป็นสำคัญ แผนอนาธิปไตยและนโยบายต่างๆ ของรัฐในด้านนี้ ย่อมเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชนชั้นย่อยที่เป็นใหญ่อยู่ในสังคม อันได้แก่กลุ่มทุนผูกขาด มากกว่าคนกลุ่มอื่นในสังคม

อนึ่ง การแทรกแซงของรัฐในทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างอยู่ในตัวของมัน ทำให้รัฐไม่อาจก้าวไปไกลกว่านั้น ข้อจำกัดประการหนึ่งก็คือ ลักษณะการแบ่งของเขตกันระหว่างรัฐกับเศรษฐกิจในสังคมทุนนิยม ธรรมชาติของกระบวนการผลิตการขยายตัวและการสะสมทุนของระบบทุนนิยมไม่เปิดโอกาสให้รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องได้โดยตรง ทั้งนี้เพราะกระบวนการทั้งหลายเป็นกิจกรรมของเอกชน เมื่อรัฐจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง รัฐก็ต้องมาติดกับของตนเองเพราะรัฐไม่อาจยื่นมือมาแทรกแซงได้มากกว่าที่เป็นอยู่ และขณะเดียวกันรัฐก็ไม่อาจจะปล่อยให้ทุนมาแก้ปัญห เศรษฐกิจทั้งหมดด้วยตนเอง ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งได้แก่ข้อจำกัดด้านทรัพยากรของรัฐ รัฐมีรายได้หลักมาจากการเก็บภาษี ซึ่งมาจากกำไรของทุน ดังนั้น ดังนั้นรายได้ของทุนจึงผูกติดอยู่กับอัตรากำไรซึ่ง ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ตลอดเวลา ผลที่ตามมาคือ รัฐไม่อาจวางแผนเกี่ยวกับรายได้ของตนเอง และหลายกรณีก็ส่งผลให้เกิดวิกฤตทางการคลัง รายที่จำกัดและไม่แน่นอนดังกล่าวทำให้รัฐไม่สามารถแทรกแซงทางเศรษฐกิจ ได้เต็มที่ตามต้องการ ข้อจำกัดด้าน

โครงสร้างที่กล่าวมานี้ ยังได้รับผลกระทบมาจากการต่อสู้ระหว่างชนชั้นอีกด้วย การต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างชนชั้น หรือกลุ่มชนชั้นย่อยๆ ที่มีต่อนโยบายและมาตรการด้านเศรษฐกิจของรัฐ ทำให้รัฐไม่อาจยื่นมือเข้าไปแทรกแซงด้านเศรษฐกิจได้มากขึ้น ในกรณีการขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจก็เช่นเดียวกัน ได้จำกัดบทบาทของรัฐไปในตัว สภาพกลไกรัฐที่มีอิสระในตัวเอง และการขัดแย้งกันเองค่อนข้างสูงก็ยิ่งทำให้การต่อสู้ระหว่างชนชั้นเกิดขึ้นภายในโครงสร้างของรัฐเองได้อย่างเต็มที่ และเป็นผลทำให้รัฐไม่อาจดำเนินการแทรกแซงได้ดังปรารถนา หรือไม่อาจแทรกแซงได้ ดังนั้นรัฐจึงต้องจำกัดบทบาทของตัวเองไปโดยปริยาย

สำหรับ Miliband ทักษะที่มีต่อรัฐของเขาเห็นได้ชัดในงาน Marxism and Politics ที่เขาใช้ความคิดเกี่ยวกับชนชั้นเป็นหลักในการวิเคราะห์รัฐทุนนิยม Miliband เห็นว่ารัฐทุกรัฐเป็นรัฐของชนชั้น (class state) ในสังคมนิยมรัฐก็เป็นของชนชั้นที่ครองอำนาจอยู่ แต่รัฐไม่ใช่เครื่องมือของชนชั้นที่รับใช้ชนชั้นอย่างตรงไปตรงมา ขณะเดียวกันก็ไม่อยู่เหนือความขัดแย้งทางชนชั้น หากแต่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการขัดแย้งดังกล่าวอย่างตรงไปตรงมา จากการที่รัฐมีบทบาทในการแทรกแซงในกิจกรรมต่างๆ ของสังคมอย่างกว้างขวางและสม่ำเสมอ ชนชั้นที่มีอำนาจจึงสามารถใช้รัฐให้เป็นประโยชน์ในการครอบงำชนชั้นอื่น ในสภาพอย่างนี้รัฐจึงเป็นช่องทางการใช้อำนาจครอบงำชนชั้นนั่นเอง อย่างไรก็ตามเนื่องจากชนชั้นกระฎุมพี มีการแตกแยกออกเป็นกลุ่มย่อยหลายๆกลุ่ม ซึ่งมีผลประโยชน์ที่ต่างกันอยู่ ชนชั้นนี้จึงไม่มีอำนาจเหนือรัฐอย่างเต็มที่ เป็นเพียงแต่รัฐเข้าข้างชนชั้นนี้เท่านั้น มิหนำซ้ำรัฐยังเข้าไปทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยและประนีประนอมประโยชน์ให้แก่กลุ่มต่างๆในชนชั้นนี้อีกด้วย

ในสังคมนิยมที่ความขัดแย้งทางชนชั้นเป็นเรื่องที่ปรกติวิสัย รัฐไม่สามารถเป็นเครื่องมือการครอบงำทางอำนาจได้อย่างชัดเจน เพราะจะทำให้รัฐไม่อาจได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ ซึ่งมีผลทำให้รัฐไม่สามารถแสดงบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องมีความเป็นอิสระในการทำงานของตนเองระดับหนึ่ง ความเป็นอิสระดังกล่าวคือ ความเป็นอิสระในเชิงเปรียบเทียบเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่ารัฐเป็นอิสระจากอำนาจชนชั้นโดยสิ้นเชิงในแง่ที่ Miliband ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าความเป็นอิสระของตนเองในเชิงเปรียบเทียบนั้น เป็นระดับของเสรีภาพที่รัฐมีอยู่ ในการที่จะกำหนดว่าการดำเนินการเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติตามทัศนะของผู้ที่มีอำนาจนั้น จะทำได้ดีที่สุดได้อย่างไร ซึ่งอันที่จริงแล้วก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการรับใช้ผลประโยชน์

โยชน์ทางชนชั้นนั่นเอง ระดับของเสรีภาพดังกล่าวจะมีมากน้อยต่างกันไปในแต่ละรัฐ Miliband
ชี้ให้เราเห็นว่า ความเป็นอิสระอันเชิงเปรียบเทียบทำรัฐในสังคมนิยมสามารถแสดงบทบาท
หลักของตนเองได้ นั่นคือบทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานในการบริบูรณ์สังคม ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ระ
บบทุนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างตอต่อเนื่อง แนนอนที่เดียวการแสดงบทบาทนี้รัฐไม่จำเป็นต้องได้รับการ
การยอมรับจากกลุ่มต่างๆ ในชนชั้นที่มีอำนาจครอบคลุมทุกกลุ่ม ในบางกรณีอาจจะถูกบางกลุ่มต่อ
ด้านก็ได้

ในส่วนของเจ้าหน้าที่รัฐทุนนิยม Miliband เห็นว่ารัฐมีหน้าที่ที่สำคัญ อยู่ 4 ประการ คือ
หน้าที่ด้านการปราบปราม / หน้าที่ด้านอุดมการณ์และวัฒนธรรม / หน้าที่ด้านเศรษฐกิจ / หน้าที่
ด้านการระหว่างประเทศ หน้าที่แรกเป็นหน้าที่เกี่ยวกับการรักษากฎหมายและระเบียบของสังคม รัฐ
จะเข้าไปควบคุมการขัดแย้งระหว่างชนชั้นไม่ให้ลุกลาม จนเป็นอันตรายต่อระบบทุนนิยมที่ครอบงำ
อยู่ โดยการอาศัยกลไกต่างๆ ของรัฐเช่น ศาล ตำรวจ ผู้คุม หน้าที่ประการที่สอง เกี่ยวข้อง
กับการส่งเสริมให้เกิดความเห็นพ้องต้องกันในสังคมเกี่ยวกับระเบียบสังคมที่เป็นอยู่ ขณะเดียวกัน
ก็ลดทอนความขัดแย้งด้านความคิดลง หน้าที่ประการที่สาม เป็นหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งของรัฐทุนนิยม
คือภาระกิจของรัฐ ในการเข้าไปแทรกแซงทางเศรษฐกิจ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาระบบทุนนิยม
การเข้าไปแทรกแซงดังกล่าว โดยทั่วไปจะสอดคล้องกับหลักการและเหตุผลของวิธีการผลิต
แบบทุนนิยม และอยู่ในกรอบที่วิธีการผลิตแบบนี้กำหนดเอาไว้ ส่วนหน้าที่ประการสุดท้าย เป็นหน้าที่
ในการเสริมสร้างสิ่งทีถือกันว่าเป็นผลประโยชน์ของชาติ ในส่วนที่เป็นกิจการภายนอกประเทศ
หน้าที่ทั้งสี่ประการนี้ มีส่วนเกื้อหนุนต่อการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของระบบทุนนิยม

ทางด้าน Esping-Anderson, Friedland และ Wright ความคิดเกี่ยวกับรัฐทุนนิยมของ
ทั้งสามปรากฏในบทความที่พวกเขาเขียนร่วมกันคือ Mode of class struggle and the
capitalist state ในบทความนี้ทั้งสามได้เสนอแนวทางการพิจารณารัฐทุนนิยมออกมาแนว
หนึ่งคือ การพิจารณาแง่การต่อสู้ระหว่างชนชั้นในด้านการเมือง ซึ่งมุ่งวิเคราะห์รัฐในแง่ความ
สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันและกัน ระหว่างการต่อสู้ระหว่างชนชั้น โครงสร้างของรัฐ และนโยบายของรัฐ
การพิจารณาเกี่ยวกับโครงสร้างของรัฐบุคคลทั้งสามเห็นว่า โครงสร้างของรัฐมีสภาพเป็นเป้า
หมาย อย่างหนึ่งในการต่อสู้ระหว่างชนชั้น การต่อสู้ดังกล่าวจะแสดงออกมาในรูป การขัดแย้ง
ทางการเมืองในการจัดโครงสร้างอำนาจรัฐโดยฝ่ายชนชั้นนายทุนจะพยายามผลักดัน โครง

สร้างของรัฐ ไปในทางที่ไม่เปิดโอกาสให้ชนชั้นกรรมกร ดำเนินกิจการทางการเมืองที่ไม่ถูกต้องตาม ต่อการครอบงำทางการเมืองและผลประโยชน์ของชนชั้นตน แต่ขณะเดียวกันการเรียกร้องของ กรรมกร ก็จะทำให้ความพยายามดังกล่าว ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะกรรมกรเอง ก็พยายามผลักดันอำนาจรัฐให้มีลักษณะที่ตนเองต้องการ เช่นเดียวกัน นอกจากจะมีฐานะ เป็นเป้าหมายแล้ว โครงสร้างของรัฐยังมีสภาพเป็นผลผลิต และตัวกำหนดอย่างหนึ่งในการต่อสู้ระหว่างชนชั้นอีกด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะความขัดแย้งระหว่างชนชั้นทางการเมืองเป็นการขัดแย้ง เรื่องโครงสร้างอำนาจรัฐ และโครงสร้างรัฐดังกล่าวจะมีสภาพอย่างไร ก็เป็นผลมาจากการต่อสู้ดังกล่าว การวิเคราะห์ของ Esping-Anderson, Friedland และ Wright เกี่ยวกับ โครงสร้างรัฐอาจจะสรุปออกมาในลักษณะข้อเสนอได้ 4 ประการคือ

1. จะต้องมองว่าโครงสร้างของรัฐเป็นผลที่ตามมา จากการต่อสู้ระหว่างชนชั้น มากกว่าที่จะมอง โครงสร้างดังกล่าว เป็นกลไกในการดำรงสืบทอดสังคมนิยมและกลไกในการปราบปรามชนชั้น กรรมกร

2. โครงสร้างเหล่านี้จะคอยรวมข้อขัดแย้งระหว่างข้อเรียกร้องจากชนชั้นที่ครองอำนาจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่เข้าไป (input) รัฐ กับผลผลิตตามหน้าที่ ซึ่งรัฐผลิตออกมา

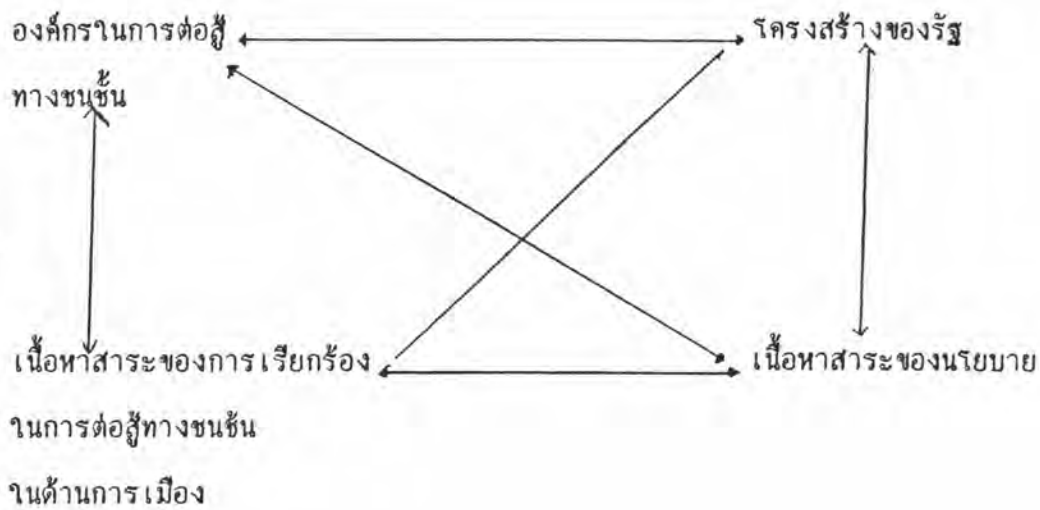
3. เมื่อใดที่ชนชั้นนายทุนประสบความสำเร็จ ทำให้โครงสร้างของรัฐเป็นไปตามที่ต้องการ โครงสร้างเหล่านี้จะทำให้ชนชั้นดังกล่าวบรรลุผลสำเร็จในภารกิจสำคัญสองประการคือ โครงสร้างดังกล่าวจะจำกัดการแทรกแซงของรัฐให้อยู่ในลักษณะที่สอดคล้องกับข้อกำหนดในการสะสมทุน และโครงสร้างรัฐเหล่านี้จะทำให้ชนชั้นกรรมกร เป็นกลางในทางการเมือง เพื่อทำให้ข้อเรียกร้องของชนชั้นนี้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยม

4. อย่งไรก็ดีโครงสร้างเหล่านี้ ก็ยังมีลักษณะที่ขัดแย้งอยู่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้ เพราะ โครงสร้างรัฐดังกล่าวไม่อาจแก้ปัญหาการต่อสู้ระหว่างชนชั้นทางการเมืองได้อย่างสิ้นเชิง เพราะโครงสร้างดังกล่าวไม่อาจเข้าไปครอบงำชนชั้นกรรมกรได้อย่างเต็มที่ หรือทำให้ เป็นกลางทั้งหมด ปัญหาจึงไม่ได้อยู่ที่ว่าจะมีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นในรัฐหรือไม่ หากอยู่ที่ว่าความขัดแย้งนั้นรุนแรงแค่ไหน และชนชั้นกรรมกรแสวงประโยชน์จากข้อขัดแย้งเหล่านั้นอย่างไร

ในความเกี่ยวพันระหว่างการต่อสู้ทางชนชั้นกับนโยบายรัฐ นักวิชาการทั้งสามท่าน เน้นถึง

ความสัมพันธ์ที่เป็นเนื้อหาสาระ ของการต่อสู้ทางชนชั้นในด้านการเมือง กับนโยบายที่รัฐผลิตออกมา ดยพิจารณาในแง่การเรียกร้องให้รัฐเข้าแทรกแซงในระบบทุนนิยม การแทรกแซงของรัฐตามข้อเรียกร้องนั้นอาจจะพิจารณาได้สามด้าน คือด้านระดับของการแทรกแซงซึ่งแบ่งเป็นการแทรกแซงในระดับการผลิตและการแทรกแซงในการจำหน่าย ด้านที่สอง ด้านรูปแบบของการแทรกแซง ที่เป็นการแทรกแซงเกี่ยวกับสินค้าและบริการ กับการแทรกแซงในเรื่องที่มิใช่เป็นสินค้าและบริการ ด้านที่สาม ด้านผลที่ตามมาจากการแทรกแซง แบ่งได้สองลักษณะคือ ผลต่อการดำรงชีพต่อของความสัมพัทธ์ทางสังคมแบบทุนนิยม กับผลเสียต่อความดำรงอยู่ของความสัมพัทธ์ทางการผลิตแบบดังกล่าว การเรียกร้องในกระบวนการต่อสู้ทางชนชั้นให้รัฐเข้ามาแทรกแซงระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้นมีอยู่หลายรูปแบบ ทุกรูปแบบ การเรียกร้องที่มุ่งสู่ระดับการผลิตและได้รับตอบสนองจากรัฐในรูปของสินค้าและบริการ เช่นการเรียกร้องให้รัฐจัดโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ท่าเรือ ถนน ระบบโทรคมนาคม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อโรงงานอุตสาหกรรมนั้น จะทำให้นายทุนได้รับผลประโยชน์ทางตรงกันข้าม การเรียกร้องในระดับการผลิต แต่ไม่ต้องการตอบสนองในแง่สินค้าและบริการ เช่น กรรมกรเรียกร้องให้ยึดโรงงานเป็นของรัฐ และให้กรรมกรมีส่วนในการควบคุมการผลิต การเรียกร้องแบบนี้ ย่อมก่อให้เกิดผลเสียต่อการอุปโภคของวิถีการผลิตแบบทุนนิยม แต่จะทำให้ชนชั้นกรรมกรได้รับผลประโยชน์

ประเด็นสำคัญที่ Esping-Anderson, Friedland และ Wright ย้ำในการเสนอแนววิเคราะห์รัฐทุนนิยม ก็คือ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่าง องค์การในการต่อสู้ทางชนชั้น (organization of class struggle) เนื้อหาของข้อเรียกร้องต่อการต่อสู้ทางชนชั้นในด้านการเมือง (content of political class struggle) โครงสร้างของรัฐ และเนื้อหาสาระของนโยบายของรัฐ ตัวแปรเหล่านี้จะมีอิทธิพลซึ่งกันและกันในลักษณะดังนี้

ที่มา : อนุสรณ์ ลีมณีนี , 2533 (อ้างแล้ว)

อย่างไรก็ตาม งานสังคมวิทยานั้น เนื่องจากชนชั้นนายทุนเป็นชนชั้นที่ครอบงำอยู่ ชนชั้นนี้จึงได้รับประโยชน์จากรัฐและมีอิทธิพลเหนือรัฐ ทั้งในด้านโครงสร้างอำนาจของรัฐและเนื้อหาของนโยบายของรัฐ มากกว่าชนชั้นอื่นๆ โดยเฉพาะชนชั้นกรรมมาชีพ รัฐจึงไม่เป็นกลาง หากแต่มีสภาพเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งส่วนหนึ่งในการประนีประนอมในการใช้อำนาจครอบงำของชนชั้นนายทุน

ความคิดเกี่ยวกับเรื่องรัฐของ Poulantzas, Miliband และ Esping-Anderson, Friedland และ Wright แม้จะมีข้อที่แตกต่างกันบ้างในบางประเด็น แต่สิ่งที่แนวการวิเคราะห์รัฐทุนนิยมทั้งหมดมีอยู่ร่วมกันก็คือการเน้นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างการต่อสู้ทางชนชั้นกับรัฐ ในฐานะที่เป็นตัวแปรหลักในการอธิบายกิจกรรมของรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่น่าสนใจว่า แนวการวิเคราะห์เหล่านี้ไม่ค่อยเน้นถึงอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ เช่นปัญหาการสะสมทุนที่มีต่อรัฐ จนทำให้เราเห็นว่าทฤษฎีเหล่านี้ให้ความสำคัญกับปัจจัยทางการเมือง ในกรณีของ Esping-Anderson, Friedland และ Wright จะยิ่งเห็นได้ชัด

เมื่อทราบพอสมควรว่าแนวการมองรัฐ งานการต่อสู้ทางชนชั้น มีรายละเอียดที่สำคัญดังที่นักวิชาการทั้ง 5 ท่านกล่าวไว้คร่าวนี้ลองหันมาดู ถึงประเด็น ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน อันถือเป็นประเด็นที่ผู้เขียนเน้นหนัก จากกรอบความคิดเรื่องการต่อสู้ทางชนชั้น ทา

ให้สามารถแยกแยะถึงความสัมพันธ์ ของตัวแปรทั้งสามออกมาได้ 2 ประการที่เด่นๆกล่าวคือ

ประการแรก เป็นความสัมพันธ์ที่รัฐมีลักษณะเป็นตัวกลางที่แอ่งแฟง ซึ่งเห็นได้จากการมอง รัฐของในแง่ relative autonomy ของทั้ง Poulantzas และ Miliband การเป็นตัว กลางที่แอ่งแฟงในที่นี้หมายถึง ในความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นอีกสองตัวแปรนั้น รัฐดูเหมือนจะทำตัว เป็นกลางที่มุ่งแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์กับส่วนรวม แต่ด้วยความจำเป็นจากการดำรงอยู่ของรัฐที่ ต้องอาศัย ภาษี ที่มาจากกำไร ของกระบวนการสะสมทุน ทำให้รัฐไม่สามารถแสดงบทบาทที่เป็น ปฏิบัติกึ่งกับการสะสมทุนได้ มองในมุมนี้รัฐจึงทำหน้าที่หน้าหน้าในโครงสร้างของความสัมพันธ์ไปที่กลุ่มทุน มากกว่า เช่นบางครั้งรัฐต้องเป็นผู้จัดระเบียบไปให้เกิดความแตกแยกในบรรดากลุ่มย่อยๆ ของชนชั้นนายทุนที่รวมตัวเป็น power block ขณะเดียวกันก็หาทางสลายการต่อสู้เรียกร้องของ ฝ่ายประชาชนกรรมกร ในรูปแบบของการแยกสลาย โดยการใช้อำนาจการครอบงำทางอุดมการณ์

ประการที่สอง เป็นความสัมพันธ์ที่รัฐเป็นผลผลิต (outcome) จากการต่อสู้ระหว่าง ฝ่ายทุนและประชาชน กรรมกร ผลการต่อสู้ระหว่างชนชั้นทั้งสองทำให้รัฐไม่ตกเป็นเครื่องมือของชน ชั้นใดชนชั้นหนึ่ง แต่รัฐจะทำหน้าที่รอมชอมข้อขัดแย้งระหว่างทั้งสองฝ่าย เมื่อมองในแง่นี้รัฐจะมีสภาพ เป็นกลางคอยถ่วงดุลย์คอยถ่วงดุลย์ให้ความสัมพันธ์ของประชาชนและนายทุน ให้ไม่เสียเปรียบซึ่งกัน และกัน

การอธิบายตามแนวทางตรรกะของทุน

การอธิบายบทบาทของรัฐโดยอาศัยแนวความคิดและเหตุผลเกี่ยวกับทุน ที่มาร์กซ์วิเคราะห์ ไว้ใน capital นั้นเป็นวัตถุประสงค์หลักของทฤษฎีรัฐที่พัฒนาขึ้นมาในเยอรมันตะวันตกระหว่างปี 1970 - 1975 ในระยะหลังทฤษฎีนี้ได้รับความสนใจจากนักวิชาการในสหรัฐและอังกฤษเป็น อย่างมากในฐานะที่เป็นทฤษฎีในโรมาร์กซิสต์ที่สำคัญอันหนึ่งในการศึกษารัฐในระบบทุนนิยม ศูนย์ กลางทางด้านวิชาการที่พัฒนาทฤษฎีนี้มาก็คือ มหาวิทยาลัยเฮรัลด์แห่งเบอร์ลิน ด้วยเหตุที่ทฤษฎีดังกล่าวมุ่งแสวงหาแนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบหน้าที่ และข้อจำกัดของรัฐกระฎุมพี จากแนววิ เคราะห์ของมาร์กซ์ ในเรื่องของทุนทฤษฎีนี้จึงมีชื่อเรียกเป็นการทั่วไปว่าเป็นทฤษฎี ตรรกะของ ทุน (capital Logic Theory) การถกเถียงของแนวทางนี้เป็นโดยตรงมาจากปฏิกิริยาของนัก

วิชาการมาร์กซิสต์ ในเยอรมันตะวันตก ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมของตน 3 ประการคือ ภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย ในปี 1966-1967 ทำให้พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย ได้เข้าร่วมเป็นรัฐบาลผสมเป็นครั้งแรกนับแต่สงครามโลกเป็นต้นมา สิ่งก็ตามมาก็คือนโยบายเศรษฐกิจจากนโยบายเสรีมาเป็นนโยบายที่เน้นการวางแผนและการแทรกแซงทางเศรษฐกิจ โดยรัฐซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจของเยอรมันตะวันตก พุ่งตัวในปี 1967-1968 ประการที่สอง การเลือกตั้งปี 1969 พรรคสังคมนิยมประชาธิปไตยกลายเป็นพรรคหลักในการจัดตั้งรัฐบาลโดยมีนโยบายที่เน้นการปฏิรูปสังคมอย่างกว้างขวาง ประการที่สาม ในช่วงเดียวกัน ขบวนการนักศึกษาที่เข้มแข็งได้เติบโตขึ้น และต่อมาก็เสื่อมทรमลงไป โดยไม่ประสบความสำเร็จในการติดต่อเกี่ยวข้องกับขบวนการกรรมาชีพแต่อย่างใด การเปลี่ยนแปลงทั้งสามด้านทำให้มีการสงสัยเกี่ยวกับบทบาทของรัฐว่าเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน หรือมีข้อจำกัดอย่างไร ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงประการแรก ทำให้เกิดความขึ้นว่ารัฐจะแก้ปัญหาวิกฤการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ และวางแผนทางสังคมโดยที่ไม่มีการสิ้นสุดได้หรือ และรัฐสามารถเปลี่ยนรูปสังคมให้เป็นประโยชน์ต่อฝ่ายทุนได้เรื่อยๆโดยไม่มีข้อจำกัดได้หรือไม่ การเปลี่ยนแปลงประการที่สองก่อให้เกิดความสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของรัฐที่เน้นการปฏิรูป สังคมว่าจะก่อให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญจริงๆได้แค่ไหน ส่วนการเปลี่ยนแปลงประการสุดท้าย นำไปสู่ปัญหาที่ว่าความศรัทธาต่อความคิดเชิงปฏิรูปนั้น จะอธิบายได้ไม่ว่ามีรากฐานมาจากอะไร กล่าว โดยสรุปข้อตกเถียงที่มีอยู่นั้น มุ่งเกี่ยวกับประเด็นเกี่ยวกับข้อจำกัดบทบาทรัฐและรากฐานเกี่ยวกับการเข้าใจผิด ในอำนาจของรัฐในสังคมทุนนิยมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้โดยการให้ความสนใจเกี่ยวกับรูปแบบและหน้าที่ของรัฐทุนนิยม และการที่พยายามชี้ให้เห็นข้อจำกัดของรัฐในการดำเนินการปฏิรูปทางการเมืองเป็นสำคัญ แนวทฤษฎีรัฐเชิงตรรกะของทุนสามารถแบ่งได้สามแนวทาง

หนึ่ง ถ้าจะให้ทุนทั้งหมดดำรงอยู่อย่างมีหลักประกันจะทำได้อย่างไร คาดองที่พวกเขาได้มาก็คือ ทุนจะดำรงสืบต่อไปได้อย่างปลอดภัย เมื่อรัฐที่ได้รับอำนาจอิสระในการปกครองดำรงอยู่เหนือความขัดแย้งในสังคม ในแง่รัฐจึงเป็นสถาบันที่แยกต่างหาก ออกมาจากความสัมพันธ์ของทุนที่เป็นปัจเจกชน แต่มีหน้าที่กำระกันผลประโยชน์และการดำรงอยู่ของทุนในสังคมโดยรวม แต่จะวางตนอยู่เหนือความขัดแย้งของทุนปัจเจกชนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของความสัมพันธ์แบบทุนนิยม บุคคลสำคัญที่มีความคิดอย่างนี้ได้แก่ Muller , Altvater, Blanke, Jurgens, และ Kastendiek เป็นต้น

ในบทความเรื่อง The Welfare-state Illusion and The Contradiction between Wage Labour and Capital ซึ่ง Muller และ Neuss เขียนร่วมกันในปี 1978 นั้น โดยทั้งสองได้อธิบายว่าทำไมรัฐจึงมีความจำเป็นต่อระบบทุนนิยม โดยการอาศัยแนวทางการวิเคราะห์ของ Marx ใน capital เกี่ยวกับพัฒนาการของกฎหมายกำหนดระยะเวลา ในการทำงานของกรรมกรในโรงงานอังกฤษ พวกเขาชี้ให้เห็นว่า การแข่งขันกันของทุนปัจเจกชนแต่ละคนทำให้เกิดอันตรายต่อผลประโยชน์ของทุนโดยรวม ดังนั้นจึงต้องมีรัฐอันเป็นสถาบันภายนอกมาแทรกแซงเพื่อแก้ไขปัญหารวมของทุนทั้งสังคม ที่นายทุนแต่ละคนไม่อาจจะแก้ไขได้ ด้วยเหตุที่มันขัดกับผลประโยชน์ส่วนตัว ในกรณีการออกกฎหมายควบคุมชั่วโมงการทำงานในอังกฤษนั้น จะเห็นว่าการแข่งขันกันเต็มทีระหว่างทุนเอกชน นายทุนแต่ละคนพยายามขูดรีดมูลค่าส่วนเกิน จากกรรมกรมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งนี้โดยการขยายเวลาในการทำงานในโรงงาน แต่การกระทำอย่างนี้ของทุนปัจเจกชนจะทำให้มีการต่อต้านอย่างรุนแรงจากบรรดากรรมกร อันมีผลเสียหายร้ายแรงต่อการดำรงอยู่ของระบบทุนนิยมโดยรวม ดังนั้นรัฐจึงต้องยื่นมือเข้ามาแก้ปัญหา ด้วยการออกกฎหมายควบคุมเวลาในการทำงาน

ความคิดในลักษณะเดียวกันนี้เห็นได้จากงานของ Altvater ที่อธิบายถึงรูปแบบและหน้าที่ของรัฐในระบบทุนนิยม เขาชี้ให้เห็นว่ารูปแบบที่รัฐเข้ามาแทรกแซง ระบบเศรษฐกิจนั้น เป็นสิ่งที่เกิดมาจากธรรมชาติของระบบการผลิตแบบทุนนิยม สภาพการแข่งขันระหว่างปัจเจกชนในการผลิต เพื่อแสวงหากำไรนั้น ก่อให้เกิดผลเสียหายหลายประการต่อการอุปโภคของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการอุปโภคของทุนทั่วไป เช่นการทำลายสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งผลเสียด้านอื่นๆ ดังนั้นจึงต้องมีสถาบันพิเศษ ที่ไม่ตกอยู่ในข้อจำกัดที่ห้องผลิตมูลค่าส่วนเกินเหมือนทุนทั่วไป สถาบันนี้คือรัฐ ซึ่งจะปกป้องประโยชน์ทั่วไปของทุน อย่างไรก็ตามก็มิใช่รัฐไม่ใช่เครื่องมือ หรือสถาบันที่จัดตั้งโดยทุน และเป็นรูปแบบพิเศษอย่างหนึ่งขององค์กร เพื่อการดำรงอยู่ของทุนในสังคม ที่มีอยู่คู่เคียงและอยู่เหนือไปจากการแข่งขันในการผลิตแบบทุนนิยม รัฐจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการดำรงสืบต่อทางสังคมของทุน นั่นเอง Altvater ยังได้ระบุถึงหน้าที่ของรัฐที่ทุนปัจเจกชนไม่สามารถทำได้อีกสี่ประการ คือ 1) การจัดหาให้มีสภาพทางวัตถุทั่วไปที่เอื้อต่อการผลิต ซึ่งได้แก่โครงสร้างพื้นฐานทั้งหลาย 2) การจัดตั้งระบบนิติสัมพันธ์โดยทั่วไป เพื่อเป็นบรรทัดฐานให้มีการถือปฏิบัติกันโดยทั่วไประหว่างนิติบุคคลในสังคมทุนนิยม 3) การควบคุมจัดระเบียบความขัดแย้งระหว่างกรรมกรและฝ่ายทุน และถ้าจำเป็นก็ต้องมีการปราบปรามชน

ชั้นกรรมมาชีพ โดยอาศัยทั้งวิธีการทางกฎหมายและการใช้กำลังในการปราบปราม 4) การปกป้องคุ้มครองการดำรงอยู่และการขยายตัวของทุนชาติทั้งหมด ในระบบตลาดโลกทุนนิยม หน้าที่เหล่านี้เป็นลักษณะทั่วไปของรัฐระบุมิติ ซึ่งได้พัฒนามาจากพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ในการสะสมทุนของระบบทุนนิยมนั่นเอง

แนวทางที่สอง เป็นทฤษฎีตรรกะของทุนที่เน้นการวิเคราะห์รัฐจากรูปแบบต่างๆ ของความสัมพันธ์แบบทุนนิยมที่เห็นได้จากภายนอก งานเขียนที่ถือว่าเป็นตัวแทนของแนวทางนี้คืองานของ Flatow และ Huiskens ซึ่งทั้งสองท่านอาศัยแนวความคิดของมาร์กซ์ ที่ปรากฏอยู่ในตอนท้ายของcapital เล่มที่สาม เกี่ยวกับสูตรของไตรภาคี คือ ทุน ที่ดิน และแรงงาน ปัจจัยทั้งสามประการนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ให้คนในสังคมต่างกันไป กล่าวคือทุนจะนำไปสู่กำไร ที่ดินจะก่อให้เกิดค่าเช่า และแรงงานก่อให้เกิดค่าจ้าง นักวิชาการทั้งสองเชื่อว่า แนวความคิดอย่างนี้เปรียบได้กับกรณีของทุกคนในสังคม ทุกคนจะมีที่มาของรายได้ทางใดทางหนึ่ง และในสภาพอย่างนี้ คนทุกคนจะมีผลประโยชน์เหมือนกัน อยู่สามประการคือ ผลประโยชน์ในการต่างรักษาแหล่งที่มาของรายได้ ในการแสวงหารายได้จากแหล่งที่มาให้มากที่สุด และในการที่รายได้หลังไหลเข้ามาอย่างต่อเนื่อง กล่าวอีกอย่างก็คือทุกคนจะผลประโยชน์เหมือนกัน ในฐานะผู้มีกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง ผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสามประการ นำไปสู่การที่จะทำให้มีการคุ้มครองปกป้องทรัพย์สินเอกชน ความเจริญทางเศรษฐกิจที่มีหลักประกัน และมีเศรษฐกิจที่ดำเนินไปโดยปราศจากวิกฤตการณ์ แต่ความต้องการทั้งสามนี้เอกชนไม่สามารถจัดการได้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงต้องมีรัฐมาทำหน้าที่ดังกล่าว รัฐจึงมีสภาพที่เห็นจากภายนอกได้ว่า เป็นตัวแทนของส่วนรวม ตราบเท่าที่รัฐยังสามารถตอบสนองความต้องการเหล่านั้นให้แก่สมาชิกกลุ่มต่างๆ ได้ สถานะความเป็นตัวแทนของรัฐก็จะได้รับความเชื่อถือ เพราะฉะนั้นรัฐจึงได้รับการยอมรับให้เป็นตัวแทนในการใช้อำนาจอันชอบธรรม เพื่อประชาชนทุกคน ด้วยสาเหตุนี้รัฐจึงสามารถป้องกันไม่ให้เกิดการใช้ความรุนแรงในสังคม และสามารถทำให้การจัดระเบียบในสังคม แบบทุนนิยมมีความมั่นคงปลอดภัยได้

แนวทางที่สาม เป็นการอธิบายรัฐที่มีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาทฤษฎีตรรกะของทุนมากพอๆกับแนวทางแรก แนวทางนี้ตั้งต้นจากการวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคม ทุนนิยม บุคคลสำคัญที่ถือว่าเป็นตัวแทนในการศึกษาแนวนี้คือ Hirsch ในบทความเรื่องElements of a

materialist theory of the state เขาได้ชี้ให้เห็นว่ารัฐกรรมพินัน มีที่มาจากการพัฒนาของสังคม ไปสู่ลักษณะสังคมผู้ผลิตสินค้า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว ก่อให้เกิดการแบ่งงานกันทำ และเป็นผลให้มีรัฐในฐานะเป็นสถาบันที่เป็นเอกเทศขึ้นมา ทางด้านหน้าที่ของรัฐทุนนิยมนั้น เขาเห็นว่าหน้าที่ของรัฐถูกกำหนดโดย เงื่อนไขของกระบวนการสะสมทุนแบบทุนนิยม ซึ่งอันนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังถูกกำหนดโดยพลังการผลิตทางเทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทั้งคมยี่มือเข้ามารับผิดชอบต่อปัญหา

ว่ากันว่าโดยหลักการแล้วรัฐไม่ได้เป็น อานาจที่แยกออกจากเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะอยู่เคียงข้างหรืออยู่เหนือเศรษฐกิจ แต่รัฐก็เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจโดยตรง ทั้งนี้เพราะรูปแบบ และหน้าที่ของรัฐ มีที่มาจากกระบวนการสืบทอดทางสังคม ของการผลิตแบบทุนนิยม กฎเกณฑ์ที่ควบคุมกระบวนการดังกล่าวในช่วงแรกๆ ที่ฝ่ายทุนยังอ่อนแอและไม่ได้พัฒนาเต็มที่ จนสามารถควบคุมกระบวนการดำรงสืบทอดการผลิตในสังคมได้นั้น นายทุนมีความจำเป็นที่ก่อสร้างพันธมิตรกับกลุ่มอื่นเพื่อขึ้นมาใช้อานาจสูงสุดในสังคม ในช่วงนี้รัฐมีสภาพที่แยกออกจากเศรษฐกิจ ถ้ามองในแง่ความเกี่ยวข้องกับกระบวนการขยายตัวของทุน แต่ถ้ามองโดยทั่วไปรัฐก็แยกไม่ออกจากเศรษฐกิจเสียทีเดียว เพราะว่ารัฐเกี่ยวข้องกับวิธีการผลิตแบบอื่น ที่มีอานาจครอบงำในขณะนั้น เช่นวิธีการผลิตแบบพิวดีล เพราะฉะนั้นรัฐจึงเป็นอานาจที่แยกได้จากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเท่านั้น แต่ก็มีบทบาท ช่วยประทับประคอง ให้ระบบทุนนิยมขยายตัวโดยการสร้าง เงื่อนไขที่เหมาะสมในการพัฒนาของทุนขึ้นมา ต่อมาระบบทุนนิยมก็เข้ามาครอบงำ ระบบสังคมแบบเดิม ซึ่งเคยมีหน้าที่สร้างเงื่อนงำ หรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับความสัมพันธ์ในการผลิตแบบทุนนิยม ดังนั้นพอถึงช่วงนี้ผ่านทุนก็สามารถเข้ามากำหนด การขยายตัวของตัวเองได้โดยตรง และในที่สุดก็สามารถทำให้องค์กรของรัฐตกอยู่ใต้การบังคับบัญชาโดยสิ้นเชิง นั่นคือทุนเข้ามากำหนดรูปแบบและการทำหน้าที่ของรัฐ

ปัญหาของการผลิตแบบทุนนิยมอันเกิดมาจากการที่อัตราค่าโรงแรมีแนวโน้มที่ตกต่ำลง ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดปัญหาต่อการสะสมทุนของนายทุนเท่านั้น แต่ยังทำให้ความเป็นปรปักษ์ทางชนชั้นระหว่างทุนกับแรงงานทวีความรุนแรงขึ้นด้วย ทั้งนี้เพราะอัตราค่าโรงแรมีแนวโน้มลดลง ย่อมทำให้การสะสมทุนของนายทุนชะงักงัน และเมื่อทุนไม่ขยายตัว การจ้างแรงงานก็น้อยลง มีการปลดแรงงานอันนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างแรงงานกับทุนมากขึ้น ทางที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวมานี้อยู่ที่การทำ

ให้การผลิตทางเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ เพื่อให้มีการสะสมทุนมากขึ้นเรื่อยๆ ในภาวะวิกฤตดังกล่าว นายทุนไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง รัฐจึงต้องยื่นมือเข้ามาแทรกแซงและเป็นผลให้เกิดการขยายขอบข่ายหน้าที่ของรัฐในสังคมทุนนิยมออกไปอย่างมาก แต่เดิมนั้นเงื่อนไขของรัฐมีหน้าที่เพียงค้าประกัน ให้มีเงื่อนไขสภาพภายนอก และเงื่อนไขทั่วไปที่เอื้ออำนวยต่อความสัมพันธ์ของการผลิตแบบทุนนิยมเท่านั้น แต่กระบวนการพัฒนาของทุนที่มีแนวโน้มเกิดวิกฤตอยู่เรื่อยๆ นั้นบีบบังคับให้รัฐต้องทำหน้าที่เพิ่มขึ้นไปอีก ในความคิดของ Hirsch รัฐในระบบทุนนิยมปัจจุบันมีหน้าที่สามประการที่สำคัญ คือ ประการแรก สร้างความมั่นคงปลอดภัยให้กับความสัมพันธ์แบบทุนนิยมและการสร้างสภาพเงื่อนไขทั่วไปที่เอื้อแก่การผลิตและการขยายตัวของทุนเอาไว้ ประการที่สอง เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยการดำเนินการกระจายรายได้ และการจัดระเบียบแลกเปลี่ยนซื้อขาย เพื่อดำรงรูปแบบความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบทุนนิยมเอาไว้ ประการที่สาม ช่วยพัฒนาพลังในการผลิตหรือเทคโนโลยี ให้มีความก้าวหน้ามากขึ้นอันจะทำให้กระบวนการผลิต สามารถมีกำไร และช่วยให้การสะสมทุนขยายตัวออกไปได้ ในแง่นี้รัฐได้เข้ามาช่วยลดต้นทุนในการผลิตให้กับนายทุน โดยการทำให้สังคมเข้ามาแบกรับภาระในการผลิตไปบางส่วนโดยการที่รัฐเอา รายได้ที่มาจากสังคมมานายทุนในการพัฒนาเทคโนโลยีนั้นเอง

แม้ว่าทฤษฎีตรรกของทุนทั้งสามแนวทางจะมีความแตกต่างกันไป แต่สิ่งที่มีอยู่ร่วมกันก็คือ การพัฒนาแนวการวิเคราะห์เกี่ยวกับทุน ของมาร์กซ์มาใช้อธิบายบทบาทและหน้าที่ของรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเศรษฐกิจ ทฤษฎีนี้สามารถชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างผลประโยชน์เฉพาะและผลประโยชน์ทั่วไป ของทุน ข้อจำกัดของทุนเองความจำเป็นที่รัฐที่มีอำนาจอิสระพอสมควรในสังคมทุนนิยม (อนุสรณ์ , 2535 : 68 - 75)

หลังจากมองเห็นรายละเอียดและข้อจำกัดบางประการของแนวทางตรรกของทุนทั้ง 3 แล้ว สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจต่อไปคือแนวทางตรรกของทุนได้อธิบายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน ใ่ว่างไร จากคำอธิบายของสามแนวทางจะเห็นชัดว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสามองค์ประกอบนั้น เป็นความสัมพันธ์ที่รัฐ อยู่ในลักษณะที่เป็นอิสระ พอสมควร ไม่ใช่เป็นองค์กรที่เป็นเครื่องมือของนายทุนเหมือนคำอธิบายรัฐแบบคลาสสิก เหตุที่รัฐมีความเป็นอิสระก็ด้วยสาเหตุที่ว่า รัฐเป็นองค์กรที่จัดตั้งและค้าประกันระบบนิติสัมพันธ์โดยทั่วไป, เป็นองค์กรที่คอยจัดให้มีสภาพทางวัตถุต่างๆ เช่นโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ, เป็นองค์กรที่คอยจัดระเบียบความขัดแย้งระหว่างฝ่าย

นายทุนและกรรมกร, และเป็นองค์กรที่ทาหน้าทีคุ้มครองการดำรงอยู่และการขยายตัวของระบบทุนนิยมโดยรวม ซึ่งในบรรดาหน้าที่เหล่านี้ฝ่ายทุนเอกชนเองไม่มีความสามารถและไม่มีความชอบธรรมในการจัดการได้ ดังนั้นรัฐจึงมีลักษณะเป็นสถาบันพิเศษที่มีอิสระโดยเปรียบเทียบเมื่อรัฐเป็นเช่นนี้ทำให้มองจากภายนอกคล้ายกับว่ารัฐมีความเป็นกลางคอยทาหน้าที่ด้านต่างๆรวมทั้งการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับประชาชนให้มีความเสมอภาคกัน แต่ในความเป็นจริงไม่ได้เป็นเช่นนั้น เบื้องหลังหรือโฉมหน้าที่แท้จริงของรัฐในการอธิบายแนวทางนี้ยังคงทำให้เห็นว่ารัฐจัดความสัมพันธ์ในลักษณะที่ให้น้ำหนักต่อกลุ่มทุนและระบบทุนนิยมโดยรวม มากกว่าการให้น้ำหนักกับกรรมกร/ประชาชน ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ Hirsch และ Altvater กล่าวเอาไว้คือ Hirsch มองว่ารัฐจะสร้างความมั่นคงให้กับความสัมพันธ์แบบทุนนิยม และสร้างสภาพเงื่อนไขทั่วไปที่เหมาะสมแก่การผลิตและการขยายตัวของการผลิตแบบทุนนิยม รัฐจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยการดำเนินการกระจายรายได้ และการจัดระเบียบการแลกเปลี่ยนซื้อขาย เพื่อดำรงรูปแบบความสัมพันธ์แบบทุนนิยมและการขยายตัวของทุนเอาไว้. ส่วน Altvater นั้น ถึงกับระบุให้เห็นความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อทุนและกดขี่ประชาชนกรรมกรเอาไว้ชัดเจน โดยเขาระบุว่าในการทาหน้าที่ลดความขัดแย้งระหว่างทุนและกรรมกรนั้น ถ้าจำเป็นให้รัฐใช้กลไกในการปราบปรามภาคประชาชนอย่างกรรมกร ทั้งนี้เพื่อป้องกันทุนและระบบทุนนิยม

ดังนั้นหากกล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทุนและประชาชนในแนวทางนี้คือ แม้รัฐจะมีลักษณะเป็นอิสระบ้างแต่ก็เอื้อต่อระบบนายทุนมากกว่าเอื้อประโยชน์ต่อภาคประชาชนทุนเองแม้ไม่ใช่ผู้จัดตั้งรัฐ แต่ก็ได้ประโยชน์จากการทาหน้าที่ของรัฐ ขณะที่ภาคประชาชนถูกเอาเปรียบอยู่เช่นเดิม

การอธิบายตามแนวทางทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ

ทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ (state monopoly capitalism) เป็นการศึกษารัฐในระบบทุนนิยมที่พัฒนาขึ้นมาในช่วงทศวรรษที่ 1950 โดยบรรดาพรรคคอมมิวนิสต์ทั้งหลายในโซเวียตและประเทศบริวาร ซึ่งคนเหล่านี้มีความเห็นว่าทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐนั้นเป็นขั้นตอนเฉพาะขั้นตอนหนึ่งในระบบทุนนิยม ที่รวมเอาฝ่ายทุนผูกขาดเข้าฝ่ายรัฐกระดมที่ เพื่อก่อให้เกิดกลไกในการขูดรีดและการใช้อำนาจครอบงำเพียงกลไกเดียวขึ้นมา หรืออย่างน้อยที่สุด คนเหล่านี้ก็เห็นว่าในสภาพ

ของทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐจะมีการเกี่ยวข้องในด้านองค์การกันอย่างใกล้ชิดมากขึ้นเรื่อยๆ ระหว่างฝ่ายทุนผูกขาดกับรัฐ โดยที่รัฐจะเข้าไปแทรกแซงระบบเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะดำรงและแพร่ขยายระบบทุนนิยม ทฤษฎีนี้มุ่งอธิบายถึงสาเหตุการขยายตัวของระบบทุนนิยมหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งนักทฤษฎีมาร์กซิสต์สมัยนั้น เห็นว่าเป็นช่วงวิกฤตการณ์ทั่วไปของระบบทุนนิยมครั้งที่สอง ในสภาพเช่นนี้จะเกิดมีทุนนิยมโดยรัฐขึ้น ที่จะช่วยไม่ให้ระบบทุนนิยมต้องพังทลายลง โดยการที่รัฐมุ่งไปชั้นนโยบายที่เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายทุนผูกขาด และเพิ่มการใช้จ่ายด้านการทหาร เพื่อให้ฝ่ายทุนผูกขาดได้รับการไถ่ สูงสุดจากการใช้จ่ายเงินของรัฐ การกระทำดังกล่าวของรัฐทำให้ระบบทุนนิยมขยายตัวอย่างรวดเร็วในแง่ของวิกฤตการณ์ทั่วไปของระบบทุนนิยมนั้น นักทฤษฎีมาร์กซิสต์ยุคนั้น เชื่อว่าระบบทุนนิยมจะเกิดภาวะวิกฤตเกิดความปั่นป่วนทางการเมืองและด้านอุตสาหกรรมนี้ทั่วไปอยู่เป็นช่วงๆ ซึ่งงานที่สุดจะนำไปสู่ความเสื่อมทรามของระบบทุนนิยมจนต้องเปลี่ยนไปเป็นสังคมนิยม เป็นที่เชื่อกันว่าวิกฤตการณ์โดยทั่วไปของระบบทุนนิยมขั้นแรกเกิดขึ้นจากผลกระทบของการปฏิวัติรัสเซีย ในปี 1917 ซึ่งต่อมาได้นำไปสู่การเกิดเศรษฐกิจตกต่ำ ทั่วโลก เกิดการแพร่หลายของลัทธิฟาสซิสต์และเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ตามลำดับระหว่างประเทศ การแก้ปัญหาจะกระทำในรูปของการลงทุนในต่างประเทศเพื่อแสวงหากำไรชดเชย ซึ่งงานที่สุดจะนำไปสู่การแข่งขันที่รุนแรงระหว่างบรรดาระัฐจักรวรรดินิยม เพื่อที่จะผูกขาดตลาด วัตถุดิบ และกำไรสูงสุด ในสภาพอย่างนี้ฝ่ายทุนผูกขาดจะประสานอำนาจทางเศรษฐกิจของตนเองเข้ากับอำนาจทางการเมืองของรัฐเพื่อปกป้องผลประโยชน์ส่วนตน ส่วนแนวทางที่สองนั้น อธิบายการเกิดทุนนิยมโดยรัฐ โดยอาศัยกฎของการเคลื่อนไหวของทุนนิยม หรือ law of motion of capitalism ซึ่งอธิบายว่าการแข่งขันกันอย่างเอาเป็นเอาตายระหว่างนายทุนในช่วงทุนนิยมเสรี ทำให้เกิดการกระจุกตัว และการรวมศูนย์ของทุนอยู่ในมือของนายทุนจำนวนน้อย ในสภาพเช่นนี้ฝ่ายทุนจะเข้าไปมีอำนาจรอบๆ เศรษฐกิจทั้งระบบ การพัฒนาของระบบทุนนิยมยังเป็นผลให้เกิดความเติบโต ด้านความสามารถในการผลิตการเพิ่มทุนคงที่ การขยายตัวในการแบ่งงานกันทำ และการพึ่งพิงต่อกันระหว่างหน่วยผลิตต่างๆ ในสังคมเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในภาวะการณ์อย่างนี้หากปล่อยให้ตลาดเป็นผู้กำหนดอุปสงค์เองแล้วจะเกิดความระส่ำระสายในระบบทุนนิยมทั้งนี้ เพราะสินค้าที่ผลิตได้เป็นจำนวนมากด้วยผลจากการพัฒนาความสามารถในการผลิตดังกล่าวมาได้เพิ่มขึ้นอย่างได้สัดส่วนกับความต้องการบริโภคสินค้า เพื่อให้กระบวนการผลิตและการสะสมทุนดำเนินไปได้อย่างราบรื่น การสร้างอุปสงค์ให้สอดคล้องกับการผลิตจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น นอกจากนี้ภาวะปั่นป่วนทางเศรษฐกิจเป็นระยะๆ อันเกิดจากวัฏจักรธุรกิจก็เป็นปัญหาที่นายทุนแต่ละ

คนไม่สามารถแก้ไขได้ ทั้งนี้ยังไม่ต้องพิจารณาถึงปัญหาอื่นที่เกิดจากการพัฒนาของระบบทุนนิยม เช่น ปัญหาสวัสดิการของกรรมกร ปัญหาการวิจัยและการศึกษาระดับสูงอันเป็นประโยชน์ต่อการผลิต ฯลฯ สิ่งเหล่านี้นายทุนไม่อาจหรือไม่เต็มใจในการเข้าไปแบกรับภาระโดยลำพัง ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่องเข้าไปแทรกแซง เพื่อให้กระบวนการผลิตและการสะสมทุนดำเนินต่อไปได้ โดยอาศัยเครื่องมือต่างๆที่มีอยู่ เช่น นโยบายทางการเงินและการคลัง การที่รัฐเข้าไปแบกรับปัญหาของระบบทุนนิยมมากขึ้นทุกทีนี้ ก็ทำให้สังคมทุนนิยมเปลี่ยนจากสภาพการผูกขาดโดยเอกชน มาเป็นทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ จากข้อสรุปของ Jassop เราพบว่าด้วยเหตุที่การอธิบายแบบเลนิน ก่อนข้างจะมีอิทธิพลมาก ทฤษฎีทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐส่วนใหญ่จึงอธิบายในแนวทางนั้น โดยเห็นว่แท้ที่จริง รัฐเป็นกลไกอย่างหนึ่ง ในการนำอำนาจครอบงำทางการเมืองโดยวิธีการปราบปรามเท่านั้น อันที่สนะแบบนี้พัฒนาการของรัฐยังผูกติดอยู่กับความเติบโตของระบบลัทธิจักรวรรดินิยม ทุนนิยมผูกขาดอันเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของทุนนิยมขั้นสูงสุดก็จะกลายรูปมาเป็นทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐ ทั้งนี้เป็นเพราะสภาพที่ระส่ำระสายต่างๆ เช่น การว่างงาน เงินเฟ้อ รวมทั้งการไร้เสถียรภาพทางเศรษฐกิจอื่นๆ ผลักดันให้รัฐเข้ามาช่วยเหลือทุนนิยมทุกด้านเพื่อให้ระบบนี้ดำรงอยู่ได้ การเกิดสภาพผูกขาดทุนนิยมโดยรัฐขึ้นมานี้มีผลทำให้รัฐต้อง เปลี่ยนแปลงหน้าที่และโครงสร้างหลายอย่าง กล่าวคือมีการรวมตัวกันของทุนนิยมผูกขาดกับกลไกของรัฐ ทั้งในด้านตัวบุคคลที่เป็นฝ่ายผูกขาดให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและในด้านการทำหน้าที่ที่มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด สภาพเช่นนี้จะทำให้เกิดการบูดริตทางเศรษฐกิจ และการครอบงำทางการเมืองเพียงกลไกเดียวขึ้นมา ในด้านต่อมา พรรคการเมืองที่มีอยู่จะปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของฝ่ายทุนผูกขาด และกลายเป็นเครื่องมือในการควบคุมอุดมการณ์ให้แก่ฝ่ายทุน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นได้เพราะทุนผูกขาดเข้าไปให้เงินอุดหนุนพรรคการเมืองและช่วยเหลือพรรคในทุกระดับ การเปลี่ยนแปลงในด้านต่อมาก็คือ การกำหนดนโยบายรัฐด้านต่างๆได้รับอิทธิพลจากกลุ่มผลประโยชน์ การวิ่งเต้นต่อรองผลประโยชน์ ทั้งนี้โดยอาศัยการติดต่อโดยตรงกับนักการเมืองและข้าราชการนอกเหนือไปจากนั้นยังมีการขยายตัวทางด้านการผูกขาดเครื่องมือที่ส่งผลทางความคิดของผู้คน เช่น การศึกษา การโฆษณาสินค้า และสื่อมวลชน ทำให้สามารถควบคุมความคิดของประชาชนได้ง่ายขึ้น การเปลี่ยนแปลงด้านต่อมาก็คือ ฝ่ายบริหารมีอำนาจมากขึ้น ในขณะที่ฝ่ายนิติบัญญัติลดทอนหมายได้อ่อนแอลง อำนาจของผู้นำจะเพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวางส่วนสิทธิเสรีภาพประชาชนกลับถูกบั่นทอนลง นอกจากนั้นรัฐเองก็จัดระเบียบบริหารเสียใหม่ โดยให้มีหน่วยงานที่ให้นักการเมืองเฉพาะอย่างมากขึ้น มีการจัดตั้งกรรมการร่วมระหว่างหน่วยงานองค์กรกึ่งราชการ และสถาบันทาง

เศรษฐกิจที่ดำเนินกาโดยรัฐขึ้นมาทั้งนี้เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพและการประสานงานให้ดีขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ในการดำรงอำนาจและการสร้างกำไรให้แก่ฝ่ายทุนผูกขาด พร้อมๆกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็จะมี การกระจายและแบ่งอำนาจในระดับหน่วยเศรษฐกิจย่อยๆ และหน่วยการปกครองระดับท้องถิ่นบ้าง เพื่อเป็นการกลบเกลื่อนและเป็นแผนเร่งรัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจและการเมือง ในด้านสุดท้ายกลไกการผูกขาดโดยรัฐในระดับระหว่างประเทศจะขยายตัวออกไป ทั้งทางด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด อีกเช่นกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการขยายตัวของหน่วยงานดำเนินกิจกรรมระหว่างประเทศทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่รัฐหนุนหลังอยู่ก็ตาม

แม้ทฤษฎีทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐจะเป็นแนวความคิดที่แพร่หลายอยู่ในพรรคการเมืองแนวมาร์กซิสต์โดยทั่วไปก็ตาม ความคิดนี้ยังมีอิทธิพลทางด้านสังคมศาสตร์นีโอมาร์กซิสต์อยู่ไม่น้อยเช่นกัน เช่นในงานเขียนเศรษฐศาสตร์การเมืองนีโอมาร์กซิสต์รุ่นแรกๆในสหรัฐ อย่าง Monopoly capital ของ Baran และ Sweezy ในปี 1966 หรือ The Political Economy of social class ของ Anderson ในปี 1974 ได้มีการนำเอาความเรื่องทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐมาพิจารณาบทบาทของรัฐในทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามก็มีข้อที่นำสิ่งเกิดคือ งานเขียนดังกล่าวได้พัฒนาแนวคิดในการอธิบายพรรคการเมืองที่มักยึดถือความคิดของเลนินเป็นหลักไม่มากนักน้อย เช่นในกรณีของ Baran และ Sweezy ได้อธิบายสาเหตุของการเกิดทุนนิยมผูกขาดสามารถทำให้ทุนได้รับกำไร หรือส่วนเกินเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ เพราะฝ่ายทุนนิยมผูกขาดสามารถกำหนดราคาสินค้าเองได้ และยังสามารถลดต้นทุนในการผลิตลงได้อีกด้วย แต่เมื่อไหร่ก็ตามที่ส่วนเกินดังกล่าวไม่ถูกนำไปใช้โดยระบบเศรษฐกิจ เศรษฐกิจผูกขาดก็จะประสบความชะงักงัน และในที่สุดก็จะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ดังนั้นการผลิตจึงจำเป็นต้องขยายตัวออกไปเรื่อยๆ เพื่อเป็นการนำส่วนเกินมาใช้จ่ายทางออกในการแก้ปัญหาอันเนื่องมาจากการที่ส่วนเกินมากเกินไป จำเป็นต้องอาศัยการช่วยเหลือและร่วมมือจากรัฐ ในรูปของการส่งเสริมการลงทุนทั้งในและนอกประเทศ การส่งเสริมการขาย การใช้จ่ายเงินของรัฐเพิ่มขึ้นทั้งในด้านพลเรือนและด้านการทหาร ทั้งนี้เพื่อทำให้การผลิตแบบผูกขาดดำรงอยู่ได้ สภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างรัฐกับทุนผูกขาด นั่นคือ การเกิดทุนนิยมผูกขาดโดยรัฐขึ้นมา (อนุสรณ์, 2535 : 64-68)

จากมุมมองในการศึกษารัฐในแนวทางนี้ เมื่อมาพิจารณาถึงความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐ ทุน

และประชาชน จะพบว่ารัฐจะทำหน้าที่สนับสนุนการดำรงอยู่ของทุนนิยม โดยการเข้าใบแก้ไข สภาวะที่ตกต่ำของระบบทุนนิยม และแก้ไขสภาพที่นายทุนแข่งขันกันอย่างรุนแรง ตามกฎแห่งการ เคลื่อนไหว ของระบบทุนดังที่กล่าวมาแล้ว เพื่อจะทำหน้าที่ดังกล่าวให้บรรลุ รัฐจึงมีลักษณะ เป็น องค์กรเดียวที่เป็นกลไกในการชูดริตทางเศรษฐกิจและการครอบงำทางการเมือง (Dunleave และ O'leary , 1987 : 238) ต่ออีกฝ่ายประชาชนและแรงงาน เพื่อระบบทุนนิยมและนายทุน

ส่วนนายทุนนั้นก็สามารถผลักดันสื่อบั้โครงการที่เป็นประโยชน์กับตนผ่านรัฐได้สะดวก ขณะที่ ทางผ่านประชาชนแรงงาน ยืนอยู่ในจุดที่เสียเปรียบ ในความสัมพันธ์ ถ้าเปรียบเป็นเส้นตรง ประชาชนก็อยู่ตรงปลายล่างสุดของเส้นตรงนั้น ส่วนทุนก็อยู่ใกล้ๆกับรัฐซึ่งเป็นองค์กรที่อยู่สองที่สุดของ เส้นตรง การที่แนวการอธิบายนี้ต่างจากแนวการอธิบายเชิง Instrumentalist ก็ตรงที่ทุนไม่ เข้ามารับผิดชอบ และใช้รัฐเป็นเครื่องมือเต็มรูปแบบ ด้วยเหตุที่มีงานบางอย่างเช่น สวัสดิการ ทางสังคมด้านต่างๆ ที่กลุ่มทุนไม่มีความสามารถในการจัดการ ดังนั้นถ้ากล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ของสามฝ่ายภายใต้มุมมองนี้ รัฐจะมีสภาพอยู่สูงที่สุด ตามด้วยกลุ่มทุนที่สามารถต่อรองกับรัฐ ได้มากที่สุด ขณะที่ประชาชนและแรงงานอยู่ล่างสุดของความสัมพันธ์

การอธิบายในแนวทางรัฐอิสระ

แนวความคิดนี้ถือว่ารัฐเป็นผู้ที่ใกล้เคียงอิสระ คอยประนีประนอมข้อขัดแย้งทางด้านชนชั้น ที่เป็นผลมาจาก การต่อสู้ดิ้นรนในการสะสมทุน ความเป็นอิสระของรัฐดังกล่าวเกิดขึ้นได้เพราะ ทั้งนายทุนและกรรมกร แต่ละฝ่ายไม่สามารถรวมตัวกันได้เป็นชนชั้นที่เหนียวแน่น จนเมื่ออำนาจ เหนือรัฐ อนุสรณ์ ลีมมณี ได้หยิบยกเอางานของ Offe, O'Connor, Block มาชี้ให้เห็นถึงแนว ความคิดในการศึกษารัฐด้านนี้ กล่าวคือ Offe เห็นว่าในสังคมทุนนิยมทั้งหลายรัฐจะพัฒนาไปใน ลักษณะที่เป็นการตอบโต้ต่อวิกฤตที่มีอยู่เป็นระยะๆ ซึ่งเกิดขึ้นจากความขัดแย้งพื้นฐานของระบบทุน นิยมเอง คือการผลิตแบบนี้จะทำให้คนงานสังคมกลายเป็นแรงงานรับจ้างมากขึ้นทุกที จนเป็นเหตุให้ สังคมต้องยื่นมือมารับผิดชอบในเรื่องนี้สูงขึ้น

สังคมทุนนิยมตามทัศนะของOffe มีอยู่ 4 ประการ คือ 1)รัฐไม่ได้มีอำนาจหน้าที่ในการ จัดระเบียบหรือควบคุมการผลิต ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตการสะสมทุน เป็นกิจกรรมของเอกชนที่รัฐ

ไม่ได้เข้ามาควบคุม นั่นคือเป็นวิสาหกิจเสรี ที่ผลิตเพื่อมุ่งกำไร หรือมูลค่าส่วนเกิน รัฐไม่ได้เป็นนายทุนเอง และไม่ได้เกี่ยวข้องกับการผลิตเพื่อการสะสมทุน 2) รัฐไม่เพียงแต่จะมีอำนาจหน้าที่เท่านั้น หากยังได้รับอำนาจให้ทำหน้าที่สร้างสรรค์และดำรงไว้ซึ่งสภาพเงื่อนไขทั้งหลายที่เอื้ออำนวยต่อการสะสมทุน กล่าวคือรัฐมีหน้าที่ควบคุมไม่ให้เกิดภาวะที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิตและการแสวงหากำไรแบบทุนนิยม 3) อำนาจในการตัดสินใจจริงๆ ของรัฐขึ้นอยู่กับ การดำรงอยู่และการดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของกระบวนการสะสมของนายทุน ถ้าหากขาดการสะสมของนายทุนแล้ว อำนาจที่จะทำอะไรของรัฐจะสั้นคลอนขึ้นมาทันที สาเหตุก็คือรายได้ของรัฐในสังคมทุนนิยมมาจากภาษีอากรที่งอกเงยจากการสะสมทุนในรูปของกำไรค่าจ้าง และอื่นๆ เป็นหลัก การสะสมทุนจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบายของรัฐอยู่มากทีเดียว โดยจะส่งผลให้รัฐไม่กล้าตัดสินใจกำหนดนโยบายที่เป็นอุปสรรคต่อการสะสมทุน 4) รัฐจะหาทางรักษาความชอบธรรมของตนเองไว้ คือ รัฐต้องสร้างภาพให้ประชาชนเห็นว่ารัฐเป็นองค์กรที่มุ่งแสวงหาสิ่งที่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมอย่างเสมอภาค และรับผิดชอบต่อข้อเรียกร้องของประชาชน การสร้างความชอบธรรมดังกล่าว รัฐจะทำได้โดยการอาศัยกลไกของของสถาบันต่างๆ ที่มีอยู่ เพื่อเป็นการปกปิดและอำพรางลักษณะที่เป็นทุนนิยม ที่มุ่งเสริมการสะสมทุนของนายทุนเอาไว้

จากลักษณะที่สำคัญของรัฐดังกล่าวมาแล้ว เห็นได้ว่า Offe ย้ำถึงความสำคัญของปัญหาสองประเด็นคือ ปัญหาเรื่องการสะสมทุนในระบบทุนนิยม ซึ่งแก้ด้วยการสร้างเสถียรภาพ และความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และปัญหาเรื่องการรักษาความชอบธรรมของรัฐ เพื่อหาทางดำรงไว้ซึ่งการสนับสนุนจากมวลชน ในการแก้ปัญหาดังกล่าว รัฐจำเป็นต้องใช้ทั้งวิธีการบริหารและการใช้กำลังในการปราบปราม หรือใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง บทบาทของรัฐในฐานะของผู้ประนีประนอมความขัดแย้งในสังคมทุนนิยมนี้ Offe ได้พิจารณาเรื่องนี้ผ่านความสัมพันธ์ ระหว่างสามระบบย่อย คือระบบการเมือง การบริหารของรัฐ ระบบเศรษฐกิจ และระบบการสร้าง ความชอบธรรม โดยระบบการเมืองการบริหารของรัฐมีหน้าที่ให้บริการด้านการจัดระเบียบอุตสาหกรรม เศรษฐกิจ ให้แก่ระบบเศรษฐกิจในรูปของการเข้าแทรกแซงเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจด้านต่างๆ อันจะทำให้การสะสมทุนแบบทุนนิยมดำเนินไปด้วยดี และในขณะเดียวกัน รัฐก็ต้องพึ่งรายได้ในรูปภาษีอากรจากระบบเศรษฐกิจ ในอีกด้านหนึ่งระบบการเมืองการบริหารของรัฐต้องให้บริการด้านสวัสดิการรวมทั้งการปลูกฝังอุดมการณ์ แก่ประชาชนอันเป็นระบบการสร้าง ความชอบธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนจงรักภักดีต่อรัฐ รัฐต้องทำหน้าที่แก้ปัญหาแต่ละ

ด้านและต่างดุษย์ทั้งสองด้านอยู่ตลอดเวลา รัฐจะทำหน้าที่ดังกล่าวได้เพียงใดขึ้นอยู่กับความสามารถของระบบการเมืองการบริหารและความจงรักภักดีของมวลชน มาใช้ประโยชน์แค่ไหนอย่างไร การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้มีแนวโน้มในการก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองแก่รัฐเอง รัฐในสภาพของผู้ที่ใกล้เกลี่ยประนอมข้อขัดแย้งดังกล่าวนี้ เป็นลักษณะของรัฐที่ไม่เป็นเครื่องมือทางชนชั้นทางด้าน O'Connor มีความคิดเกี่ยวกับการทำหน้าที่ในระบบทุนนิยมคล้ายคลึงกับ Offe กล่าวคือ เขาเห็นว่ารัฐทุนนิยมต้องหาทางดำเนินการให้หน้าที่สองประการสัมฤทธิ์ผล แต่หน้าที่ทั้งสองนี้มีความขัดแย้งกัน หน้าที่ดังกล่าวคือ การสะสมทุนของระบบทุนนิยม และการสร้างความชอบธรรม รัฐจำเป็นต้องดำรงไว้ซึ่งเงื่อนไขที่ทำให้การสะสมทุนมีกำไร ในเวลาเดียวกันก็ต้องรักษาให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม แต่หากรัฐมุ่งช่วยเหลือชนชั้นหนึ่งจนชนชั้นอื่นเสียประโยชน์ โดยอาศัยวิธีการบังคับเมื่อใด รัฐจะสูญเสียความชอบธรรมในทันที และจะเป็นเหตุให้ฐานด้านความจงรักภักดี และการสนับสนุนที่มีต่อรัฐถูกทำลายไป ตัวอย่างเช่นการที่รัฐส่งเสริมให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว และมีกำไรสูงโดยการลดค่าจ้างขั้นต่ำของกรรมกรลงและการออกกฎหมายห้ามสตรี จะทำให้รัฐสูญเสียความชอบธรรมในสายตากรมกรเป็นต้น ในทางตรงกันข้ามหากรัฐเกิดละเลยไม่ช่วยเหลือการสะสมทุนของระบบทุนนิยม รัฐก็จะสูญเสียที่มาแห่งอำนาจของตนทันที ทั้งนี้เพราะอำนาจที่รัฐพอจะทำอะไรได้ เกิดจากความสามารถของเศรษฐกิจงานการผลิตส่วนเกินให้แก่สังคม และจากภาษีอากรที่สกัดมาจากส่วนเกินดังกล่าว

ในแง่การใช้จ่ายเงินของรัฐ การส่งเสริมการสะสมทุน และการสร้างความชอบธรรมดังกล่าว ทำให้รัฐต้องจ่ายเงินออกไปในสองด้าน คือทุนทางสังคม (social capital) กับ การบริโภคทางสังคม (social consumption) การลงทุนทางสังคมได้แก่ การใช้จ่ายเงินในโครงการและการบริการต่างๆที่ทำให้ความสามารถในการผลิตดีขึ้น และทำให้ได้กำไรมากขึ้น เช่นการใช้จ่ายของรัฐในการสร้างนิคมอุตสาหกรรม หรือโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ การบริโภคทางสังคมหมายถึง การใช้จ่ายเงินในโครงการและบริการที่มีผลให้รายจ่ายด้านสวัสดิการและความเป็นอยู่ของประชาชนลดลง อันทำให้การผลิตมีกำไรมากขึ้น เช่นการที่รัฐเข้าไปช่วยเหลือด้านการประกันสังคมและสวัสดิการทำให้ต้นทุนด้านแรงงานของนายทุนลดลงและมีกำไรมากขึ้น หากรัฐมุ่งส่งเสริมการสะสมทุนโดยการเพิ่มทุนทางสังคมมากขึ้น ผลที่ตามมาก็คือรัฐต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในด้านการใช้สอยทางสังคมมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการสะสมทุนในระบบทุนนิยมนั้นจะนำไปสู่การกระจุกตัวและการรวมทุนเข้าสู่ส่วนกลาง ทุนขนาดใหญ่จะหารไปเหลือแต่ทุนขนาดใหญ่ จำ

นวนน้อยนั้นคือเกิดภาวะการผูกขาดขึ้น การเกิดทุนผูกขาดจะตามมาด้วยปัญหาการว่างงาน ความยากจน การชะงักงันทางเศรษฐกิจ ท้าให้รัฐต้องยื่นมือมาแก้ปัญหา รัฐจึงต้องใช้จ่ายเงินสวัสดิการมากขึ้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวของรัฐ จะนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมขึ้น ทั้งนี้มีสาเหตุอยู่สองประการคือ ประการแรก แม้ว่ารัฐจะท้าให้ค่าใช้จ่ายด้านต้นทุนการผลิต เป็นภาระที่สังคมต้องจ่ายแทนนายทุนมากขึ้นก็ตาม แต่ส่วนเกินในสังคม รวมทั้งกำไรทั้งหลายจะตกเป็นของเอกชน ในแง่นี้จะเห็นได้ว่ารัฐต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากเพื่อลดค่าใช้จ่ายของนายทุน สภาพเช่นนี้ จะก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการคลัง (fiscal crisis) อันเนื่องมาจากช่องว่างด้านโครงสร้างระหว่างรายจ่ายกับรายได้ของรัฐ เพราะรัฐต้องจ่ายเงินออกไปมากกว่าที่ได้รับมานั่นเอง ประการที่สอง วิกฤตทางการคลังจะมาจากการที่เอกชนนำเอาอำนาจรัฐไปใช้ในบางอย่าง กลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจในสังคม เช่นบริษัทใหญ่ๆ อุตสาหกรรม กลุ่มผลประโยชน์ทางธุรกิจทั้งหลาย จะเรียกร้องโดยวิทาต่างๆการเมือง ให้รัฐใช้จ่ายเงินในการลงทุนทางสังคมมากขึ้น เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนในขณะเดียวกันกรรมกรก็อาจจะบีบบังคับให้รัฐใช้จ่ายเงินด้านการบริโภคทางสังคมมากขึ้น หรือคนว่างงาน คนยากจนอาจจะเรียกร้องให้รัฐใช้จ่ายเงินด้านสวัสดิการต่างๆ สูงขึ้น ผลที่ตามมาคือ รัฐต้องใช้จ่ายเงินตามความสามารถที่หามาได้ และในระยะยาวย่อมนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการคลัง นอกจากนี้การเรียกร้องของกลุ่มต่างๆ เป็นการกระทำที่ผ่านกระบวนการทางการเมือง ซึ่งหลายกรณีท้าให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรง ระหว่างกลุ่มต่างๆ หรือระหว่างกลุ่มเหล่านั้นกับรัฐ ในกรณีที่เป็นความขัดแย้งขั้นพื้นฐานในสังคม ก็อาจจะก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองและสังคมเป็นผลที่ตามมาก็ได้

ในกรณีของ Block เขาพยายามเสนอสิ่งที่เรียกว่า ทฤษฎีรัฐในแง่โครงสร้าง (a structure theory of the state) ในบทความชื่อ The ruling class Does not rule :Note on the marxist Theory of the state] ในปี 1977 เขาชี้ให้เห็นว่ารัฐในสังคมทุนนิยมไม่ได้เป็นเครื่องมือของนายทุน และนายทุนเองก็ไม่ได้มีบทบาทในการปกครองแท้ที่จริงในสังคมทุนนิยมมีการแบ่งงานกันทา ระหว่างผู้ที่ทาหน้าที่สะสมทุนกับผู้ทีควบคุมดูแลโลกของรัฐ ผู้ที่ทาหน้าที่สะสมทุนนั้นรู้สึกถึงผลประโยชน์ของพวกตนในฐานะที่เป็นนายทุน แต่คนเหล่านี้ไม่ได้รู้ว่าสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น การที่จะดำรงสืบต่อระเบียบของสังคมทุนนิยมเอาไว้ นั้นจำเป็นจะต้องทาอะไรบ้าง แต่รัฐบาลผู้ทาหน้าที่ควบคุมดูแลรัฐ ถูกบีบบังคับให้จัดจ้อยู่กับการดำรงสืบต่อ ของระเบียบสังคมดังกล่าวอีกมาก เพราะอำนาจของคนเหล่านี้จะสืบทอดต่อไปได้

ขึ้นอยู่กับ การดำรงอยู่ต่อของระเบียบทางการเมืองและเศรษฐกิจนั่นเอง Block ชี้ให้เห็นอีกว่า แม้มีการแบ่งงานกันทาระหว่างรัฐกับนายทุนรัฐก็มีแนวโน้มที่จะรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนมากกว่าชนชั้นอื่น เหตุที่เป็นอย่างนั้นเกิดจากสภาพความสัมพันธ์ ในแง่โครงสร้างระหว่างรัฐบาลที่ควบคุมดูแลรัฐ นายทุนและกรรมกร ตัวของรัฐเองไม่ได้เป็นนายทุนหรือกรรมกร แต่ที่รัฐรับใช้ผลประโยชน์ที่ทั่วไปของนายทุน ไม่ว่าจะนายทุนจะเรียกร้องหรือไม่ก็ตามนั้น เกิดจากแรงบีบคั้นของกลไกด้านโครงสร้างบางอย่างที่มีต่อรัฐ กลไกด้านโครงสร้างดังกล่าวแบ่งได้ สองประเภท คือ กลไกปลีกย่อย กับกลไกหลัก สำหรับกลไกปลีกย่อยนั้นประกอบด้วยเทคนิคและวิธีการต่างๆที่นายทุนหรือตัวแทนใช้ผลักดันรัฐให้กำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับผลประโยชน์ของชนชั้นตน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ เช่นการบริจาคเงินให้พรรคการเมือง การเข้าไปต่อรองผลประโยชน์กับนักการเมืองและข้าราชการ กลไกปลีกย่อยอีกอย่างหนึ่งคือ การครองความเป็นใหญ่ทางวัฒนธรรม ของชนชั้นทุนนิยม กิจกรรมของรัฐจะถูกจำกัดขอบเขตให้อยู่ในกรอบวัฒนธรรมแบบทุนนิยม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ถึงแม้ว่ากรอบเกณฑ์ดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่ถ้าวรัฐเกิดไปละเมิดสิ่งที่ยอมรับกันเวลานั้น ภาครัฐจะสูญเสียความชอบธรรมและการสนับสนุนจากประชาชนไปอย่างมาก รัฐจึงไม่กล้าที่จะกำหนดนโยบายที่จะต่อต้านผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนที่สังคมยอมรับ

ทางด้านกลไกหลัก Block เห็นว่ามีอยู่สองประการกลไกแรกคือ การดำรงกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ กลไกนี้จะทำหน้าที่บีบบังคับ ไม่ให้ผู้ที่ควบคุมดูแลรัฐกระทำ การขัดกับผลประโยชน์ที่ทั่วไปของนายทุน และให้ดำเนินนโยบายให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของชนชั้นดังกล่าว กลไกด้านโครงสร้างประการที่สองคือ การต่อสู้ขัดแย้งระหว่างชนชั้น (class struggle) กลไกนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้รัฐต้องหาทางปรับปรุงระบบทุนนิยมให้เป็นไปอย่างมีเหตุผล การต่อสู้ระหว่างชนชั้นกรรมาชีพกับนายทุน นอกจากทำให้เกิดความสามัคคีทางชนชั้นขึ้นมา ยังมีส่วนผลักดันให้เกิด การพัฒนาระบบทุนนิยมด้วย โดยเฉพาะการพัฒนาในด้านพลังการผลิต และเทคโนโลยีในรูปแบบของการนำเครื่องจักรกลมาใช้แทนแรงงานนอกจากนั้นการเรียกร้องของกรรมกร ที่เกี่ยวกับสวัสดิการด้านต่างๆก็ทำให้เกิดการปรับปรุงคุณภาพของแรงงานที่สูงขึ้น เช่นกรรมกรมีการศึกษาที่ดี ซึ่งเป็นผลให้การผลิตในสังคมทุนนิยมดีขึ้นด้วย การเรียกร้องและต่อสู้ของกรรมกรนั้น บีบบังรัฐต้องขยายบทบาทของตนเองในการควบคุมและจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ และการให้บริการด้านต่างๆมากขึ้น รัฐจึงจำเป็นต้องดำเนินการปรับปรุงสภาพของการผลิตแบบทุนนิยมให้คำ

เนินไปด้วยดี และเป็นไปตามหลักเหตุผลมากขึ้น เพื่อให้ระบบนี้อยู่รอดได้แม้จะมีการขัดแย้งระหว่างชนชั้นอยู่ก็ตาม

อนุสรณ์ ลิมมณี ชี้ให้เห็นว่า Block ได้ย้ำเรื่องความเป็นอิสระของรัฐ จากอำนาจชนชั้นอีกครั้งหนึ่ง ในบทความชื่อ Beyond Relative Autonomy : state Managers as History Subject ในปี 1980 เขาชี้ให้เห็นว่าอำนาจรัฐนั้นเกิดขึ้นมาด้วยตัวของมันเอง และไม่อาจถือได้ว่าเป็นเรื่องเดียวกับอำนาจชนชั้น แต่แน่นอนที่เดียวการใช้อำนาจรัฐ จะเป็นไปตามสภาพแวดล้อมทางชนชั้นของแต่ละสังคมซึ่งแต่ละสังคม อานาจรัฐถูกบีบคั้นโดยอำนาจชนชั้นมากน้อยต่างกันไป รัฐบาลหรือผู้ที่ควบคุมดูแลรัฐ เป็นผู้ที่มีแสงหาประโยชน์ให้ตัวเองมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่การแสวงหาผลประโยชน์ดังกล่าวของรัฐถูกจำกัดโดยกติกาทางการเมืองและรูปแบบความสัมพันธ์ทางชนชั้นในสังคม แต่ในหลายกรณีก็เป็นไปได้ที่รัฐแสวงหาประโยชน์ให้แก่ตน โดยการละเมิดข้อจำกัดทั้งสองโดยเฉพาอย่างยิ่งการกระทำที่ถูกลามต่อผลประโยชน์ของนายทุน แต่เนื่องจากชนชั้นนายทุนไม่สามารถอยู่ได้โดยปราศจากรัฐ ชนชั้นนี้จึงต้องหาทางอยู่ร่วมกับรัฐเพื่อความอยู่รอด อย่างไรก็ตามก็ตีในสังคมทุนนิยมนั้นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ที่การผลิตแบบทุนนิยมครอบงำทุนอยู่ได้ ทำให้ผู้เป็นเจ้าของทุนได้เปรียบรัฐสามารถผลักดันมาให้รัฐจะต้องสิทธิในทรัพย์สินของนายทุน และยิ่งทำให้รัฐยังเข้าอำนาจไปในทางที่เสริมสร้างความเข้มแข็งต่อกระบวนการสะสมทุนอีกด้วย

จากแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ากรอบคิดที่มองว่ารัฐเป็นสถาบันที่มีอิสระทางการเมืองเป็นความคิดที่แหวกออกไปจากกรอบความคิดมาร์กซิสต์ดั้งเดิมไม่น้อย อย่างไรก็ตามเมื่อนำความคิดนี้มาจัดหาความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสามอยู่คู่สองลักษณะด้วยกัน กล่าวคือประการแรกเป็นความสัมพันธ์ที่รัฐมีสภาพที่คล้ายกับการเป็นตัวกลาง ที่คอยดูแล เรื่องการสะสมทุนของกลุ่มทุนให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ทั้งนี้เพราะรัฐสามารถดำรงอยู่และประกอบภารกิจได้ ก็โดยการอาศัยส่วนเกินจากการผลิตของกลุ่มทุน ขณะเดียวกันรัฐต้องพยายามคอยจัดสรร ให้เกิดความเป็นธรรมโดยการอาศัยกฎหมาย และสวัสดิการกับประชาชนกลุ่มอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดลักษณะวิกฤตการณ์ด้านความชอบธรรมต่อรัฐได้

ประการที่สองเป็นความสัมพันธ์ที่รัฐทำหน้าที่กับกลุ่มทุน การสืบทอดและการสะสมทุนมากกว่ามากกว่าทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่า รัฐต้องอาศัยรายได้จากระบบทุนเป็นหลัก ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ในบางครั้งรัฐจะเป็นผู้ทำใช้จ่ายงบประมาณ เพื่อส่งเสริมการลงทุน เช่นการสร้าง Infrastructure ขึ้นมา เพื่อลดต้นทุนของกลุ่มทุนลง และหรือการเลือกกฎเกณฑ์ต่างๆที่เป็นอุปสรรคต่อการสะสมทุน ขณะเดียวกันก็อาจไปกดบังคับภาคประชาชน ไม่ให้ออกมาเรียกร้องจนเกิดวิกฤตต่อการสะสมทุน แต่การกดบังคับประชาชนในกรอบความคิดที่มองว่ารัฐเป็นสถาบันที่บันอัสระนี้ จะกระทำโดยเปิดเผย ชัดเจน เช่นการนำกำลังปราบปรามก็คงยาก ทั้งนี้เพราะรัฐจะมีปัญหาเรื่องความชอบธรรมจากประชาชนในสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทู และประชาชน ในกรอบคิดของทฤษฎีรัฐโลกที่สาม

ความพยายามในการพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐโลกที่สามนั้น ได้เริ่มต้นภายหลังจากการพัฒนาทฤษฎีรัฐโลกทุนนิยมที่พัฒนาแล้วไม่มากนัก โดยทั่วไป แนวทางการมองรัฐโลกที่สามสามารถจัดแบ่งได้เป็น 4 แนวทาง คือ การมองรัฐในฐานะเป็นผู้จัดการสังคม การมองรัฐในเชิงอิสระโดยเปรียบเทียบ การมองรัฐในเชิงเขตแดนของการต่อสู้ และการมองรัฐในเชิงสถาบันที่เกี่ยวข้องกับต่างชาติ ซึ่งจะขอกล่าวถึงทีละประเด็นและจะพยายามจัดแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทู และประชาชนจากแต่ละแนวทางไว้ในตอนท้าย

1. การมองรัฐในฐานะเป็นผู้จัดการกับความซับซ้อนของสังคม (Manager of Societal Complexity)

การมองรัฐในแนวทางนี้ เป็นการมองว่ารัฐเป็นผู้จัดการของสังคม (manager of society) ในเมื่อสังคมโลกที่สามมีความสลับซับซ้อนเชิงโครงสร้างมากขึ้น อันเนื่องมาจากการเป็นสังคมอุตสาหกรรม และการแปรสภาพเป็นเมือง (Industrialization and Urbanization) และจากการที่กลไกสังคมดั้งเดิม เช่น ครอบครัว เครือญาติ หมู่บ้าน ฯลฯ มีความอ่อนแอลง รัฐก็กลายเป็นพลังที่รวมศูนย์ในเวลาเดียวกัน การควบคุมและการกำหนดระเบียบทางการเมืองปรากฏให้เห็นมากยิ่งขึ้น

การเข้าสู่ภาวะอุตสาหกรรม สะท้อนออกมาให้เห็นได้จากบทบาทที่เพิ่มขึ้นของความรู้ ในฐานะปัจจัยการผลิต ซึ่งเกิดขึ้นควบคู่กับการสร้างความเป็นเหตุผลแบบราชการ (bureaucratic rationalization) การกำหนดทิศทางการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยองค์กรราชการขนาดใหญ่ มีแนวโน้มจะเกิดมากขึ้น และเป็นสิ่งที่จำเป็นเนื่องมาจากการมีเทคโนโลยี การสื่อสารแบบใหม่ เศรษฐกิจขนาดใหญ่ และบทบาทที่เพิ่มมากขึ้นของอำนาจที่มีการจัดเป็นองค์กร โครงสร้างแบบราชการ เป็นการตอบสนองที่มีเหตุผลต่อสภาวะของการใช้เทคโนโลยีขนาดใหญ่ที่ก้าวหน้า

ส่วนความจำเป็นของการสร้างความเป็นเหตุผลที่เกิดขึ้นนั้น มาจากความซับซ้อนของสังคมที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งในที่สุดแล้วต้องอาศัยความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ จัดความสามารถทาง

เทคนิค และความชำนาญการบริหาร การแบ่งงานกันทำ สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถจะปล่อยไว้กับ "มือที่มองไม่เห็น" ของกลไกตลาดได้อีกต่อไป บริษัท ธนาคาร มหาวิทยาลัย และหน่วยงานของรัฐต้องถูกจัดตั้งเป็นองค์กร โดยการนำหลักเหตุผลเชื่อมประสานเข้าด้วยกัน เพื่อทำให้มีทรัพยากรที่เพียงพอสำหรับการจัดการสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Alford and Friedland, 1985) องค์กรของรัฐในโลกที่สามจึงสามารถอ้างสิทธิได้อย่างเต็มที่ในการมีบทบาทดังกล่าว รัฐจึงเป็นแกนกลางของสังคมที่คอยจัดการ

2. การมองงานแนวทางรัฐอิสระโดยเปรียบเทียบ ซึ่งนักวิชาการที่สำคัญของแนวทางมองนี้ คือ Alavi และ Szymanski

Alavi ใช้การศึกษาวิเคราะห์รัฐในปากีสถานเป็นตัวอย่างในการเสนอกรอบความคิดของเขา โดยเขาเห็นว่าในที่เคยเป็นเมืองขึ้นทั้งหลาย ไม้ได้มีสภาพเป็นเครื่องมือของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง รัฐแบบนี้มีความเป็นอิสระในเชิงเปรียบเทียบ (Relative autonomy) สูง มีหน้าที่คอยไกล่เกลี่ยประนีประนอมประโยชน์ที่แย้งซึ่งกันอยู่ ระหว่างชนชั้นเจ้าสมบัติ 3 ชั้นชั้น คือ นายทุนในประเทศศูนย์กลางของโลก นายทุนท้องถิ่น และชนชั้นเจ้าที่ดิน แต่ในขณะเดียวกัน รัฐก็ดำเนินการต่างๆ แทนชนชั้นทั้งสาม ในการที่จะดำรงไว้ซึ่งระเบียบสังคมแบบทุนนิยมซึ่งชนชั้นเหล่านั้นมี ประโยชน์ผูกพันอยู่ เหตุที่รัฐในสังคมดังกล่าวมีอิสระในตัวเองค่อนข้างมาก เกิดจากรัฐหรือโครงสร้างส่วนบนในสังคมแบบนี้ มีการพัฒนามากเกินไป (over developed) เมื่อเทียบกับสภาพโครงสร้างส่วนล่างของสังคม โดยเฉพาะชนชั้นนายทุนท้องถิ่นในช่วงที่ตกเป็นเมืองขึ้นของตะวันตก ตัวกลไกของรัฐคือระบบราชการทั้งทหารและพลเรือนได้รับการพัฒนาโดยประเทศเมืองแม่ให้มีความเข้มแข็งและทันสมัย เพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการของประเทศ เจ้าอาณานิคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในเวลาเดียวกันชนชั้น ทุนท้องถิ่นยังไม่เติบโตเท่าที่ควร เมื่ออำนาจรัฐในสังคมดังกล่าวจึงมีอำนาจมาก สามารถควบคุมชนชั้นอื่นๆในสังคม และขยายอำนาจครอบงำของตนออกไป รวมทั้งยังเป็นอิสระจากการควบคุมโดยตรงของประเทศ ศูนย์กลางอีกด้วย กลุ่มข้าราชการและทหาร ซึ่งคุมอำนาจรัฐอยู่ จึงสามารถเก็บเกี่ยวเอาส่วนเกินทางเศรษฐกิจมาเป็นของตนได้อย่างสะดวกสบายส่วนหนึ่งของส่วนเกินดังกล่าว ถูกนำไปใช้ในการวางแผนทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีระบบราชการควบคุมโดยตรง ในช่วงที่มีการปกครองแบบ ประชาธิปไตย นักการเมืองและพรรคการเมือง ก็เข้ามามีส่วนร่วมในกลไกของรัฐ โดยทำหน้าที่รับข้อเรียกร้องและ

ตอบข้อเรียกร้องของประชาชน

แต่ในขณะเดียวกัน ยังต้องทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมให้แก่บทบาทและข้อเรียกร้องของชนชั้นที่มีอำนาจด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมือง กลุ่มข้าราชการ และทหาร จะมีลักษณะก้ำกึ่งกัน ระหว่างการแข่งขันกัน แย่งชิงอำนาจกับการช่วยเหลือส่งเสริมต่อกันและกัน ซึ่งสภาพเช่นนี้ จะแตกต่างกันไป ตามลักษณะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของแต่ละสังคม แต่เมื่อใดก็ตามที่นักการเมืองไม่ได้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยผลประโยชน์ระหว่างชนชั้น เข้าสมบัติทั้งสามอย่างมีประสิทธิภาพ และไม่อาจดำรงความเป็นอิสระโดยเปรียบเทียบกับรัฐเอาไว้ได้ นักการเมืองและพรรคการเมืองจะถูกกลุ่มทหารกำจัดออกไป (อนุสรณ์ , 2535)

นอกจากนี้ Alavi ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่าถึงแม้ว่ารัฐในโลกที่สามจะมีอิสระในตัวเองค่อนข้างมากก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถดำเนินนโยบายที่ขัดแย้งกับระเบียบสังคมทุนนิยมได้อย่างที่ต้องการ ทั้งนี้ เพราะแรงบังคับด้านโครงสร้าง (Structural Imperative) จะบีบบังคับให้รัฐต้องเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องกับวิถีการผลิตแบบทุนนิยม นั่นคือโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จะไม่เอื้ออำนวยให้รัฐใช้นโยบายที่ขัดแย้งกับการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ มากกว่านั้น Alavi นำชี้ให้เห็นอีกว่า รัฐในสังคมโลกที่สาม ยังเป็นสถานที่สำหรับการต่อสู้ทางชนชั้นในลักษณะเดียวกันกับสังคมทางตะวันตก ชนชั้นต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นเจ้าสมบัติทั้งสามที่กล่าวมาข้างต้น จะแย่งกันใช้อิทธิพลทั้งทางตรงทางอ้อม บีบบังคับรัฐให้กำหนดนโยบายที่ตอบสนองต่อชนชั้นนั้น (อนุสรณ์ , 2535)

สำหรับ Szymanski นั้น เขาเห็นว่ารัฐในประเทศด้อยพัฒนามีหน้าที่หลักไม่แตกต่างจากรัฐสังคมนิยมที่พัฒนาโดยทั่วไป เช่น มีการคุ้มครองกรรมสิทธิในทรัพย์สินเอกชน การสร้างความชอบธรรมให้กับสถาบันของชนชั้นที่มีอำนาจครอบงำอยู่ การให้ความสะดวกในการสะสมทุน เป็นต้น รัฐในประเทศด้อยพัฒนานั้น หากพิจารณาโดยทั่วไปก็จะเห็นว่า เป็นตัวแทนของพลังหลัก 3 กลุ่ม คือ ทุนระดับชาติ ซึ่งมักให้การสนับสนุนรัฐ กลุ่มบริษัทข้ามชาติ และรัฐเมืองแม่ของบริษัท ซึ่งร่วมมือกันกับทุนนายหน้าในท้องถิ่นและทุนภายใน กลุ่มเหล่านี้แต่ละกลุ่มหรือสองกลุ่มร่วมมือกัน ก็มักจะมีฐานะเป็นกลุ่มอำนาจ (power bloc) ที่ใช้อำนาจครอบงำรัฐอยู่ รัฐในประเทศด้อยพัฒนา มักจะเป็นรัฐอำนาจนิยมที่ปกครองโดยข้าราชการ และมีบทบาทในการพัฒนา

เศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง สภาพเช่นนี้เห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970

ด้วยเหตุที่รัฐโลกที่สามไม่ได้มีฐานะเป็นเครื่องมือของชนชั้นโดยตรง 'แต่มีอิสระงานตัวเองงานเชิงเปรียบเทียบ' ทำให้รัฐดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์ในการขยายตัวของระบบทุนนิยมได้อย่างคล่องตัวในสังคมทุนนิยมด้อยพัฒนา รัฐจะเน้นหนักการทำหน้าที่ซึ่งสอดคล้องกับหลักเหตุผล แบบทุนนิยม 2 ประการ คือ หนึ่ง การทำหน้าที่กดขี่ปราบปราม และการส่งเสริมการสะสมทุน เช่นหลายกรณีรัฐเข้าไปมีบทบาทในการลงทุน เพื่อเร่งการสะสมทุนเสียเอง (นอกเหนือไปจากการส่งเสริมการลงทุนของเอกชน) การเน้นการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามและการสะสมทุน ทำให้รัฐโลกที่สามพบกับปัญหาการดำรงรักษาความชอบธรรมอย่างรุนแรง แต่หากรัฐเน้นการสร้าง ความชอบธรรมมากเกินไปส เช่น การขยายสวัสดิการสังคม การเพิ่มค่าแรงงานขั้นต่ำ การปิดอุตสาหกรรมเป็นของรัฐ ฯลฯ ก็จะเป็นการทำลายบรรยากาศที่เหมาะสมลงไประสิทธิภาพความขัดแย้งระหว่างหน้าที่ในการสะสมทุนกับหน้าที่ในการสร้างความชอบธรรม เป็นปัญหาหลักที่รัฐเหล่านี้ประสบอยู่ แม้ในกรณีการสะสมทุนรัฐในประเทศทุนนิยมด้อยพัฒนายังประสบปัญหา การพึ่งพิงทุนและเทคโนโลยีจากภายนอก อย่างไรก็ตามก็ดี รัฐบาลอำนาจนิยม ซึ่งปกครองโดยข้าราชการจะสามารถทนต่อปัญหาดังกล่าวได้มากกว่ารัฐบาลในรูปแบบอื่น(อนุสรณ์, 2535 : 89-92)

3. การมองในแนวทางรัฐในฐานะเขตแดนของการต่อสู้ (Contested Arena)

มุมมองนี้วางอยู่บนข้อสังเกตของมาร์กซิสต์ ที่ว่า รัฐเป็นปริวิตกทางการเมืองสำหรับการต่อสู้ทางชนชั้น (the political arena for class struggle) สาเหตุเนื่องมาจากการที่รัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระบวนการสะสมทุนนั้น ทำให้กระบวนการนี้กลายเป็นเรื่องการเมืองไปโดยตัวของมันเอง ผลก็คือทำให้รัฐกลายเป็นเป้าหมายการต่อสู้ของชนชั้นกรรมกร และชนชั้นที่ตกเป็นเหยื่อล่าง ในปี 1979 Cardoso และ Faletto ได้เขียนงานออกมาชื่อ Dependency and Development in Latin America ซึ่งทั้งสองได้จัดตำแหน่งของรัฐพึ่งพาเอาไว้ในบริบทของการต่อสู้ทางชนชั้นภายในประเทศ ในความคิดของทั้งสองคนขบวนการประชาชนมีบทบาทสำคัญมากขึ้น ในรูปแบบของรัฐพึ่งพา และรัฐแบบนี้มีแนวโน้มระยะยาวที่จะเป็นประชาธิปไตย แรงกดดันของประชาชน อาจไม่มีลักษณะเป็นการปฏิวัติ แต่ว่าประชาชนก็มีอำนาจอันปฏิเสธไม่ได้ ที่จะผลักดันรัฐไปสู่ประชาธิปไตยอย่างต่อเนื่อง ด้วย

มุมมองดังกล่าวนี้เองรัฐพึ่งพาจึงกลายเป็นเขตแดนของการต่อสู้ทางชนชั้น และประเด็นทั้งหมดของการขยายประชาธิปไตยในฐานะเป้าหมายหลักของการต่อสู้ก็ได้กลายเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ การต่อสู้ในสถานการณ์พึ่งพาที่เป็นรูปธรรมแต่ละสถานการณ์ อยู่เหนือการควบคุมของรัฐ เนื่องจากรัฐเป็นผู้กำหนดว่าจะนำเอารายได้ของรัฐมาใช้จ่ายอย่างไร และเป็นผู้กำหนดความสัมพันธ์ที่เศรษฐกิจชาติมีกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของต่างชาติ การต่อสู้โดยตัวมันเองถูกกำหนดโดยวิกฤตและพัฒนาการที่เกิดขึ้นในระบบโลก และบทบาทของภาคการส่งออกในเศรษฐกิจชาติ โดยพื้นฐานแล้วรัฐต้องรับผิดชอบในการจัดองค์การให้กับตลาดและการสะสมทุนภายในประเทศ ซึ่งพอเอาเข้าจริงๆ ก็ต้องอาศัยรายได้ส่วนใหญ่จากภาคการส่งออก

ในทางอ้อมเดียวกันเมื่อขบวนการทางการเมืองและการต่อสู้ทางสังคม มีความแข็งแกร่งพอที่จะถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามต่อการมีอำนาจนา (hegemony) ของชนชั้นนำการตอบสนองที่มีลักษณะเฉพาะในบางประเทศในลาตินอเมริกาก็ปรากฏให้เห็น การสร้างตัวแบบ"ราชการ-อำนาจนิยม" (bureaucratic-authoritarianism) ของ O' Donnell ก็มีรากฐานจากการมองการต่อสู้ทางชนชั้นของ Cardoso และ Faletto ระบบราชการอำนาจนิยมจะเน้นระบบที่แยกภาคประชาชนที่เคลื่อนไหวออกไปให้พ้นจากการเมือง ด้วยการครอบงำระเบียบวินัยที่มีการใช้กำลังกดบังคับอย่างเข้มงวดรุนแรงขึ้นทุกที เช่น การกีดกันภาคประชาชนทางด้านเศรษฐกิจโดยเปลี่ยนย้ายการใช้จ่ายสำหรับระบบราชการของรัฐ ไปที่โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งเป็นการสนับสนุนการลงทุนของต่างชาติ และที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือการใช้จ่ายสำหรับระบบราชการของรัฐ อันได้แก่ การใช้จ่ายด้านการทหารการลงทุนโดยรัฐเอง และการว่าจ้างเทคโนโลยีด้วยเงินเดือนที่สูงลิ่ว การสะสมทุนถูกปิดเป็นไปสู่การสร้างประโยชน์ให้กับทุนเอกชนขนาดใหญ่ของชาติ-ต่างชาติ และรัฐวิสาหกิจ สภาพแรงงานและองค์กรประชาชน ถูกควบคุมอย่างเข้มงวด โดยกลไกที่ใช้ในการกดบังคับ ระบอบนี้จะจำกัดการใช้วิถีทางการเมือง เข้าสู่รัฐโดยผ่านพรรคการเมือง องค์กร ประชาชน หรือกลุ่มผลประโยชน์และที่ร้ายกว่านั้นก็คือ การจำกัดการเข้าถึงดังกล่าวเอาไว้ ให้เฉพาะการติดต่อส่วนตัวระหว่างบุคคลภายนอกและภายในระบบราชการเท่านั้น

4. การมองรัฐในฐานะสถาบันที่เกี่ยวข้องกับต่างชาติ (Institution of Transnational Linkages)

กลุ่มที่มองรัฐในมุมมองนี้คือ กลุ่มพวกทฤษฎีพึ่งพา และทฤษฎีระบบโลก (dependency World System) กล่าวคือ นักทฤษฎีพวกนี้มองว่าในสังคมทุนนิยม รัฐในโลกที่สาม หรือในประเทศด้อยพัฒนา ต้องพึ่งพาการสะสมทุนของเอกชน ภายในประเทศ และพึ่งพาลังทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นมากยิ่งขึ้นอีกด้วย เช่น การเข้ามาเกี่ยวข้องกับช่องทางภูมิ-การเมืองของรัฐ ศูนย์กลาง และทุนข้ามชาติ (transnational capital) การพึ่งพาดังกล่าวเกิดขึ้นมาตั้งแต่ช่วงอาณานิคม กระทั่งสิ้นสุดยุคอาณานิคมแล้ว รัฐในโลกที่สามก็ยังไม่สามารถสลัดให้หลุดจากความเกี่ยวพันที่มีกับต่างชาติ ในช่วงที่เคยตกเป็นอาณานิคมได้ ตามกรอบทฤษฎีพึ่งพาระบบโลก รัฐในโลกที่สาม เป็นสถาบันสำคัญสำหรับการบริหารที่พึ่งพิงทางเศรษฐกิจ ในสภาวะที่มีการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศ และกระบวนการสะสมทุนของระบบทุนนิยมโลก ความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ของกระบวนการสะสมทุน และการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศได้กลายมาเป็นตัวกำหนดหลักของบทบาทและรูปแบบของรัฐในโลกที่สาม (Frank, 1978 ใน Carnoy, 1984: 189)

ลักษณะของการพึ่งพานี้ ทำให้รัฐโลกที่สามถูกมองว่าอ่อนแอ เพราะต้องพึ่งพาทางด้าน การคลัง เทคโนโลยี สถาบัน อุดมการณ์ และการทหาร จากประเทศศูนย์กลาง แต่ขณะเดียวกัน ถ้าหันมองดูความสัมพันธ์ภายในประเทศจะพบว่ารัฐพึ่งพาจะกลายเป็นรัฐที่มีความเข้มแข็ง และมีความเป็นอิสระโดยเปรียบเทียบ กับนายทุนท้องถิ่น บางทีอาจจะเป็นเพราะฝ่ายหลังก็มีความอ่อนแอในทางเศรษฐกิจโดยเปรียบเทียบด้วยเช่นกัน Andre Gunder Frank ผู้ที่ได้ชื่อว่า 'มีกระบวนการทัศน์' (paramatic) โดยรวมเกี่ยวกับทฤษฎีพึ่งพาสูง (Hout, 1993: 7) ได้ให้เหตุผลว่า ผลประการหนึ่งของการพึ่งพาแบบเก่า (ซึ่งหมายถึงการส่งออกสินค้าปฐม) ก็คือ ความสำคัญของรัฐทุนนิยมพึ่งพา โดยตัวของมันเอง คือ ตัวรัฐเองได้กลายเป็นกลไกซึ่งนายทุนในประเทศสามารถนำเอาทรัพยากรในประเทศให้กับนายทุนศูนย์กลางได้ เมื่อการกระทำนี้เกิดมากขึ้นๆ ก็จะนำไปสู่การด้อยพัฒนาขนาดใหญ่เกิดขึ้น ในสังคมเหล่านี้รัฐก็ต้องเข้าไปแทรกแซงบ่อยครั้ง เพื่อควบคุมการต่อต้านที่จะมีต่อการลวยประยศดังกล่าว เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐรอบนอกจึงมีความสำคัญต่อโครงการพัฒนาทั้งหมดในชายขอบ มากกว่าที่รัฐศูนย์กลางมีต่อพัฒนาของทุนนิยมศูนย์กลาง เช่น การที่รัฐหลังอาณานิคมในปาปัวนิวกินีและบังคลาเทศที่มีการพัฒนามากเกินไป (overdevelopment)

จนกลายเป็นว่า รัฐมีบทบาทมากที่สุด ในรูปของการสนับสนุนพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และการมีอำนาจนำของทุนนิยมก็ถูกสร้างขึ้นมาโดยรัฐเอง

อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่า แม้บทบาทภายในรัฐจะเป็นรัฐที่แข็งและมีอิสระ โดยเปรียบเทียบแต่ก็ต้องไม่ลืมว่า ในความสัมพันธ์กันระหว่างชาตินั้นรัฐโลกที่สาม ถูกกำหนดรูปร่างทางประวัติศาสตร์ โดยโครงสร้างระหว่างชาติ และมีผลประการหนึ่งก็ตามมา คือ การตัดสินใจทางนโยบายของรัฐโลกที่สามจะได้รับอิทธิพลจากปัจจัยที่เป็นโครงสร้างระหว่างชาติ (ประเทศ) มากน้อยขึ้นอยู่กับความเข้มข้นของสถานการณ์ระหว่างชาติ จากการมองรัฐในโลกที่สามทั้ง 4 แนวทางดังกล่าว เราพอจะจัดหาดำแหน่งของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทุน และประชาชนได้ดังนี้

ก. เป็นความสัมพันธ์ที่รัฐลอยตัวอยู่สูงกว่าสังคมโดยเปรียบเทียบแต่รัฐจะร่วมมือหรือเป็นพันธมิตรกับทุนจากศูนย์กลาง และทุนเอกชนภายในประเทศ สาเหตุเนื่องจาก รัฐต้องอาศัยรายได้จากส่วนเกินของทุนทั้งภายในและภายนอก สำหรับการดำรงอยู่ของรัฐ ขณะที่ทุนภายในก็ต้องการเงินและกฏเกณฑ์ในการจัดหาทรัพยากรธรรมชาติ วัตถุดิบ เพื่อทำการผลิต รวมทั้งต้องการเทคโนโลยี และเงินทุนจากภายนอก ซึ่งก็ต้องการอำนาจรัฐในการจัดสภาพเงื่อนไข เช่น ออกพระราชบัญญัติ ส่งเสริมการลงทุน เพื่อดึงดูดทุนต่างชาติ ซึ่งหน้าที่ในการจัดสภาพเงื่อนไขดังกล่าวเป็นหน้าที่ที่ทุนกระทำเองโดยตรงไม่ได้ ส่วนทุนภายนอกเองก็มีความจำเป็นในการแสวงหาแหล่งผลิต เพื่อลดต้นทุนการผลิต ในระบบการแข่งขันกันทำลงการย้ายฐานการผลิตไปสู่รัฐที่มีเงื่อนไขด้านแรงงานต่ำและมีการส่งเสริมการลงทุน การคุ้มครองการลงทุน จึงเป็นสิ่งจำเป็นและยิ่งจำเป็นมากขึ้นในยุคที่ทุนจากศูนย์กลางต้องการย้ายการผลิตเพื่อเพิ่มการแข่งขันในระบบทุนนิยมโลก (หรือการผลิตเพื่อส่งออก) ซึ่งแน่นอนว่า การจัดสภาพเงื่อนไขทางด้านแรงงาน การกีดกันกับประชาชนโดยวิธีการอื่นๆ การออกกฏเกณฑ์ส่งเสริมและคุ้มครองทุนจากศูนย์กลางก็ต้องร่วมมือกับรัฐ ขณะที่ทางด้านประชาชนเอง ในความสัมพันธ์แบบนี้อยู่ในภาวะที่เสียเปรียบ หรือเป็นเบี้ยล่าง โดยจะถูกริดรอนจากองค์การกลาโหมของรัฐ ที่มีระบบราชการขนาดใหญ่อยู่เสมอ เมื่อเห็นว่าพลังความตื่นตัวของประชาชนอยู่ในภาวะที่เป็นอันตรายต่อความสัมพันธ์ในรูปการที่รัฐลอยตัว หรืออยู่สูงกว่าสังคม ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้เห็นได้จาก การมองรัฐในเชิงผู้จัดการสังคม ในเชิงอิสระโดยเปรียบเทียบและรัฐในฐานะสถาบันที่เกี่ยวข้องกับต่างชาติ

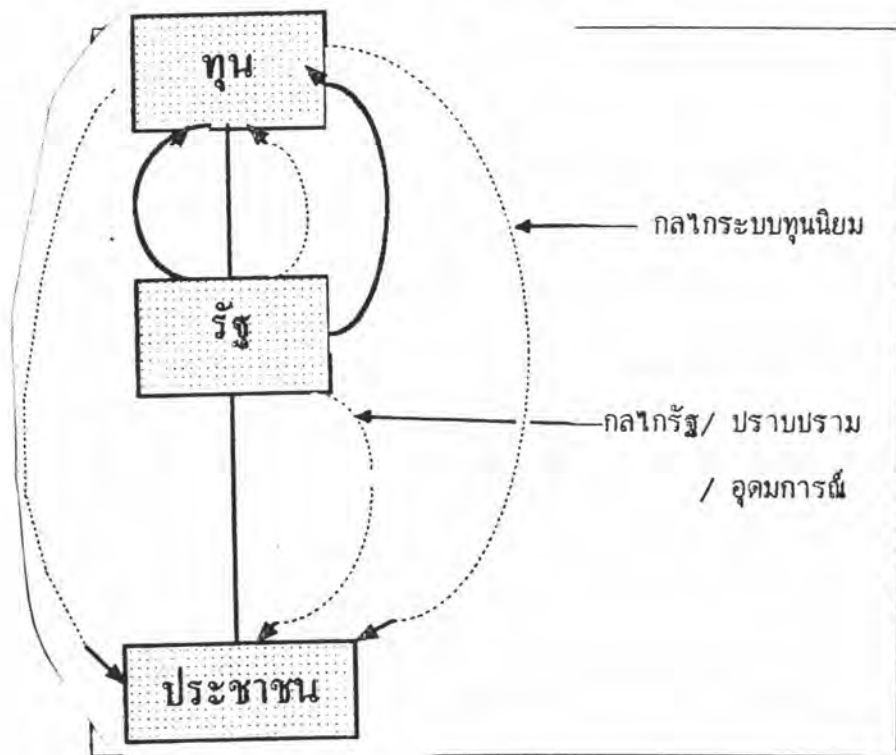
ข. เป็นความสัมพันธ์ที่มีความยืดหยุ่นไม่เฉพาะเจาะจง เพราะขึ้นอยู่กับความตื่นตัวและการต่อสู้ของแต่ละฝ่ายโดยเฉพาะระหว่างฝ่ายประชาชนกับทุน อันเป็นผลสืบเนื่องจากการที่รัฐเข้ามายุ่งเกี่ยวกับกระบวนการสะสมทุนมากเกินไป และนำเอาส่วนเกินที่ได้จากสังคมมาจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อช่วยลดต้นทุนให้กับฝ่ายทุน รูปแบบความสัมพันธ์จึงไม่แน่นอน เช่น ถ้าประชาชนสามารถผลักดันให้รัฐมีความเป็นประชาธิปไตยมาก โอกาสในการจัดความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมก็พอมีแต่ส่วนใหญ่นายาต้องจักราชาการ และกลไกปราบปรามที่เข้มงวด ผลของการต่อสู้จะออกมาในเชิงที่ภาคประชาชนเสียเปรียบ ซึ่งนั่นหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ทุน และประชาชนจะกลับไปอยู่ในรูปแบบของข้อ ก.

สรุป : กรอบความคิดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชนที่ฐานการวิเคราะห์ที่

คงเป็นเรื่องพื้นๆ และไม่ยุ่งยากในการรับรู้ของคนที่สนใจกรอบความคิดของรัฐในเชิงมาร์กซิสต์ และนีโอมาร์กซิสต์ ตลอดจนถึงผู้ที่สนใจ ทฤษฎีรัฐในโลกที่สาม ซึ่งนำหลักการวิเคราะห์ของมาร์กซิสต์มาประยุกต์ใช้ในการอธิบาย ที่ว่าไม่ยากก็คือ เมื่อนำเอากรอบคิดเรื่องรัฐในแนวทางดังกล่าวมาถอดหาความสัมพันธ์ว่ารัฐ ทุน และประชาชนสัมพันธ์กันอย่างไร เช่นใครได้เปรียบ ใครเสียเปรียบ หรือใครอยู่เหนือ (Above) ใครเป็นเบี้ยล่าง หรือรูปแบบทิศทางของความสัมพันธ์จะเป็นอย่างไร หลายคนคงมีคำตอบอยู่แล้วว่า หากจัดหาความสัมพันธ์ของทั้งสามตัวแปรภายใต้ทฤษฎี ดังกล่าว ก็จะออกมาในรูปแบบหรือทิศทางที่ว่า

1. ทุน ได้เปรียบรัฐ และประชาชน หรือทุนอยู่เหนือรัฐ และประชาชน ถ้าเปรียบเป็นเส้นตรงก็คือ ทุนอยู่ในส่วนบนสุด รองลงมาคือรัฐ และปลายล่างสุดเป็นประชาชน กรอบความสัมพันธ์ดังกล่าวเห็นได้จากงานเขียนของ Marxist Classic อย่างกรอบคิดเรื่อง Instrumentalism ที่มาร์กและเลนินเสนอว่า รัฐเป็นเครื่องมือในการครองอำนาจของชนชั้น (the state as instrument of class rule) ซึ่งรัฐในความหมายนี้เป็นได้ก็แค่เพียงคณะกรรมการสำหรับการจัดการดูแลกิจการของพวกกระฎุมพี (ทุน) เท่านั้น ความสัมพันธ์แบบนี้เป็นความสัมพันธ์ที่ 'หยุดนิ่งและตายตัว' โดยที่ภาคส่วนประชาชนไม่มีสิทธิมีเสียงในการผลักดันใดใดทั้งสิ้น ยกเว้นเสียจากการปฏิวัติเพื่อโค่นล้มและสลายรัฐลงไป การทำงานของความสัมพันธ์แบบนี้เป็นการทำงานที่มีลักษณะคล้ายระบบราชการอำนาจนิยม (bureaucratic authoritarianism)

คือมีลำดับสายการบังคับบัญชาจากบนลงล่างอย่างเข้มงวด มีการเคลื่อนไหวด้านบวกแคบๆ เฉพาะระหว่างทุนกับรัฐ โดยที่การเคลื่อนไหวซึ่งมาเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กับประชาชนนั้นถือเป็นการเคลื่อนไหวด้านลบที่มีลักษณะ ชูตริต-เอาเปรียบอยู่ตลอดเวลา โดยผ่านระบบการทำงานของทุนนิยม และใช้กลไกในการกดบังคับในนามของรัฐ (ดูภาพประกอบ)

หมายเหตุ : _____ คือการเคลื่อนไหวด้านบวก
 ----- คือการเคลื่อนไหวด้านลบ

ความจริงรูปแบบความสัมพันธ์แบบนี้ยังมีปรากฏให้เห็นอีกในความคิดของ Gramsci เพียงแต่ Gramsci ได้เปลี่ยนจากความสำคัญของโครงสร้างส่วนล่าง หรือเศรษฐกิจกำหนดเป็นการใช้มิติทางการเมือง ทั้งในนามของสถาบัน รัฐ และเอกชน ในรูปของศีลธรรม การศึกษา อุดมการณ์ จิตสำนึก มาเป็นปัจจัยสำคัญในการอธิบายเพียงแต่ว่ารูปแบบของความสัมพันธ์จะออกมาแบบตายตัว หรือหยุดนิ่งได้เช่นกัน หากชนชั้นนายทุนสามารถสถาปนาเข้ามาเป็นชนชั้นที่ครองครองอำนาจนำ และเปลี่ยนการใช้กลไกของรัฐจากกลไกด้านการปราบปรามมาเป็นการผสมผสานกับกลไกทางด้านอุดมการณ์ ผลที่ออกมาภาคประชาชนก็จะอยู่ในจุดที่เสียเปรียบเหมือนเดิม ทางรอดเพียงทางเดียวที่จะทำให้รูปแบบของความสัมพันธ์ดังกล่าวเปลี่ยนจากความสัมพันธ์ที่หยุดนิ่ง และตกเป็นเบี้ยล่างก็คือ การที่ภาคประชาชนต้องต่อสู้ สถาปนากฎเกณฑ์ของสังคมขึ้นมาเอง (regulated

society) ำให้เร็วที่สุด หรือไม่ก็ทำสงครามเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางชนชั้น (war of position) เหมือนดังที่ไต้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น

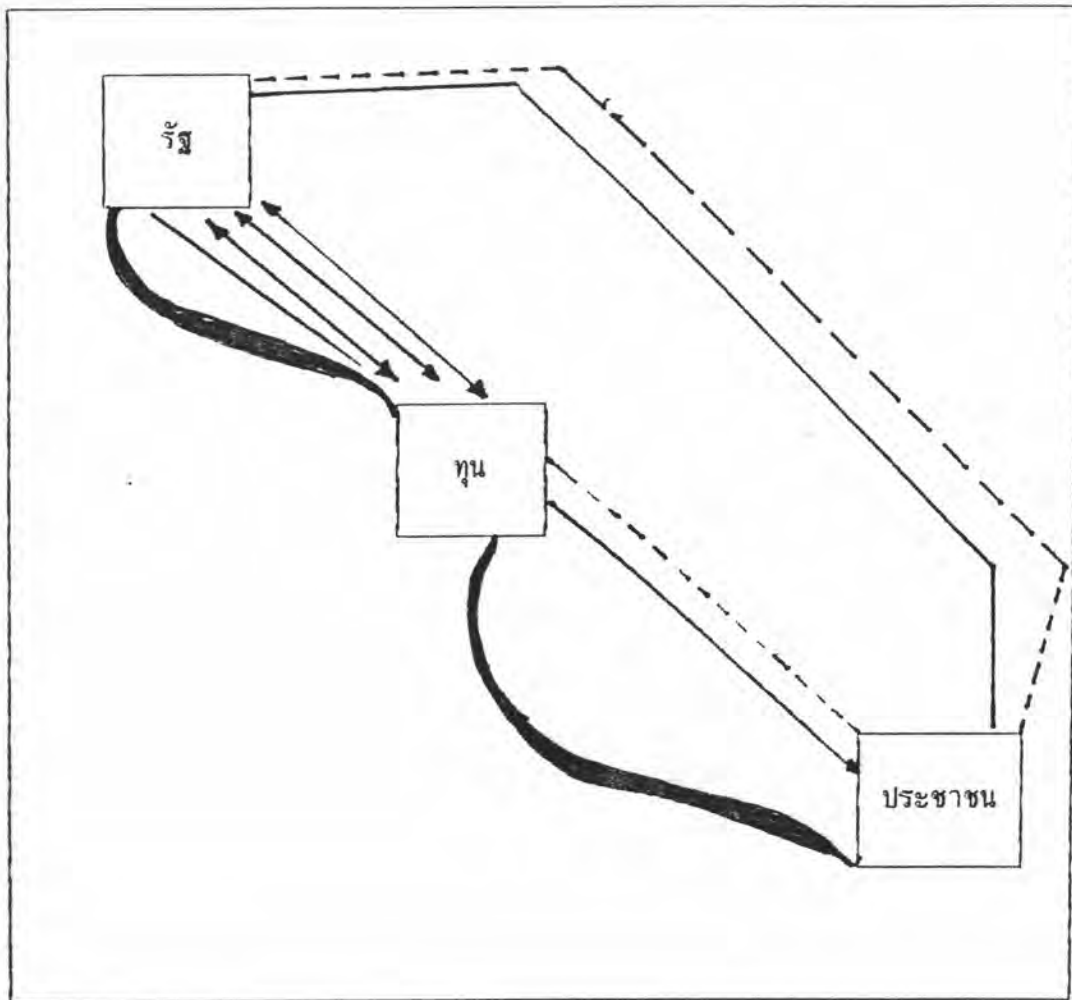
2. รูปแบบต่อมาคือรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีอันตกริยา ของทั้งสามฝ่ายเกิดมากขึ้น ทั้งงานด้านบวกและด้านลบ โดยที่ความสัมพันธ์แบบนี้ รัฐจะไม่เป็นเครื่องมือของนายทุนโดยตรงอย่าง ชัดเจนเหมือนในกรณีแรก แต่จะมีความเป็นอิสระอยู่ในที่ โดยเปรียบเทียบคือไม่ไ้เป็นองค์กร พิเศษที่มีลักษณะอำนาจบังคับเพียงองค์กรเดียว และแยกขาดจากความสัมพันธ์ทางชนชั้นและแยกจากความสัมพันธ์ของวิถีการผลิต เหมือนกรอบความคิดในเรื่องรัฐของพวก Weberians ทั้งหลาย แต่เป็นความอิสระที่ยังขึ้นต่อและยังพึ่งพากลุ่มทุน และความสัมพันธ์ในการผลิต และวิถีการผลิตแบบทุนนิยมอยู่บางระดับเป็นต้นว่า ยังต้องอาศัยกำไร ส่วนเกินจากค่าเช่า ของระบบทุนนิยมในการดำรงอยู่ในทางอำนาจและทางสังคม เพียงแต่ความเป็นอิสระในบางระดับดังกล่าวนี้ อาจได้มาจากการที่ทุน บั้เจกชน แข่งขันกันจนวายนอนำไปสู่ความระส่ำระสายของทุนโดยรวม หน้าที่ของรัฐจึงต้องเข้ามาค้ำประกันการดำรงอยู่ของระบบทุนโดยรวม แต่การทำหน้าที่นี้ไ้รัฐจะต้องมีอิสระในการปกครอง (autonomized state) เพื่อแสดงว่าอยู่เหนือความขัดแย้งในสังคม โดยเฉพาะจากการแข่งขันกันของบรรดาทุนบั้เจกชน ตามกรอบความคิดของพวกนีโอมาร์กซิสต์ แนวทางตรรกะของทุน (capital logic theory) หรือความอิสระในเชิงเปรียบเทียบอาจได้มาจากแรงบีบคั้นของการต่อสู้ระหว่างชนชั้นที่ขมึงเกลียวระหว่างนายทุนกับกรรมกร หรือเกิดจากการต่อสู้ของชนชั้นย่อยๆ ภายในรัฐ เหมือนที่พวกนีโอมาร์กซิสต์ แนวทางการต่อสู้ทางชนชั้นว่าเอาไว้หรือไม่ก็ไ้ได้มาจากการที่รัฐต้องทำตัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ยอิสระประนีประนอม ความขัดแย้งที่เกิดมาจากการต่อสู้ดิ้นรนในการสะสมทุน ซึ่งรัฐต้องเข้าไปมีบทบาทในการช่วยำห้กระบวนการสะสมทุนมีความต่อเนื่องด้วย ขณะเดียวกันรัฐก็ต้องระวังภาพพจน์การกระทำของตนเองไม่ให้เกิดวิกฤตความชอบธรรมในสายตาประชาชน คือ การมีความอิสระจะเป็นเครื่องค้ำประกันความชอบธรรมอย่างหนึ่ง เหมือนที่นีโอมาร์กซิสต์แนวทางรัฐ อิสระอย่าง Offe, O'connor และ Block ว่าเอาไว้(ซึ่งไ้ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น)

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าความเป็นอิสระของรัฐจะเกิดมาจากสาเหตุตามแนวทางอธิบายของพวกนีโอมาร์กซิสต์ แนวทางใดก็ตาม แต่มีการยอมรับกันว่า รัฐไม่ไ้เป็นเครื่องมือของทุแบบใดง่ๆ อีกต่อไป แต่ความสัมพันธ์ของรัฐกับทุนจะออกมาในเชิงที่มีอันตกริยา (interactions)

ซึ่งกันและกัน ในทางด้านบวกมากขึ้น เพราะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นต้นว่า รัฐต้องอาศัยส่วนเกินจากกำไรของทุนในการดำรงอยู่ ขณะที่ทุนก็อาศัยรัฐเพื่อคอยปกป้องและส่งเสริมกระบวนการสะสมทุนให้มีความต่อเนื่อง และอยู่รอด ซึ่งหน้าที่นี้เป็นหน้าที่ที่ทุนเอกชนโดยตัวเองทำไม่ได้

ส่วนในด้านความสัมพันธ์กับภาคประชาชนก็อยู่ในลักษณะที่ยืดหยุ่นมากขึ้นเช่นกัน รวมทั้งมีปฏิสัมพันธ์ในทางบวกเพิ่มขึ้นด้วย กล่าวคือ เนื่องจากว่าแม้รัฐจะมีนโยบายที่เอียงไปทางด้านทุนมากก็ตาม แต่ท่ามกลางการพัฒนาของสังคมนั้น ความคาดหวังที่สังคมมีต่อรัฐก็คือ ควรได้รับโอกาสและการปฏิบัติที่เท่าเทียมจากรัฐ (โดยเฉพาะในประเทศที่ส่งเสริมประชาธิปไตย เป็นแนวทางในการปกครอง) ดังนั้นการกระทำของรัฐจึงต้องคำนึงถึงภาคประชาชนด้วยเช่นกัน การทำเพื่อทุนมากเกินไป จะเกิดวิกฤตของความชอบธรรมทางอำนาจและอาจจะถูกต่อต้านได้ หลายๆ ครั้ง รัฐจึงต้องผลิตนโยบายบางอย่างเพื่อประชาชน เช่น การสาธารณสุข สวัสดิการทางสังคม การประกาศใช้กฎหมายที่เท่าเทียมอย่างเสมอภาค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ คือ ปฏิสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องระหว่างรัฐและประชาชนในทางด้านบวก ขณะที่ทางทุนเองก็อาจจะแสดงปฏิสัมพันธ์ด้านบวกกับสังคม โดยการปล่อยให้มีการจัดตั้งระบบไตรภาคี ในหมู่กรรมกร/แรงงานการบริการ ช่วยเหลือภาคประชาชนในภาวะวิกฤตสำคัญๆ เช่น ไฟไหม้ หรืออุทกภัย เป็นต้น

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่นมากขึ้นนี้ จะต้องไม่ปล่อยให้ภาคประชาชนทำลายหรือเป็นอันตรายกับกระบวนการสะสมทุนของระบบทุนนิยม ซึ่งถ้าเกิดขึ้นมา รัฐและทุนจะร่วมมือซึ่งกันและกันในการหาทางออก โดยการนำใช้กลไกทางการปราบปราม หรือทางการเมืองและทางกฎหมายแก้ไขสถานการณ์ เมื่อมองในมุมนี้ ความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่นดังกล่าวก็ยังเป็นความสัมพันธ์ที่ทุนเป็นพันธมิตรกับรัฐในลักษณะที่รัฐมีศักดิ์ศรีมากขึ้น ไม่ได้ตกเป็นเครื่องมือของทุนเหมือนในความหมายแรกและในบางครั้งเป็นผู้กำหนดการดำรงอยู่ของกระบวนการสะสมทุนได้ เพราะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกันในด้าน ขณะที่ภาคประชาชนก็ยังไม่ได้ประโยชน์มากนักในความสัมพันธ์แบบนี้ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ และโอกาสเข้าสู่อำนาจทางการเมือง (ดูภาพประกอบ) คือยังคงมีสภาพเป็นเบี้ยล่างเช่นเดิม แต่พอจะพูดจาทักท้วงอะไรได้มากขึ้นเท่านั้น ซึ่งอาจไม่มีผลในทางปฏิบัติต่อรัฐหรือมี แต่น้อยก็ว่าได้

หมายเหตุ : ----- การเคลื่อนไหวของความสัมพันธ์ ด้านลบ
 _____ การเคลื่อนไหวของความสัมพันธ์ ด้านบวก
 <————> ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในด้าน เช่น ภาษี/การสะสมทุน

ทั้งสองรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวมานั้น คือ ภายใต้นัยทางความสัมพันธ์ที่เราสามารถพบได้ ภายในกรอบทฤษฎีรัฐแนวมาร์กซิสต์ ปัญหาที่ตามมาก็คือ จะใช้รูปแบบของความสัมพันธ์แบบใด ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงได้ด้วย พูดออย่างชนิดที่ไม่อ้อมค้อมก็คือ ผู้เขียนเห็นว่าความสัมพันธ์ในรูปแบบที่สอง มีพลังในการอธิบายกว่าตัวแบบความสัมพันธ์แบบแรก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นจะต้องมีการปรับปรุงในบางประการเสียก่อน โดยเฉพาะเมื่อต้องนำมาใช้กับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐทุนและประชาชนในประเทศโลกที่สาม กล่าวคือ เป็นความสัมพันธ์ที่ทั้งสามส่วนมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมากขึ้น ทั้งด้านบวกและด้านลบ เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์แบบนี้จะมีตัวแปรเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างน้อย 4 ตัวแปร คือ

1. ความต้องการดำรงหรือสืบทอดระบบทุนนิยม
2. ความเป็นอิสระของรัฐ
3. การเกี่ยวข้องกับต่างชาติ
4. การสร้างความชอบธรรม

ซึ่งจะขอล่าวถึงแต่ละประเด็น ดังนี้

1. ความต้องการดำรงอยู่หรือสืบทอดระบบทุนนิยม

เป็นที่รับรู้กันแล้วว่า หากระบบทุนนิยมไม่มีการปรับตัว ภัยอาศัยกลไกต่างๆ แล้วปานนี้ทุนนิยมที่ซ่อนอยู่ภายใต้อุดมการณ์เสรีทางเศรษฐกิจ อาจจะเป็นหนึ่งที่ถูกฉีกขาดทิ้งไปแล้วก็ได้ในทางตรงกันข้ามอุดมการณ์ที่พัฒนาขึ้นมาท้าทาย ระบบวิธีการผลิตแบบทุนนิยม คือ อุดมการณ์ คอมมิวนิสต์ ซึ่งจุดครั้งแรกในฐานะรัฐสังคมนิยม (เพื่อเคลื่อนหรือเตรียมเงื่อนไขเพื่อไปสู่สังคมนิยม) ปี 1917 ในสหภาพโซเวียต (เก่า) ได้สลายตัวไปก่อนที่จะท้าทายทุนนิยมสำเร็จ พูดง่ายๆ ว่ามาเร็วแต่ก็จากไปเร็ว เช่นกัน ความจำเป็นในการสืบทอดระบบทุนให้อยู่รอดได้ ท่ามกลางปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นระยะๆ เช่น วิกฤตการณ์น้ำมันปี 2522-2523 หรือวิกฤตการณ์น้ำมันช่วงสงครามอ่าวเปอร์เซียก็คือ การจัดสภาพเงื่อนไขโครงสร้างทั้งภายในและภายนอกัรัฐให้สอดคล้องกับพัฒนาการ และปัญหาในแต่ละช่วง ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้มีสิ่งที่เรียกกันว่า 'กระบวนการในการสะสมทุน' ดำรงอยู่ได้ ซึ่งหากกระบวนการสะสมทุนดำรงอยู่ได้ ก็เท่ากับว่า การสืบทอดระบบการผลิตแบบทุนนิยมก็อยู่ได้ด้วยเช่นกัน การจัดเงื่อนไข เพื่อเอื้ออำนวยต่อการสะสมทุนทั้งภายในภายนอกมีอาทิเช่น เมื่อมีพัฒนาและหรือปัญหาของระบบทุนขึ้นมา เงื่อนไขทั้งสองก็ต้องปรับตัวเพื่อให้กระบวนการสะสมทุนเกิดขึ้นได้ เงื่อนไขภายนอก ยกตัวอย่างในช่วงทศวรรษที่ 1980 จนถึงปี 2536 ที่การเจรจาครอบงำด้วยประสพผลสำเร็จจะพบว่าในช่วงก่อนการเจรจารอบสุดท้ายของรอบครอบงำจะเสร็จสิ้นนั้นกระแสโลกในยุค 1980-1990 ได้เกิดปัญหามากมายที่ส่งผลต่อการสะสมทุนของระบบทุนนิยม อย่างปัญหาการท่วมตลาด ปัญหาการปกป้องทางการค้า ปัญหาในด้านการอุดหนุนการส่งออก เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เข้าไปถึงการสูญเสียงบประมาณมหาศาลเพื่อจัดการให้บรรเทาเบาบาง หรือหมดไป และก็โดยวิธีการจะระเบียบแบบแผนต่างๆ ของ

ภายนอกให้สอดคล้องกับการสะสมทุน เป็นต้นว่า ในช่วง 1980-1990 นั้น แก่โดยการพยายามตั้งเขตการค้าเสรี กลุ่มทางการค้า และ trade block ขึ้นมาใหม่หรือใหม่กับบทบาทของกลุ่มเก่าที่มีอยู่แล้ว เช่น การขยายประชาคมยุโรป เป็นยุโรปตลาดเดียวและแม้กระทั่งการเจรจาภายใต้ข้อตกลงทั่วไป ว่าด้วยอัตราการการค้าและภาษีศุลกากร (GATT) เพื่อแก้ไขปัญหามาจากการปกป้องสินค้า การอุดหนุน ฯลฯ ที่ทำให้เกิดปัญหาการค้าโลก หรืออีกด้านหนึ่ง คือ ทำให้การสะสมทุนในระดับโลกมีปัญหานั้นเอง

ส่วนเงินภายในประเทศก็ต้องอยู่ในเงื่อนไขที่สอดคล้องด้วย ถึงจะทำให้กระบวนการสะสมทุนไม่สะดุด เช่น นโยบายและการจัดระเบียบทางกฎหมายที่มีต่อการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment = FDI) ซึ่งแต่ละประเทศในภูมิภาคมีการกำหนดไว้ไม่เหมือนกัน อย่างในช่วง 1980-ปัจจุบันประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางประเทศและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (ดูบทที่ 5) ค่อนข้างจะกำหนดระเบียบด้านนี้เปิดกว้างกว่าแคว้นลาตินอเมริกา กรณีประเทศไทยเองก็ถือว่าเป็นรัฐที่จัดสภาพเงื่อนไขภายใน โดยคำนึงถึงปัจจัยภายนอกได้ดี อย่างไรก็ตาม ถ้าหากกล่าวถึงการจัดสภาพเงื่อนไขภายในรองรับแรงเหวี่ยงหรือการเคลื่อนตัวของทุนนิยมโลก ของประเทศด้อยพัฒนาจะเห็นนัยสำคัญอันหนึ่ง คือ การกำหนดนโยบายและกฎเกณฑ์หลายๆ อย่างเกิดขึ้นจากแรงเหวี่ยงของโครงสร้างเศรษฐกิจภายนอก ซึ่งนั่นหมายความว่า รัฐในประเทศด้อยพัฒนาสูญเสีย 'อิสรภาพ' ทางอำนาจ 'ในการตัดสินใจ' ให้อำนาจแรงเหวี่ยงดังกล่าวอุปถัมภ์ มองานมุมมองอำนาจรัฐโลกที่สามจึงไม่ใช่รัฐแบบ Weberian แต่เป็นรัฐที่ขึ้นต่อและพึ่งพาอยู่ในตัว อีกประการคือ การจัดเงื่อนไขรองรับเพื่อสืบทอดระบบทุนนิยมนี้ รัฐทำให้มีความสำคัญกับทุนภายในประเทศมากกว่าภาคประชาชน

2. ความเป็นอิสระของรัฐ (State Autonomy)

นี่เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่จะใช้วัดความสัมพันธ์ของรัฐ ทุน และประชาชน ความเป็นอิสระของรัฐ ในประเทศด้อยพัฒนามีความต่างจากประเทศที่ทุนนิยม พัฒนา แล้ว ตรงที่ว่า ความเป็นอิสระของประเทศพัฒนาแล้ว อาจมาจากการทำตัวเป็นผู้ไกล่เกลี่ย อิสระให้กับการแข่งขันของทุนปัจเจกชน เพื่อรักษาระบบทุนโดยรวมเอาไว้ หรือไม่ก็มาจากการต่อสู้ หรือแรงบีบของชนชั้น แต่การเป็นอิสระในประเทศด้อยพัฒนา ส่วนใหญ่จะพัฒนามาจากกระบวนการต่อสู้ เพื่อปลดปล่อย

ประเทศจากเจ้าอาณานิคม โดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ผลพวงจากการต่อสู้และการหลุดพ้นจากอาณานิคมทำให้รัฐในประเทศเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นรัฐที่มีความเป็นอิสระในตัวเองสูงหรือเป็นรัฐที่แข็งตัว เช่น รัฐในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ อย่างรัฐในเกาหลีเหนือ เกาหลีใต้ ไต้หวัน อินโดนีเซีย ซึ่งรัฐพวกนี้จะมีอำนาจอิสระ และอยู่เหนือสังคมและชนชั้น (independent force above social groups and classes) เพราะสร้างระบบราชการที่ใหญ่ขึ้นมารองรับ หรือไม่ก็พัฒนาการเมืองไปสู่การอุปถัมภ์ และเผด็จการโดยตัวบุคคลขึ้นมา คือ มีการจัดตั้งการเมืองในเชิงอุปถัมภ์ และการออกกฎหมายการศึกษาเป็นบางช่วง เพื่อให้การเมืองอยู่ภายใต้การควบคุมของส่วนกลาง อย่างกรณีของฟิลิปปินส์ช่วง 1965-1973 เป็นต้น

หรือ การสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้นำของอินโดนีเซีย ช่วงที่อยู่ภายใต้ผู้นำนั้นมาซึ่งการสร้างระบบอำนาจนิยม โดยตัวบุคคลและการควบคุมโดยส่วนกลาง (to create a personalised and centralised authoritarian regime) ซึ่งเป็นระบบที่สามารถดูดกลืนพลังของส่วนอื่นๆ ที่จะเข้ามาท้าทายได้ (Commack Pool and Tordoff, 1993: 68-71) นอกจากนี้การเป็นอิสระหรือความแข็งของรัฐ ยังมาจากการเข้าไปแทรกแซงทางเศรษฐกิจ และเป็นพลังที่กำหนดแผนการในทางเศรษฐกิจ หลังการปลดปล่อย และส่วนใหญ่จะเป็นการวางแผนเศรษฐกิจที่เกิดจากการเดินตามหลังประเทศเจ้าอาณานิคม ที่เห็นได้ชัดอย่างในแอฟริกา เพราะผู้นำใหม่ขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดการปัญหาระดับชาติ จึงรับเอาโครงสร้างทางการปกครอง และเศรษฐกิจจากประเทศเมืองแม่มา เช่น ในคองโก โรดิเชีย ซาอี เป็นต้น หรือแม้ในลาตินอเมริกา ที่เศรษฐกิจตกต่ำจนรัฐต้องเข้าไปแทรกแซง และก่อให้เกิดระบบอำนาจนิยมขึ้นมา เช่น ในเปรู อาเจนตินา เวเนซุเอลา และที่คลาสสิกที่สุดคือ ใน เอลซัลวาดอร์ (Commack and friends; 1993: 74-75) นี่เป็นตัวอย่างของรัฐที่มีความอิสระและแข็งตัวอันมาจากการต่อสู้ และการเข้าไปแทรกแซงเศรษฐกิจหลังการปลดปล่อย แต่ในกรณีของประเทศที่ไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นเหล่านี้รัฐจะอยู่ในสภาพใด คำตอบก็คือรัฐอยู่ในลักษณะที่เป็นอิสระเหนือสังคม เช่นกันแต่สาเหตุมาจากคนละทิศทางการปรับตัวให้ทันตะวันตก และการหลอมรวมประชาชนให้มาอยู่ภายใต้วัฒนธรรมอันเดียวกัน ภายใต้แผนการนิยามของรัฐ หรือมาจากการที่รัฐปรับปรุงการเมืองการปกครองให้เป็นสมัยใหม่ โดยการขยายภาระหน้าที่ของรัฐออกไปในมิติต่างๆอย่างกว้างขวาง อย่างกรณีการเปลี่ยนแปลง 2475 และการเข้ามาแทรกแซงเศรษฐกิจโดยการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ พ.ศ. 2504 (1961) อย่างกรณี

ของประเทศไทย เป็นต้น (เสกสรรค์, 2538: 29-34) ความเป็นอิสระของรัฐอันมีที่มาซึ่งต่างจาก ตะวันตกนี้ ทำให้รัฐในโลกที่สามมีความแข็งตัวกว่ารัฐในประเทศที่ทุนนิยมพัฒนาแล้ว ซึ่งหากดูใน มิตินี้ อาจจะพูดได้ว่าในท่ามกลางความสัมพันธ์ทั้งสามส่วน รัฐจะกลายเป็นแกนกลางที่สำคัญในการจัดลำดับความสัมพันธ์

3. การเกี่ยวข้องกับต่างชาติ

ประเด็นนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอกันแต่ละรัฐในโลก แม้กระทั่งรัฐชายขอบของระบบทุนนิยมอย่างพม่าก็ยังมี การเปิดรับการ เกี่ยวพันกับประเทศภายนอกอยู่ในบางระดับ การเกี่ยวข้องกับต่างชาติในที่นี้ คือ การมุ่งพิจารณาไปที่ความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจและหรือความสัมพันธ์ที่นำมาซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจภายในประเทศ รวมทั้งระดับของแรงเหวี่ยง จากเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่เข้ามากระทบต่อรัฐ กล่าวคือในประเด็นแรกที่เป็นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจนั้น คือ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง ถ้าในปัจจุบันก็คือประเทศญี่ปุ่นกับกลุ่มประเทศที่พัฒนาอุตสาหกรรมแล้วอย่างแคนาดา เยอรมัน สหรัฐอเมริกา เป็นต้น รัฐในโลกที่สามเกี่ยวข้องกับฐานะที่ต้องพึ่งพาทางด้านสินค้าที่เข้าพัฒนาอุตสาหกรรมเทคโนโลยี เงินทุน และความรู้ในการจัดการ ขณะเดียวกันก็แลกเปลี่ยนกับสินค้าขั้นปฐม หรือไม่ก็แลกเปลี่ยนแข่งขันในสินค้าที่พอจะทำได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการแข่งขัน ซึ่งการเกี่ยวพันในมุมนี้จะส่งผลต่อรายได้ของรัฐ และการสะสมทุนในนามบริษัทต่างชาติ และกลุ่มทุนภายในเป็นหลัก

แต่ในความสัมพันธ์ประเด็นที่สอง คือ การสัมพันธ์กับแรงเหวี่ยงทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศนั้น จะส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน และประชาชน กล่าวคือ อย่างแรงเหวี่ยงภายใต้กระแสสงครามทางลัทธิ หรือในช่วงสงครามเย็นที่สหรัฐอเมริกาเข้ามาสนับสนุนประเทศโลกที่สามเพื่อป้องกันแนวรุกของประเทศในกลุ่มคอมมิวนิสต์ แรงเหวี่ยงทางการเมืองในช่วงนั้น ทำให้สหรัฐฯ ต้องสนับสนุนทางงบประมาณและทางทหารต่อประเทศด้อยพัฒนา ผลก็คือ ยิ่งทำให้รัฐในประเทศรอบนอกแข็งตัวมากขึ้น อย่างกรณีของไทยในช่วงสฤษดิ์ ธานะรัตน์ ที่รัฐสามารถเข้าไปแทรกแซงสังคม และวางแผนการจัดการทางเศรษฐกิจได้ แต่หากแรงเหวี่ยงของเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศออกมาในเชิงประชาธิปไตย และเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ อย่างกรณีของกระแสโลกาภิวัตน์ ผลกระทบของแรงเหวี่ยง ดังกล่าวจะกระทบ

ถึงแบบแผนความสัมพันธ์ของทั้งสามส่วนในเชิงที่เท่าเทียมกันซึ่งอยู่ ณ ลักษณะที่ยืดหยุ่น และมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น อย่างภาคส่วนประชาชนก็สามารถแสดงออกถึงพลังในการ ต่อรองกับกลไกรัฐ และองค์กรบริหารรัฐได้มากขึ้น ขณะที่รัฐเองก็ต้องให้ความสำคัญมากขึ้นกับข้อเรียกร้องของประชาชนแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังคงเป็นการให้ความสำคัญที่น้อยกว่าการให้กับฝ่ายทุน และการให้ความสำคัญกับประชาชนของรัฐ ก็มีช้จะเกิดขึ้นโดยสันนิบาต เกิดจากแรงบีบของฝ่ายประชาชนหรือไม่ก็เป็นสิ่งที่สอดคล้องกับประเด็นที่รัฐ และกลุ่มทุนต้องการ หรือสอดคล้องกับผลประโยชน์ของรัฐและทุน

4. การสร้างความชอบธรรม

ประเด็นนี้เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการในการชี้วัดความสัมพันธ์ระหว่างสามส่วน เพราะการกลับไปสู่ความสัมพันธ์แบบเก่าในทฤษฎีมาร์กซ์คลาสสิกที่รัฐต้องรับใช้ทุน และร่วมมือกับทุนซูดริตภาคประชาชนแบบต่างๆ เป็นไปไม่ได้อีกต่อไป เพราะต้องคำนึงถึงการอยู่รอดของรัฐเอง การสืบทอดระบบการผลิตแบบทุน และผลที่เกิดจากแรงเหวี่ยงของเศรษฐกิจการเมืองระหว่าง ประเทศที่มีต่อพัฒนาการของภาคประชาชน ดังนั้น รัฐ และทุนเองจึงต้องระมัดระวังงานทางปฏิบัติมากขึ้น เพื่อไม่ให้ภาพพจน์ออกมาในเชิงที่ไร้ความชอบธรรมในสายตาภาคประชาชน หากรัฐคำนึงมากขึ้นดังกล่าวรูปแบบของความสัมพันธ์จะออกมาในเชิงที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น โดยประชาชนจะมีโอกาสแสดงสิทธิและ เรียกร้องประโยชน์ได้มากขึ้นด้วย โดยผ่านทางระบบการเมือง แต่สิ่งหนึ่งที่ยังเกิดขึ้นก็คือ รัฐจะเพิกเฉยต่อข้อเรียกร้องของประชาชน ถ้าหากไปกระทบในส่วนหลักๆ ของการสะสมทุน หรือไม่ก็ผลิตนโยบายนออกมาโดยอ้างว่า ทำเพื่อประชาชน (ดูบทที่ 4 ในมดิลกรม.อันเนื่องมาจากเหตุการณ์อ่าวเบอริ์เซีย) ทั้งนี้เพราะแกนหลักของความสัมพันธ์ในระบบทุนนิยมอยู่ที่รัฐกับทุนซึ่งต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ต่างฝ่ายต่างขาดกันไม่ได้ และยังเป็นที่รู้กันทั่วโลกที่สามด้วยแล้วการคำนึงถึงความชอบธรรมที่มีต่อประชาชนอยู่ในลักษณะที่น้อยกว่าประเทศที่พัฒนาแล้ว

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและทุนที่ซับซ้อนวิเคราะห์ครั้งนี้อยู่ ภายใต้ตัวแปรทั้ง 4 ประการ ซึ่งคล้ายกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุน ประชาชน ในแบบที่ 2 (ที่ได้กล่าวมาแล้ว) ซึ่งแต่ละตัวแปรจะผันไปตามช่วงจังหวะยุคสมัย และโดยภาพรวมจะเห็นว่า เป็นความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่น คือ รัฐ มีความจำเป็นในการสะสมทุน เพื่อสืบทอดระบบ เพื่อหารายได้มาเลี้ยง

ตัวเอง โดยการจัดสภาพเงื่อนไขภายในรองรับแรงกระทบจากแรงเหวี่ยงของเศรษฐกิจการเมืองโลก ต้องเกี่ยวข้องกับต่างชาติ และต้องมีความเป็นอิสระในตัวเองถึงจะทำได้ เท่านั้นยังไม่พอ แรงเหวี่ยงจากการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ อาจทำให้รัฐต้องคำนึงถึงความชอบธรรมต่อประชาชนมากขึ้น แต่ในระดับที่รัฐต้องไม่เสียประโยชน์ของตนเอง และไม่ทำให้ระบบการผลิตแบบทุนกระทบกระเทือน

ขณะที่ทุนเองก็ใช้รัฐเป็นเครื่องมือแบบซัดเงินมาได้แต่ต้องเข้าไปสัมพันธ์กับรัฐโดยให้ผลประโยชน์ และหวังให้รัฐช่วยเหลือในการสะสมทุน ซึ่งบางครั้งต้องทำถึงขั้นออกระเบียบกฏเกณฑ์ ซึ่งทุนเอกชนไม่มีอำนาจในส่วนนี้ ขณะที่กับประชาชนก็ต้องให้ความสำคัญเพิ่มขึ้น เช่น ยอมรับตัวแทนกรรมกรในโรงงาน หรือในคณะกรรมการไตรภาคี ส่วนภาคประชาชนก็จะมีสิทธิมีเสียงในการเรียกร้องและปกป้องผลประโยชน์มากขึ้น โดยใช่วิธีการทางการเมือง ในรูปต่างๆ แต่ด้วยข้อจำกัดทางโครงสร้างของแต่ละประเทศ ทำให้โอกาสการเข้าไปมีอำนาจโดยตรง ในผู้บริหารรัฐแทบจะเป็นไปไม่ได้ จะทำได้แต่เพียงการกดดันอยู่ภายนอกเป็นหลัก แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น หากเรียกร้องไปกระทบเอาถึงมาตรการหลักๆ ของการสะสมทุน เช่น ให้เปลี่ยนแปลงพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม คงเป็นเรื่องที่รัฐและทุนเอง แม้แต่ระวางในเรื่องความชอบธรรมก็ยอมไม่ได้

ดังนั้น ความสัมพันธ์ของทั้งสามฝ่ายจึงออกมาในเชิงที่ภาคส่วนประชาชนเสียเปรียบ อยู่เหมือนเดิม ขณะที่รัฐกับทุนยังคงช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อคงความได้เปรียบเอาไว้ ทั้งนี้จะได้พิสูจน์ให้เห็นจากการวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ของทั้งสามฝ่าย ผ่านข้อเรียกร้องของกลุ่มทุน และภาคประชาชนที่มีไปสู่รัฐบาลในบทที่ 3 ต่อไป